

- ◆ जानेवारी २००७
- ◆ वर्ष सातवे
- ◆ अंक पहिला

मेहता मराठी ग्रंथजगत

— अनुक्रमणिका —

- ✘ संपादक :
सुनील मेहता
- ✘ कार्यकारी संपादक :
शंकर सारडा
- ✘ संपादन सहाय्य :
अनिरुद्ध पाटील
- ✘ अंकाची किंमत १५ रु.
- ✘ वार्षिक वर्गणी
मनीऑर्डरने पाठवावी.
- ✘ प्रसिद्धी
दरमहा १५ तारखेस

संपादकीय -	४
साहित्यवार्ता	८
पुस्तक परिचय	
क्रौंचवध : वि. स. खांडेकर	३०
फाईव्ह पॉईंट समवन : अनु. सुप्रिया वकील	४१
लौकिक : महावीर जोधळे	४८
एव्हरीथिंग हॅपन्स फॉर	
अ रीझन : अनु. चित्रा वाळिंबे	५३
पुणे ते पंतप्रधानांचे	
कार्यालय : अनु. अशोक पाध्ये	६२
साधंसुधं : प्रमोदिनी वडके-कवळे	७८
पुरस्कार	८३
श्रद्धांजली	९५
बालनगरी	९७

- ✘ मांडणी-अक्षरजुळणी :
मेहता पब्लिशिंग हाऊस

✘ संपादक-मुद्रक-प्रकाशक : सुनील मेहता,
१९४१ सदाशिव पेठ, माडीवाले कॉलनी,
बाजीराव रोड, टेलिफोनभवनसमोर, पुणे-३०.
फोन : २४४७६९२४ फॅक्स : ०२०-४४७५४६२
Email - mehpubl@vsnl.com
Website - mehtapublishinghouse.com

वार्षिक वर्गणी १०० रु. तीन वर्षाची २०० रु. पाच वर्षाची ३०० रु.
३ व ५ वर्षासाठी वर्गणीदार झाल्यास पुस्तक भेट !

या अंकातील लेखांतील मते ही त्या त्या लेखांची असून त्यांच्याशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही.

अध्यक्षपदाचे आव्हान

नागपूर येथे होणाऱ्या ८० व्या अखिल भारतीय मराठी साहित्यसंमेलनाच्या अध्यक्षपदी 'मुंबई दिनांक'कार अरुण साधू यांची निवड अपेक्षेप्रमाणे बहुमताने झाली. आम्ही त्यांचे मनःपूर्वक अभिनंदन करतो. अरुण साधू हे पासष्टीत आहेत; सत्तरीपार केल्याशिवाय अध्यक्षपदाएवढा पोक्तपणा येत नाही असे उगीचच समजून चालणाऱ्या आणि बऱ्याच मान्यवर लेखकांचा अकारण अंत बघणाऱ्या आपल्या मराठी माणसांच्या रसिकतेने घेतलेले हे थोडे वेगळे वळण स्वागतार्ह मानायला हवे. खरे म्हणजे हे मोठे सन्मान, मोठे पुरस्कार पन्नाशीच्या आत - फार फारतर साठीच्या आत - मिळायला हवे. म्हणजे त्या लेखकाला पुढे दहावीस वर्षे वाढता जनसंपर्क साधून नवनव्या योजनांना चालना देता येते. पंचाहत्तरी पार केलेला लेखक संमेलनाचा अध्यक्ष झाला की तो वयामुळे, तब्येतीमुळे फारसा प्रवास करू शकत नाही. फारसे कार्यक्रम घेऊ शकत नाही. नव्या लेखकांचा मागोवा घेऊन त्यांच्या पाठीवर हात फिरवू शकत नाही; विविध वाङ्मयीन चळवळींना चालना देऊ शकत नाही. संमेलनाध्यक्ष म्हणून लोक त्या व्यक्तीला प्रेमाने, आपुलकीने गावोगाव बोलावतात, त्याचा गौरव करतात, त्याचे विचार ऐकतात. आपल्या संस्थेला वा कार्याला शुभेच्छा, मान्यता मिळवू पाहतात. संमेलनाध्यक्ष कार्यक्रमांला येणार म्हटले की श्रोतृवर्ग विनासायास मिळू शकतो. त्यामुळे आयोजकांनाही जरा हायसे वाटते. परंतु गेल्या काही वर्षांत बरेच वयोवृद्ध लेखक संमेलनाध्यक्ष झाल्यामुळे कार्यक्रम ठरवणाऱ्या आयोजकांची फारच पंचाईत झालेली दिसते. एखाद्या कार्यक्रमासाठी आमंत्रण दिले तर आधी आपली तब्येत कशी नरम आहे, बीपीचा त्रास आहे, गुडघे फार दुखतात, प्रवास सहन होत नाही अशी रेकॉर्ड एकावी लागते आणि नंतर नकार एकावा लागतो. नकार देतानाही नमनाला घडाभर तेल वापरल्याविना त्यांना चैन पडत नाही. शिवाय भीड म्हणून कार्यक्रमांला येतो म्हटले तरी प्रत्यक्ष कार्यक्रमांला येण्याची धाकधूकच असते. आयत्या वेळी मांजर आडवे जाते, शिंक येते आणि अध्यक्षांचा मूड जातो. दाराशी उभी असलेली टॅक्सी रिकामी परत पाठवली जाते. तेव्हा अशा वयोवृद्धांना अध्यक्ष करण्याबाबत महामंडळाच्या पदाधिकाऱ्यांनी आणि अध्यक्षपदाच्या मतदारांनी गंभीरपणे विचार करायला हवा. एवढ्या कौतुकाने अध्यक्ष म्हणून

निवडून घ्यायचे, तर अध्यक्षांनी वर्षभरासाठी महाराष्ट्राच्या कानाकोपऱ्यातून हिंडायला हवे, साहित्यसंस्थांना भेटी घायला हव्या, मराठी साहित्याची आणि मराठी भाषेची पताका मिरवत, चैतन्यपूर्ण वातावरण निर्माण करायला हवे. नव्या कवी-लेखकांना कौतुकाने जवळ घ्यायला हवे. हवे तर अध्यक्षपदाच्या उमेदवाराकडून आधी वैद्यकीय प्रमाणपत्र घ्यावे. वर्षभर फिरायला हे गृहस्थ पूर्ण सक्षम आहेत - पथ्यपाणी पाळून; वेळापत्रक पाळून - ते वर्षासाठी शंभरएक कार्यक्रम घेऊ शकतील... या पदासाठी असे काहीतरी बंधन असायला हवे. इंडियन आयडॉल, मिस इंडिया, मिस युनिव्हर्स वगैरे स्पर्धात निवड झाल्यावर विशिष्ट कार्यक्रम विशिष्ट कालावधीसाठी घेण्याचे बंधन असते. तसे काहीतरी अध्यक्षबाबतही हवे. नुसता संमेलनाचे तीन दिवस संमेलनाच्या व्यासपीठावर मिरवले आणि वर्षभर दडी मारून बसले - असे होऊ नये. मराठी साहित्य संस्कृतीचा अग्रदूत, 'राज'दूत म्हणून संमेलनाच्या अध्यक्षांने सर्वदूर सांस्कृतिक केंद्रांना भेटी देऊन एकूणच ग्रंथव्यवहाराला पोषक अशा गोष्टींना गती दिली पाहिजे. अगदीच वयस्कर व्यक्तींची निवड झाली तर या अपेक्षा पूर्ण होऊ शकत नाहीत. यंदा मात्र अशी तक्रार करायला जागा राहणार नाही.

यंदा अरुण साधू यांची ऐन पासष्टीत निवड झाली ही उत्तम गोष्ट झाली. त्यांची तब्येतही ठणठणीत आहे. वर्षभर ते लीलया सर्वत्र हिंडूफिरू शकतील. त्यांना हे अध्यक्षपद हवेहवेसे वाटत होते; तेही आपले विचार मांडण्यासाठी एक प्रतिष्ठित व्यासपीठ हवे होते यासाठी! "मी आजवर खूप ठिकाणी खूप विचार मांडले; खूप लेखन केले; परंतु लोक आपले बोलणे गांभीर्याने घेत नाहीत असे दिसून आले. साहित्य संमेलनाचे व्यासपीठ असे आहे की ज्यावरून मांडलेल्या विचारांची केवळ साहित्यरसिकच नव्हे तर राजकीय आणि सामाजिक क्षेत्रातील नेतेही आवर्जून दखल घेतात. त्यामुळे आपले विचार या अध्यक्षीय मंचावरून मांडण्याचा मोह होतो" असे साधूंनी महाराष्ट्र साहित्य परिषदेतर्फे झालेल्या सत्कारात स्पष्ट केले होते. त्यांनी या सत्काराला उत्तर देताना मराठी भाषेच्या भावी वाटचालीसंबंधी एकूण दिशा जागतिकीकरणाच्या संदर्भात नेटकेपणाने मांडली. भाषेच्या स्वरूपात घडून येणाऱ्या परिवर्तनाची अपरिहार्यताही त्यांनी उघड केली. प्रमाण मराठी आणि बोली भाषा, इंग्लिश-हिंदी यांचा मराठी भाषेवरचा परिणाम, शहरीकरणाच्या प्रचंड झपाट्यात विविध भाषिकांची होणारी जमवाजमव आणि दैनंदिन व्यवहारात बहुभाषिकत्वाची भासणारी अपरिहार्यता - यामुळे आपला एकूणच भाषाविषयक दृष्टिकोन संकुचित राहून चालणार नाही असा इशारा त्यांनी यावेळी दिला.

आपल्या अध्यक्षीय भाषणात अरुण साधू असे अनेक मूलगामी, मार्मिक विचार मांडतील यात शंकाच नाही.

त्याचबरोबर अरुण साधू हे आपल्या अध्यक्षीय कारकीर्दीत महाराष्ट्रातही व

अन्य राज्यातही संचार करून तेथील साहित्यसंस्था, सांस्कृतिक व सामाजिक संघटना यांना भेटी देऊन मराठी साहित्यातील नव्या प्रवाहांबद्दलची जागरूकता निर्माण करतील यातही शंका नाही. ते ग्रंथालीचे एक संस्थापक आहेत. ग्रंथ गावोगाव जावे म्हणून ग्रंथालीने काढलेल्या ग्रंथयात्रांमध्ये त्यांचा सहभाग होता. नव्या लेखकांबद्दल त्यांना आस्था आहे. लेखनगुण दिसणाऱ्या नव्या लेखकांना मार्गदर्शन करण्यात त्यांना आनंद वाटतो. त्यांना प्रकाशक गाठून देण्याचाही ते प्रयत्न करतात. त्यासाठी शब्द टाकायला त्यांना संकोच वाटत नाही. त्यामुळे त्यांच्या महाराष्ट्रातील संचारामुळे गावोगावच्या होतकरू कविलेखकांनाही दिलासा मिळू शकेल. त्यांच्या 'अध्यक्षीय' आशीर्वादामुळे नवोदित लेखककवींना नवे आत्मभान प्राप्त होईल. 'तिसरी क्रांती' आणि 'डॅंगन जागा झाला', 'फिडेल'चे आणि 'क्रांती' वगैरे इतिहासाचे व्यापक दर्शन घडवणारे लेखन करताना साधूंनी घेतलेले अमाप परिश्रम हे देखील नवोदितांना प्रेरक ठरू शकतील. समाजाचे चौफेर निरीक्षण करून, त्यातील बदलांची जागरूकपणे नोंद घेणे, त्या बदलांना वाङ्मयीन कलाकृतीचा आकृतिबंध देताना योग्य ती मेहनत घेणे हेही आवश्यक असते. साधू यांच्या 'मुंबई दिनांक', 'सिंहासन', 'शापित', 'बहिष्कृत', 'त्रिशंकू', 'तडजोड', 'मुखवटा' या कादंबऱ्या त्या दृष्टीने वस्तुपाठासारख्या वाटाव्यात. पत्रकारिता आणि ललितलेखन यांचा परस्परांना चांगला फायदा होऊ शकतो. पत्रकारितेमुळे समाजाच्या सर्व स्तरांमध्ये सहजपणे वावर होतो; वेगवेगळ्या लोकांशी संपर्क राहतो. समस्यांचे सर्वांगीण गुंते ध्यानात येतात. ललित लेखनाचे अंग असेल तर भाषेचे सौंदर्य, कल्पनाशक्तीची झेप, नाट्यात्मक आकृतिबंधाचा साज देण्याची प्रतिभा - यांची जोड मिळते. या दोहोंचा मेळ बसला तर लेखनाची वाचनीयता वाढते. 'मुंबई दिनांक', 'सिंहासन', 'तडजोड' या कादंबऱ्यांनी महाराष्ट्राच्या राजकारणावर आपला प्रभाव टाकला आहे.

कुमार केतकर हे अरुण साधू यांच्या द्रष्टेपणाचा गौरव करतात. 'मुंबई दिनांक'मधील सर्व अंतर्विरोध आणि संघर्ष ही कादंबरी प्रसिद्ध झाल्यावर वर्ष-दीडवर्षात, आणीबाणीपूर्व काळात आणि आणीबाणीत प्रकट झाले" याकडे ते लक्ष वेधतात. "जयप्रकाश नारायण यांचा समग्र क्रांतीचा नारा, आणीबाणी, काँग्रेसपक्षाला आलेली अवकळा, भ्रष्टाचार, सत्ताबाजी आणि तरीही धगधगणारा क्रांतिसदृश असंतोष आणि आशावाद हे सर्व तत्कालीन संदर्भ ठाऊक असतील तरच 'सिंहासन' कादंबरीची खोली, व्याप्ती, द्रष्टेपण आणि अरुण साधू या लेखकाची सर्जनशीलता कळू शकेल. १९७५ ते १९८७ या बारा वर्षांच्या काळात आठ वेळा मुख्यमंत्री बदलण्याचा प्रसंग आला... हे सर्व बदल 'सिंहासन' कादंबरीतील संहितेप्रमाणे झाले - प्रसंगानुरूप बदल करून... म्हणजे आता वास्तवच कलेचे अनुकरण करू लागले होते. कलाकृतीला वास्तवाने दिलेली ही सर्वात मोठी पावती होती" असे कुमार केतकर यांनी म्हटले आहे.

अरुण साधू यांना अध्यक्षपदामुळे नव्या आव्हानांना सामोरे जावे लागणार आहे. ते भिडस्त आहेत. गप्पांची मैफल जमवण्याचा त्यांना सोस नाही. बोलायचा कंटाळा आहे. भाषणे देण्याचीही तशी हौस आहे असे नाही. चिंतनशील तर ते आहेतच. पण आता अध्यक्षपदामुळे त्यांना थोडे लोकाभिमुख व्हावे लागेल. मोकळे व्हावे लागेल. हलक्याफुलक्या गप्पागोष्टींमध्ये थोडे रमावे लागेल. चाहत्यांच्या गदारोळात रममाण झाल्याचे नाटक तरी करावे लागेल... नेहमी लो प्रोफाइलमध्ये रहात आलेले आहेत. आता थोडे अधिकारवाणीने बोलावे लागेल. लेखकाचा लेखकराव झाला तर आपल्याकडे कधी टीका होते; पण प्रतिभावंताचा रावपणाही लोकांना आवडतो. अरुण साधू यांना ऐंशीवे साहित्य संमेलन असे सर्वांगी फुलवणारे ठरावे हीच इच्छा!

विदर्भात हे संमेलन एक तपापेक्षाही जास्त अवधीनंतर होत आहे. साधू स्वतः अमरावतीचे आहेत. स्वतंत्र विदर्भाची मागणी अधूनमधून होत असते. महाराष्ट्र हा एकजिनसी, एकत्रच राहण्यात मराठी भाषेचे, मराठी संस्कृतीचे हित आहे. महाराष्ट्राचे 'महा'पण त्यायोगेच भारतभर टिकून आहे. छोट्या छोट्या राज्यांनी ते उरणार नाही. महाराष्ट्राच्या सर्वच भौगोलिक भागांमधले संबंध जिक्काळ्याचे असले पाहिजेत. सर्वांच्या विकासाला पोषक अशी धोरणे राबवली गेली पाहिजेत. अनुशेष वगैरेबाबतच्या तक्रारी हे सकृत्दर्शनी विषय आहेत. पण संमेलनाच्या व्यासपीठावरून त्यावरही बिनतोड भूमिका मांडली जाणे आवश्यक आहे. अरुण साधू हे ती भूमिका टाशीवपणे मांडतील अशी भावना व्यक्त करायला हरकत नाही.

कुमार केतकर

एफ बी आय, सी आय ए आणि अमेरिकेतील पोलीसयंत्रणा यांना चातुर्याने हुलकावणी देत आपल्या सावजांची सफाईने शिकार करणाऱ्या असद खलील या दहशतवाद्याची वेगवान थरारकथा.....

नेल्सन डेमिल | **अनु. अशोक पाध्ये**

६८० रु. | **पोस्टेज ३० रु.**

द
लॉयल्स
गेम

* 'बर्ड वॉचर' सारखी मी 'मॅरेज वॉचर'! शोभा डे

'स्पाऊज'च्या अनुवादामुळे मला माझ्या मराठी लोकांपर्यंत पोहोचण्याची संधी मिळते आहे. हे पुस्तक माझ्या वैयक्तिक जीवनाचा भाग असले तरी ते इतरांनाही नक्कीच गाडडलाइन ठरू शकेल. काही हौशी मंडळी जशी 'बर्ड वॉचर' असतात; तशी मी 'मॅरेज वॉचर' असून त्या अनुभवांच्या आधारेच वैवाहिक जीवनावर केलेले हे भाष्य आहे, असे मत प्रसिद्ध लेखिका शोभा डे यांनी व्यक्त केले.

डे यांच्या 'स्पाऊज' या पुस्तकाच्या 'पेंग्विन इंडिया'ने काढलेल्या मराठी अनुवादाचे प्रकाशन त्यांच्या आणि दिलीप डे यांच्या हस्ते झाले. यावेळी 'पेंग्विन'चे रवी सिंग, अनुवादक अपर्णा वेलणकर, पुणे विद्यापीठाचे कुलगुरू डॉ. नरेंद्र जाधव, कवी संदीप खरे उपस्थित होते.

परस्परसमजुतीने आणि सहकार्याने लग्नाचे बंध टिकवून ठेवायचे असतात. वैवाहिक आयुष्यात अनेकदा हे नाते मोडून टाकणारे प्रसंग येतात. पण तरीही एकमेकांना समजून घेत हे अडथळे पार करायचे असतात. लग्नसंस्थेला आजही कोणताही अन्य उत्तम पर्याय नाही. या संस्थेच्या भक्कम पायावरच आपण सहजीवनाचा अनुभव घेऊ शकतो, हे मी स्वानुभवावरून सांगण्याचा प्रयत्न या पुस्तकातून केला आहे, असे शोभा डे म्हणाल्या.

पुस्तकाचा गाभा आणि मूळ सूत्र लक्षात घेऊन आशयाला धक्का न लावता केलेला हा अनुवाद मूळ पुस्तकापेक्षाही सुंदर झाला असल्याचे त्यांनी यावेळी सांगितले. लग्न हा एक सुंदर अनुभव असतो. लग्न ही संस्था असली तरी तो वैयक्तिक जीवनाचा भाग आहे. हे पुस्तक म्हणजे वैवाहिक जीवनाचा साचा नाही. पण गाडडलाइन मात्र नक्की आहे, असेही त्या यावेळी म्हणाल्या.

पेंग्विन प्रकाशनाने मराठी प्रकाशन व्यवसायात नुकताच प्रवेश केला आहे. इतर भाषांतील, तसेच मूळ उत्तम मराठी लेखन प्रकाशित करण्याचा मानस रवी सिंग यांनी व्यक्त केला. पुस्तक प्रकाशनानंतर डॉ. नरेंद्र जाधव, वसुंधरा जाधव, संदीप खरे आणि सोनाली खरे यांच्याशी लग्न आणि वैवाहिक आयुष्य या विषयावर गप्पांचे आयोजन करण्यात आले होते.

'स्पाऊज' या पुस्तकाचे वितरणहक्क मेहता पब्लिशिंग हाऊसकडे आहेत.

* पुणे मराठी ग्रंथालयाचा गौरव

पुणे मराठी ग्रंथालयाने नुकतीच ९५ वर्षे पूर्ण केली. १९११ मध्ये एका छोट्या खोलीत साहित्यसम्राट न. चि. केळकर यांच्या प्रेरणेतून या सार्वजनिक ग्रंथालयाची स्थापना झाली. १९२७ मध्ये घेतलेल्या स्वतःच्या जागेत टप्प्याटप्प्याने या सार्वजनिक ग्रंथालयाची इमारत साकार झाली. आज २५ हजार स्क्वेअर फूट चटई क्षेत्र असलेली भव्य इमारत पुणे मराठी ग्रंथालय म्हणून लोकांसाठी सातत्याने काम करत आहे. सध्या संपूर्ण संगणकीकरण झाले आहे. संस्थेकडे ग्रंथ, पुस्तके, नियतकालिके देवघेव, मुक्तद्वार वाचनालय, बालविभाग, संदर्भसेवा असे विभाग आहेत. मराठी भाषेतील ललित वाङ्मयीन सर्व विषयांची मिळून सुमारे सव्वालखा इतकी ग्रंथसंपदा आहे. तसेच गेल्या ऐंशी-नव्वद वर्षांतील मराठी नियतकालिकांचा असलेला संग्रह हा संस्थेचा अमूल्य ठेवा आहे.

१९६२ पासून संस्थेच्या जागेत विद्यार्थ्यांना अभ्यासासाठी जागा उपलब्ध करून देण्यात आली. पुणे जिल्ह्याच्या किमान ४० ठिकाणी गेल्या सत्तावीस वर्षांपासून वासंतिक मोफत बालवाचनालये चालवली जातात. तसेच पुणे परिसरात सहा ठिकाणी ग्रंथ देवघेव केंद्र चालवली जातात.

वाचक, साहित्यिक यांचा थेट संवाद, व्याख्यान, वाचक सभा असे उपक्रम निरनिराळ्या माध्यमातून संस्था करत असते. पुणे मराठी ग्रंथालयाचा यजमानपदाखाली १९९० तसेच २००२ मध्ये अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलन आयोजित करण्यात आले होते.

नुकताच पुणे मराठी ग्रंथालयास राजा राममोहन रॉय ग्रंथालय प्रतिष्ठान कोलकता यांच्यातर्फे २००३ चा 'सर्वोत्कृष्ट सार्वजनिक ग्रंथालय' पुरस्कार प्राप्त झाला. त्यानिमित्ताने पुणे महानगरपालिकेतर्फे नुकताच ग्रंथालयाचा सत्कार करण्यात आला. सत्कारप्रसंगी प्रा. रा. ग. जाधव यांनी 'पुणे मराठी ग्रंथालय' म्हणजे एक शिक्षणसंस्थाच आहे. अशा स्वरूपाची छोटी ग्रंथालये महापालिकेने सर्व भागांत सुरू करावीत अशी सूचना केली.

* अरुण साधू यांचा पहिला सत्कार

मराठी माणूस सहिष्णु असल्याने कोणत्याही माणसाला मराठी भाषा आली नाही तरी महाराष्ट्रात चालते, मात्र, आता अस्तित्वाचीच लढाई उभी राहिल्याने मराठीबाबतची सहिष्णुता कमी करण्याची गरज व्यक्त करून बदलत्या काळात मराठी सजग कशी करता येईल यादृष्टीने तज्ज्ञ मंडळींनी प्रयत्न करावा, असे आवाहन नागपूरच्या अ. भा. मराठी साहित्य संमेलनाध्यक्ष अरुण साधू यांनी केले.

महाराष्ट्र साहित्य परिषदेच्या वतीने ज्येष्ठ साहित्यिक द. मा. मिरासदार

यांच्या हस्ते साधू यांचा सत्कार करण्यात आला. साधू यांचे अभिनंदन करण्यासाठी परिषदेच्या माधवराव पटवर्धन सभागृहात विविध क्षेत्रातील मान्यवरांनी गर्दी केली होती. परिषदेचे कार्यवाह डॉ. गं. ना. जोगळेकर, ज्येष्ठ नाट्य समीक्षक वि. भा. देशपांडे व्यासपीठावर उपस्थित होते.

भाषेबाबत मी संकुचित नाही, असे सुरुवातीलाच स्पष्ट करून मराठी माणूस सहिष्णु असल्याने त्याच्याकडे अपार मोकळेपणा असून इतरांना आत्मसात करण्याची त्याची वृत्ती आहे. मात्र, जंगलात राहताना अस्तित्वासाठी दात, नखे हवीतच, असा दाखला देत मराठी भाषेबाबत सहिष्णुता कमी करण्याची गरज साधू यांनी व्यक्त केली. इतर भाषकांची तुलना करता मराठीची अस्मिता पोकळ, ढोंगी वाटते. मुंबई-पुण्यातील मराठी शाळा ओस पडू लागल्या आहेत. मराठी धड नाही, इंग्रजी नीट येत नाही, अशी पिढी निर्माण होत आहे याकडे लक्ष वेधून मराठी मातृभाषा असलेल्या राज्यात पहिलीपासून इंग्रजी शिकवणे कितपत योग्य आहे, असा प्रश्न त्यांनी उपस्थित केला. बदलत्या काळानुसार नव्याने परिभाषा निर्माण करावी लागते. इंग्रजी ही नव्या युगाची भाषा असली तरी प्रमाण भाषेला चिकटून राहिले पाहिजे. भाषा स्थितिशील झाली तर ती मृत होते हे संस्कृत, ग्रीक भाषेवरून लक्षात घेतले पाहिजे. गतिशीलतेशिवाय भाषा जगणार नाही. इंग्रजी भाषेच्या आक्रमणाची त्सुनामी लाट अंगावर येत असताना मराठीबाबत सजग रहायला हवे असे ते म्हणाले.

* कन्नड भाषेत ज्ञानेश्वरी!

संतश्रेष्ठ श्री ज्ञानेश्वरांच्या 'ज्ञानेश्वरी'चे श्री दत्तावधूत यांनी कन्नड भाषेमध्ये ओवीबद्ध रूपांतर केले आहे. त्याचे हस्तलिखित २१ नोव्हेंबर रोजी आळंदी येथे संजीवन समाधीस्थानी समर्पण करण्यात आले.

या वेळी किसनमहाराज साखरे, आळंदीचे नगराध्यक्ष बबनराव कुन्हाडे, एमआयटीचे संस्थापक डॉ. विश्वनाथ कराड, बंगलोरमधील कुडली शृंगेरी मठाचे विद्यानिभव शंकरभारती शंकराचार्य, गोकर्ण येथील श्रीरामचंद्रापुर मठाचे श्री शंकराचार्य राघवेश्वर महास्वामीजी उपस्थित होते.

श्रीदत्तावधूत यांना ज्ञानेश्वरी कन्नडमध्ये रूपांतर करण्यासाठी दोन तपाहून अधिक कालावधी लागला.

* मोबाईलवर कादंबरी!

मोबाईलवरही आता पुस्तके आणि कादंबऱ्या वाचता येणार आहेत! नीलकण्ठकल (निळे डोळे) ही पहिली मोबाईल कादंबरी केरळमधील कालडी येथील प्राध्यापक पी. आर. हरिकुमार यांनी लिहिलेली आहे. सहा खंडांच्या या कादंबरीचा एकूण आकार ७० किलोबाईट्स आहे. 'जावा प्रोग्रॅम'मध्ये एका स्क्रीनवर ती समाविष्ट

आहे. जावा सुविधा असलेल्या कोणत्याही मोबाईलवर ती इन्स्टॉल करणे सहज शक्य आहे.

जपान आणि चीनमध्ये असे प्रयोग आधीच सुरू झाले असून, आता हे तंत्रज्ञान भारतातही येऊ घातले आहे. मॉमिक्स (मोबाईल कॉमिक्स) या नावाने हे साहित्य प्रसिद्ध आहे.

“मोबाईलधारकांची प्रचंड संख्या पाहता, मोबाईल कॉमिक्स, कादंबऱ्या आणि पुस्तकांसाठीची बाजारपेठही फार मोठी आहे,” असे मोबाईल पुस्तकांचे रचनाकार राजीव हिरानंदानी यांनी सांगितले. जपान आणि कोरियामध्ये ही सुविधा सुरू झाली असली, तरी भारतात मोबाईल पुस्तके येण्यास आणखी काही काळ जावा लागेल.

चीनमध्ये गेल्या वर्षी मोबाईल कॉमिक्सची सेवा देण्यात आली आणि तिला प्रचंड प्रतिसाद मिळाला. चीनमध्ये सुमारे ४० कोटी मोबाईलधारक आहेत. भारतात मोबाईल पुस्तके प्रथम इंग्रजीतून उपलब्ध होतील. त्यानंतर हिंदी, बंगाली, पंजाबी, गुजराती आणि तेलगूसारख्या भाषांतही उपलब्ध होतील.

* डॉ. चंद्रशेखर फणसळकर यांचे नाटक

नॅशनल स्कूल ऑफ ड्रामातर्फे पुण्याचे डॉ. चंद्रशेखर फणसळकर यांचे नवे नाटक 'खेळीमेळी' देशात अनेक ठिकाणी सादर केले जाणार आहे. या नाटकाचे संगीतही ज्येष्ठ पुणेकर संगीतकार पं. भास्कर चंदावरकर यांचे आहे!

'टॅक्स फ्री', 'रिक्षावाला' सारख्या एकांकिका, तसेच 'ती गेली तेव्हा', 'मिझरी', आणि 'थोडी ओली पाने' सारखी फणसळकरांची नाटके गाजली आहेत. त्यांच्या ब्लॉईड गेम' या एकांकिकेवर सिनेमाही बेटण्यात आला होता. एनएसडीच्या रिपॉर्टरीमध्ये विजय तेंडुलकर आणि महेश एलकुंचवार या नाटककारांनंतर हा मान फणसळकरांना मिळतो आहे. 'खेळीमेळी'चा हिंदी अनुवाद तरुण रंगकर्मी चेतन दातार याने 'रामनाम सत्य है' या नावाने केला आहे. या अनुवादासाठी ज्येष्ठ रंगकर्मी सत्यदेव दुबे यांचीही मदत झाली आहे.

तीव्र शारीरिक आणि मानसिक आजारांनी ग्रासलेली माणसे स्वतःचे दुःख-वेदना विसरून एकमेकांना वेगळ्या पद्धतीने आधार देतात. शेवटच्या घटका जवळ आल्या हे समजत असतानाही प्राक्तनाचा आनंदाने स्वीकार करतात, हे या नाटकाचे कथासूत्र आहे. या नाटकाला युनिव्हर्सल अपील असून त्यामध्ये तुकाराम आणि ज्ञानेश्वरांचे अभंगही वापरले आहेत. हॉस्पिटलची पार्श्वभूमी असल्यामुळे चंदावरकरांनी स्टूल, सलाईनच्या बाटल्या आणि खाटांचे आवाज याचा वापर त्यांच्या पार्श्वसंगीतामध्ये केला आहे.

* मूलभूत विज्ञानासाठी नवे केंद्र

मूलभूत विज्ञानातील संशोधन आणि अभ्यासाला गती मिळावी म्हणून मुंबई

विद्यापीठ टाटा मूलभूत संशोधन केंद्र (टीआयएफआर) आणि भाभा अणुऊर्जा केंद्र स्थापन करणार आहे.

मूलभूत विज्ञानाबरोबर उपयोजित विज्ञानालाही महत्त्व देण्यात येईल, असे विद्यापीठाचे कुलगुरू डॉ. विजय खोले यांनी जाहीर केले. विद्यापीठ नॅनो तंत्रज्ञानविषयक संशोधन केंद्रही स्थापन करणार आहे. यात आयआयटी आणि पुण्याची नॅशनल केमिकल लॅबोरेटरी यांचे मार्गदर्शन मिळेल.

मूलभूत विज्ञानात बारावीनंतरचा एमएस्सी अभ्यासक्रम सुरू करण्यात येईल.

* पृथ्वीखेरीज अन्यत्र जीवसृष्टी आहे?

आपल्या पृथ्वीच्या कक्षेबाहेरील अतिप्रगत जीवांशी आपला संपर्क झाला नसला तरी कक्षेबाहेरील अतिसूक्ष्म जीवांशी संधान बांधण्यात शास्त्रज्ञ यशस्वी झाले आहेत. २००१ मध्ये हैदराबाद येथे सोडण्यात आलेल्या बलून चाचणीमध्ये वातावरणात अनेक सूक्ष्म जीवाणू आढळले आहेत. त्यामुळे पृथ्वी सोडून इतरत्र जीवसृष्टी असल्याच्या दाव्याला पुष्टी मिळते. तसेच अतिनील किरणांमध्येदेखील जीवसृष्टी वाढू शकते असे संकेत मिळत आहेत, असे मत ज्येष्ठ खगोलशास्त्रज्ञ डॉ. जयंत नारळीकर यांनी 'सायन्स वीक २००६' मध्ये आयोजित व्याख्यानमालेत बोलताना व्यक्त केले.

'पृथ्वी कक्षेबाहेरील जीवन' या विषयावर ते बोलत होते.

सूर्य सोडून इतरत्र तारे आहेत हा सिद्धांत १९९१ पूर्वी नकारार्थी मानला जात होता. परंतु ताऱ्यांचा वर्णपट पाहून अभ्यास केल्यानंतर १५० तारे व त्याभोवती ग्रहमालिका सापडल्या आहेत. तसेच १ लाख ते १० लाख तारे आकाशगंगेत असतील असा शास्त्रज्ञांचा कयास आहे, अशी माहिती डॉ. नारळीकर यांनी दिली.

* 'नालंदा'ला प्राप्त होणार गतवैभव...

ऐतिहासिक नालंदा विद्यापीठाला पूर्वीचे वैभव लवकरच प्राप्त होणार आहे. चीनचे अध्यक्ष हू जिंताओ यांच्या दौऱ्यामुळे या कार्याला गती मिळाली आहे. चीनमध्ये जतन करून ठेवण्यात आलेल्या बौद्ध हस्तलिखितांचे अंकीकरण या विद्यापीठात भारतीय पुरातत्त्व खाते व पर्यटन मंत्रालय यांच्या मदतीने होणार आहे.

पाटण्याच्या दक्षिणेला बडागाम परिसरात नालंदा विद्यापीठाचे अवशेष पाहावयास मिळतात. पाचव्या शतकात स्थापन झालेल्या या विद्यापीठात त्या काळी दहा हजार विद्यार्थी व दोन हजार शिक्षक होते. धम्माचे शिक्षण देणारे व राहण्याची सोय असलेले जगातील ते पहिले आंतरराष्ट्रीय विद्यापीठ होते. प्रसिद्ध चिनी पर्यटक व विचारवंत हू एन त्संग याने तेथे राहून अध्ययन केले व चीनला

परतल्यावर बौद्ध धम्माचा प्रचार केला. ऐतिहासिक दस्तऐवजानुसार शाक्य मुनीच्या पूर्वजन्मीच्या नावावरून विद्यापीठाला 'नालंदा' (अतिउदार) हे नाव पडले.

कॉन्फ्युशियन तत्त्वज्ञान व धर्माचे पालन चीनमध्ये होत असले, तरी धम्मालाही तेवढाच मान दिला जातो, हे चीनला दाखवायचे आहे. चीनमधील दाझू येथे भव्य बौद्धलेणी जतन करून ठेवण्यात आली आहेत. नालंदाने अनेक साम्राज्ये पाहिली. एकामागून एक आलेल्या सम्राटांनी तिथे बौद्धमठ व विहार बांधले. गौतम बुद्धांचेही येथे काही काळ वास्तव्य होते. राजा हर्षवर्धन याने नालंदा विद्यापीठाला बुद्धांचा पंचवीस मीटर उंचीचा तांब्याचा पुतळा भेट दिला, तर कुमारगुप्ताने विविध कलांचे केंद्र उभारले. नालंदा येथील उत्खननात अनेक स्तूप, मठ, विद्यार्थिगृहे (होस्टेल), जिने, ध्यानगृहे, वर्ग आदी असल्याचे दिसून आले आहे.

* समर्थांच्या रचनांना कवी सुधीर मोघे यांचे सूर

कवी सुधीर मोघे यांनी समर्थ रामदासांच्या रचनांना चाली दिल्या असून श्रीसमर्थ सेवा मंडळ सज्जनगडने 'समर्थ छंद' ही १९ रचनांची व्हीसीडी नुकतीच प्रकाशित केली आहे.

राजकीय, सामाजिक आणि सांस्कृतिक जाणिवा समृद्ध करणाऱ्या रचनांचे निरूपण अरुण गोडबोले यांनी केले आहे. फाऊंटन म्युझिकतर्फे काढण्यात आलेल्या या व्हीसीडीमध्ये रवींद्र साठे, उपेंद्र भट, अनुराधा मराठे आणि विभावरी आपटे यांनी समर्थांच्या रचना सादर केल्या आहेत. रचनांची निवड मारुतीबुवा भोसले, रामदासी आणि रवींद्रबुवा रामदासी यांनी केली आहे. 'पतित पावना जानकी जीवना', 'परम दयाळू माझा राम', 'घटका जाती पळे जाती', 'पैल कोण गं साजणी', 'कोमल वाचा दे रे राम', 'इथे का रे उभा श्रीरामा', 'कैवारी हनुमान' आणि सुप्रसिद्ध 'कल्याण करी रामराया' या रचनांना नेहमीपेक्षा वेगळे, पण अर्थपूर्ण संगीत दिले आहे.

'भीमरूपी महारुद्रा', 'मनाचे श्लोक', 'दासबोध' लिहिणाऱ्या रामदासांच्या २०० रचनाही आहेत.

* विज्ञानाबाबत पुरेशी जागरूकता नाही

"हुशार मुले विज्ञानाकडे वळत नाहीत आणि जे वळतील ते विज्ञानात रहात नाहीत. विज्ञान क्षेत्राची अशी नाजूक परिस्थिती सध्या आहे. शिक्षक व विद्यार्थ्यांमध्ये विज्ञानाबाबत पुरेशी जागरूकता नाही. गणितासारखा मूलभूत व बहुपयोगी विषय शिक्षण पद्धतीत ठेवावा की नाही अशी घातक चर्चा सध्या सुरू आहे. या परिस्थितीत सकारात्मक बदल झाल्याशिवाय विकसित व विकसनशील देशांमधील दरी कमी होणार नाही," असा इशारा ज्येष्ठ शास्त्रज्ञ डॉ. रघुनाथ माशेलकर यांनी दिला.

डॉ. पंडित विद्यासागर यांनी अनुवादित केलेल्या 'आम्ही शास्त्रज्ञ असे झालो' या पुस्तकाचे प्रकाशन डॉ. माशेलकर यांच्या हस्ते झाले. यावेळी ते बोलत होते. डॉ. वसंतराव गोवारीकर अध्यक्षस्थानी तर डॉ. विजय भटकर व पुणे विद्यापीठाचे डॉ. नरेन्द्र जाधव प्रमुख पाहुणे म्हणून उपस्थित होते. श्री. श्रीनिवासन यांनी संपादित केलेल्या 'वन हंड्रेड रीझन्स टू बी सायन्टिस्ट' या पुस्तकाचा हा अनुवाद गंधर्ववेद प्रकाशनतर्फे प्रकाशित झाला आहे.

* ग्लोबल पु. ल.!

पु. ल. देशपांडे यांची पुस्तके, ध्वनिफिती व ध्वनिचित्रफितीमध्ये उपलब्ध असणाऱ्या खजिन्याला www.puladeshpande.net या संकेतस्थळाने जगाची कवाडे खुली करून दिली. पुलंबदलची माहिती, त्यांच्या हजरजबाबीपणाचे किस्से त्यांचे रसिकांना भावलेले अनेकविध पैलू एका ठिकाणी पाहता येण्याची सोय झाली. या संकेतस्थळाला मिळणाऱ्या प्रतिसादावरून तसेच येणाऱ्या अभिप्रायावरून पुलंनी परदेशी माणसालाही भुरळ घातल्याचे आढळून आले आहे. हे संकेतस्थळ स्मिता मनोहर यांनी तयार केले आहे.

जगभरात वास्तव्य करून असलेल्या मराठी भाषिकांपर्यंत आणि त्यांच्या अमराठी मित्रांपर्यंत या संकेतस्थळाच्या निमित्ताने पु. ल. पोहोचले आहेत. पुलंने भाषांतरित लेख वाचणाऱ्यांनी या संकेतस्थळावर अभिप्राय दिलेले आहेत. इंटरनेटच्या माध्यमातून पु. ल. हेही आता 'ग्लोबल' होत आहेत.

* शं. ना. नवरे – नाबाद ८०

ज्येष्ठ साहित्यिक शं. ना. नवरे यांनी २२ नोव्हेंबरला ८० व्या वर्षात पदार्पण केले, त्यानिमित्त 'आशय सांस्कृतिक'ने ज्येष्ठ साहित्यिक प्रा. द. मा. मिरासदार यांच्या हस्ते नवरे यांचा सत्कार केला. उत्तरार्धात विजय कुवळेकर यांनी नवरे यांची प्रकट मुलाखत घेतली.

'मी स्वतःला फार मोठा लेखक वगैरे समजत नाही,' असं सांगत नवरे म्हणाले, "लेखनानं मला आनंद नक्कीच दिला, पण हा प्रवास एकट्याचा नव्हता, तर वाचकांचाही होता. लहानपणी घरातलं वातावरण आणि आर्थिक-मानसिक परिस्थितीतून 'आनंदाचं झाड' गवसलं होतं. त्यामुळं आजचं संवाद संपवणारं वातावरण मला भयंकर वाटतं. आपापल्या छोट्या समाजापुरतं जरी आपण तुटक राहणं थांबवलं, तरी संवादाची रोपं नव्यानं रुजू शकतील. मला लेखक असल्याची पहिली जाणीव वगैरे कधीच झाली नाही. सचिवालयतली नोकरी सांभाळून नाटकं पाहण्याचा, पुस्तकं वाचण्याचा प्रामाणिक छंद जडला. मग हळूहळू कथालेखन करू लागलो.

"सरकारी नोकरीमुळं लेखनाशिवाय दुसरा कुठलाच विरंगुळा जडला नव्हता.

नोकरी सोडली, तेव्हा मी स्वतःला खऱ्या अर्थानं भेटलो. विनोदी कथा सुचण्यासाठी लागणारा एक प्रकारचा वात्रटपणा माझ्याकडं आहे. माझ्या कथांमध्ये आढळणारी कल्पनाशक्तीची भरारी दुर्दैवानं नाटकांत दिसत नाही."

* प्रभावळकरांचा कुमार नायक : बोक्क्या सातबंडे

अभिनेते दिलीप प्रभावळकर यांचा खट्याळ व डोकेबाज मानसपुत्र 'बोक्क्या सातबंडे' नव्या कल्पुल्या लढवत वाचकांच्या भेटीला येत आहे.

'बोक्क्या' ही प्रथम आकाशवाणीच्या माध्यमातून लोकप्रिय झालेली व्यक्तिरेखा आहे, या लेखनाचे नाते खानविलकरांचा 'चंदू' आणि ताम्हनकरांचा 'गोट्या' यांच्याशी कुठेतरी होते. प्रथम लिहिले तेव्हा माझा मुलगा 'बोक्क्या'च्या वयाचा होता. बोक्क्या हुशार, चलाख पण हळवा आहे. चांगुलपणा हा त्याचा स्थायीभाव आहे. त्यापोटी तो काही करू पाहतो आणि त्यातून गोंधळ उडतात. ते निस्तरण्यासाठी तो कल्पुल्या वापरतो, त्या अंगाशी येतात. अशा प्रसंगनिष्ठ, व्यक्तिनिष्ठ विनोदांमुळे धमाल उडते. बोक्क्याचे पहिले तीन भाग १२-१५ वर्षांपूर्वी आले. नव्या भागातील बोक्क्या त्याच वयाचा आहे. नव्या भागांत दहा कथा आहेत. प्रसंग, स्थळे वेगळी आहेत. पण शकल लढवणाऱ्या बोक्क्याची मानसिकता तीच आहे" असे प्रभावळकर यांनी म्हटले आहे.

* टॉलस्टॉयशी पत्ररूप संवाद

"टॉलस्टॉय आणि गांधीजी यांच्या विचारपरंपरेचा प्रवाह 'रेनेसाँ'मुळे प्रा. प्रधान यांच्या लेखणीतून आजघडीलाही व्यक्त होतो आहे. सॉफ्टवेअर क्रांतीपाठोपाठ 'रेनेसाँ'च्या मूल्यांची पीछेहाट होत असल्याचे आजचे चित्र आहे. ती रोखण्याची जबाबदारी आपल्या सर्वांवर आहे. त्यादृष्टीने परिस्थिती प्रतिकूल दिसत असली, तरी ही मूल्ये नष्ट होणार नाहीत," असा आशावाद 'लोकसत्ता'चे संपादक कुमार केतकर यांनी व्यक्त केला.

ज्येष्ठ समाजवादी नेते प्रा. ग. प्र. प्रधान यांनी लिहिलेल्या 'टॉलस्टॉय यांच्याशी पत्ररूप संवाद' या पुस्तकाचे प्रकाशन केतकर यांच्या हस्ते झाले. अध्यक्षस्थानी प्रा. के. रं. शिरवाडकर होते. व्यासपीठावर ज्येष्ठ समीक्षक प्रा. रा. ग. जाधव आणि 'साप्ताहिक सकाळ'चे संपादक सदा डुंबरे होते. टॉलस्टॉय यांच्या स्मृतिदिनाचे औचित्य साधून 'साधना प्रकाशन'ने कार्यक्रमाचे आयोजन केले होते.

प्रा. जाधव म्हणाले, "प्रा. प्रधान यांनी टॉलस्टॉयला पत्र लिहिले किंवा टॉलस्टॉयने त्यांना पोच दिली, ही कल्पनाच अद्भुत आहे. या पुस्तकातून टॉलस्टॉयपेक्षा प्रधानसरांचेच व्यक्तिमत्त्व अधिक कळून येते. प्रा. प्रधान यांनी गांधीजींवरही लिहावे, म्हणजे सध्या नकली गांधीगिरीचे जे फंड आले आहे,

त्यास वेगळे वळण लागेल.” दुंबरे म्हणाले की ही पत्रे म्हणजे समाजाशी जैविक संबंध असलेल्या प्रधानसरांचा आत्मसंवाद आहे.

* लालचंद हिराचंद यांचे चरित्र

“देशात उद्योगक्षेत्राच्या वाढीसाठी अत्यंत प्रतिकूल वातावरण असताना लालचंद हिराचंद यांनी मोठ्या हिमतीने विविध उद्योग यशस्वीपणे उभारले. समाजकारण, राजकारण, अर्थकारण, कला-संस्कृती अशा विविध क्षेत्रांची सखोल जाण असलेल्या लालचंद हिराचंद यांचे चरित्र शाळा-महाविद्यालयांच्या माध्यमातून अधिकाधिक विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहोचविण्याची गरज आहे,” असे मत माजी मंत्रीमंडळ सचिव बी. जी. देशमुख यांनी व्यक्त केले.

फर्ग्युसन माजी विद्यार्थी संघटनेच्या वतीने आयोजित करण्यात आलेल्या कार्यक्रमात, सविता भावे यांनी लिहिलेल्या शेट लालचंद हिराचंद यांच्या ‘अधिनायक’ या चरित्राचे प्रकाशन श्री. देशमुख यांच्या हस्ते झाले. ‘फोर्स मोटर्स’चे अध्यक्ष अभय फिरोदिया व चकोर दोशी, तसेच संघटनेचे अध्यक्ष यशवंत मेहेंदळे या वेळी उपस्थित होते. लालचंद हिराचंद यांच्या तैलचित्राचे या वेळी श्री. फिरोदिया यांच्या हस्ते अनावरण करण्यात आले. फर्ग्युसन महाविद्यालयाचे माजी प्राचार्य वि. मा. बाचल यांनी हे चित्र साकारले आहे.

श्री. देशमुख म्हणाले, “लालचंद हिराचंद यांनी देशातील वाहन उद्योगाची पायाभरणी केली. उद्योगांना न्याय मिळवून देण्यासाठी त्यांनी संघर्ष केला. यासाठी अनेकदा शासकीय यंत्रणेशी टक्कर घेतली. ते आपल्या तत्वांशी नेहमीच एकनिष्ठ राहिले.

* मुलांच्या कल्पकता विकासाला शिक्षिकेची कल्पकता सहायक

मनातील भावना, विचार व्यक्त करण्याची संधी मिळणे हे कल्पकतेचे गमक आहे. बालवाडी शिक्षिका त्यांच्यातील आणि मुलांतील अंतर जेवढे कमी करतील तेवढ्या त्यांना जास्त कल्पना सुचतील. शिक्षिकेची कल्पकता मुलांची कल्पकता वाढविण्यास मदत करते, असे पुण्यातील बालभवनच्या संचालिका शोभा भागवत यांनी सांगितले.

ज्ञानप्रबोधिनी नवनगर विद्यालयाच्या वतीने आयोजित करण्यात आलेल्या ‘आनंददायी बालशिक्षण परिषदे’त ‘शिक्षिकेची कल्पकता’ या विषयावर त्यांनी मार्गदर्शन केले.

शोभा भागवत यांनी उपस्थित बालवाडी शिक्षिकांशी संवाद साधत छोट्या खेळांमधून कल्पकता विकसित करण्याची प्रात्यक्षिके दाखवली.

त्या म्हणाल्या, “मुलांमधील कल्पकतेला संधी देणे हे प्रत्येक शिक्षिकेला शक्य असते. मुलांना शिकवताना ठरलेल्या गोष्टींच्या पलीकडे जाऊन ज्या ज्या

गोष्टी करता येतात त्या शिक्षिकेने केल्या पाहिजेत. मुलांना काहीतरी करावेसे वाटेल असे वातावरण निर्माण केल्यास त्यांच्यातील कल्पना व्यक्त होतात. आपण बदललो, की मुलांचा कंटाळा जातो. शिकवण्याची आणि शिकण्याची गंमत वाढते. आपले मन ताजेतवाने असले, की अनेक नवीन गोष्टी सुचतात.”

“बालवाड्यांमध्ये शिकवताना सामाजिक स्तरावर जाऊन झोपडपट्टीतील मुलांसाठी आपण काही करू शकतो का, याचाही विचार केला पाहिजे,” असेही त्यांनी सांगितले.

* अमेरिकेतील वृत्तपत्रांचेही भारतात आऊटसोर्सिंग

अमेरिकेतील वृत्तपत्रेही त्यांच्या कामाचे भारत व सिंगापूरसारख्या ठिकाणी आऊटसोर्सिंग करण्याच्या विचारात असल्याची माहिती एडिटर्स ब्लॉग ऑर्गनायझेशनने दिली आहे. ‘उद्याची अमेरिकी वृत्तपत्रे भारतात निघणार?’ या शीर्षकाखालील वृत्तांतात म्हटले आहे, की वृत्तपत्रीय कामकाजासाठी भारतात येणारा खर्च अमेरिकेतील खर्चाच्या एक तृतीयांश एवढाच आहे. अमेरिकी कंपन्यांवर उत्पादनासंदर्भात आकारले जाणारे अवांतर कर तेथे आकारले जात नाहीत. याचबरोबर तेथील कामही गुणवत्तेच्या कसोटीला उतरणारे असते. हायटेक इंडिया एक्स्पॉर्ट यासारखी भारतीय कंपनी प्रूफरीडिंग आणि कॉपी एडिटिंग कामासाठीच्या ४० तासांना २९५ डॉलर आकारते. अमेरिकेतील या स्वरूपाच्या कामाला एवढी कमी आकारणी कोणत्याही कंपनीहून केली जात नाही.

‘शिकागो ट्रिब्यून’ने नुकतेच आपल्या ४० कर्मचाऱ्यांचे काम फिलिपाइन्समधील एपीएसी कास्टर सर्व्हिस या कंपनीला दिले. हाच किता ‘लॉस एंजेलिस टाइम्स’ने गिरवला. ‘द कोलंबस डिस्पॅच’ने ग्राफिक डिझाइनचे सर्व काम भारतातील ऑफिनीटी एक्सप्रेस इन्क या कंपनीला कंत्राटी स्वरूपात दिले आहे. या वृत्तपत्राने ९० कर्मचाऱ्यांच्या कामाचे आऊटसोर्सिंग केले आहे.

वृत्तपत्र चालविणाऱ्या अमेरिकी कंपन्या भारतात प्रूफरीडर आणि कॉपी एडिटर पाहिजेत अशा जाहिराती ऑनलाइन देत आहेत. बातम्यांचे संपादन त्या त्या देशांमध्येच व्हावे, असाही या कंपन्यांचा प्रयत्न आहे.

जागतिक वाचकवर्गासाठी निघणाऱ्या वृत्तपत्रांचे कामही जागतिक पातळीवर व्हावे असा विचार वृत्तपत्रीय कामांच्या आऊटसोर्सिंगमामगे आहे. स्पर्धात्मकता, गुणवत्ता टिकविण्यासाठीही अशी कामाची विभागणी अमेरिकी वृत्तपत्रांना आवश्यक वाटते.

* मराठी प्रेक्षकांवर डॉ. लागू नाराज

“मराठी चित्रपट चालवण्याची जबाबदारी मराठी प्रेक्षकांचीही आहे. प्रेक्षकांना या जबाबदारीचा विसर पडला असेल, तर मराठी प्रेक्षकांनाही त्यांची जागा दाखवून

दिली पाहिजे,” अशा शब्दांत ज्येष्ठ अभिनेते डॉ. श्रीराम लागू यांनी मराठी प्रेक्षकांवर टीका केली.

‘नाट्य-चित्र’ कला अकादमीने अखिल भारतीय दुसरे मराठी चित्रपट संमेलन आयोजित केले होते. या प्रसंगी अकादमीतर्फे निर्माते-दिग्दर्शक महेश कोठारे यांना ‘चित्रवैभव’, अभिनेत्री लालन सारंग यांना ‘नाट्यवैभव’, नृत्यदिग्दर्शक सुबल सरकार यांना रंगवैभव तर नगरसेवक आबा बागूल यांना रसिक वैभव पुरस्कार डॉ. लागू यांच्या हस्ते देण्यात आले.

अध्यक्षीय मनोगतात डॉ. लागू म्हणाले, “मराठी रंगभूमी देशात सर्वश्रेष्ठ मानली जाते. जगभर तिचा नावलौकिक आहे. पण ही अवस्था आपल्या चित्रपटांबाबत मात्र नाही. ‘प्रभात’कालीन मराठी चित्रपटांचा लौकिक जगभर होता. ‘तुकाराम’ तर विदेशात दाखवला गेला. त्यानंतर मात्र मराठी चित्रपटांनी माझ्या मनात तीव्र असमाधान निर्माण केले. अलीकडे मराठी चित्रपट कात टाकतोय, उभा राहतोय, असे मला वाटू लागले आहे. तांत्रिक प्रगतीने कमी काळात चित्रपट बनत आहेत. वेगळे विषय येत आहेत, हे एक प्रसादचिन्ह म्हणावे लागेल. तरीही एकूण चित्र असमाधानाचेच आहे. आपल्या बुजुर्गीनी जागतिक कीर्तीचे जे काम केले, त्याचा आपण गांभीर्याने कधी विचार करणार? केवळ वर्षभरात एक संमेलन भरवून आपण गप्प बसणार का? याविषयी परखड बोलण्याची गरज आहे. सर्वांत मोठी जबाबदारी मराठी प्रेक्षकांची आहे.”

* तज्ज्ञ व्यक्ती सत्तेत असूनही सामान्यांचे प्रश्न सुटत नाहीत

“पंतप्रधान आणि राष्ट्रपतिपदी तज्ज्ञ व्यक्ती असल्याने सामान्य माणसाचे प्रश्न सुटतात असे नाही. आपले पंतप्रधान अर्थतज्ज्ञ आहेत; मात्र ते विदर्भातील शेतकऱ्यांच्या आत्महत्यांचा प्रश्न नीट सोडवू शकलेले नाहीत,” असे मत पुणे विद्यापीठाच्या राज्यशास्त्र विभागातील प्रा. राजेंद्र व्होरा यांनी व्यक्त केले.

माजी सनदी अधिकारी डॉ. पद्माकर दुभाषी यांच्या ‘जागतिकीकरण, उदारीकरण आणि अर्थकारण’, ‘भारताचे परराष्ट्र धोरण’, ‘आजची आपली लोकशाही’ (खंड दुसरा) आणि ‘प्रशासन’ या चार पुस्तकांच्या प्रकाशनाप्रसंगी प्रा. व्होरा बोलत होते. श्रीविद्या प्रकाशनाने ही पुस्तके प्रसिद्ध केली आहेत.

प्रा. व्होरा म्हणाले, “राष्ट्रपती ज्येष्ठ शास्त्रज्ञ आहेत; मात्र त्यांच्याकडून विज्ञानाच्या सहाय्याने सामान्य माणसाचे प्रश्न सोडविण्यासाठी उपक्रम हाती घेण्यात आल्याचे आढळत नाही. एखाद्या विषयातील तज्ज्ञ आहे, म्हणून त्याला सर्वसामान्यांना भेडसावणाऱ्या सर्वच प्रश्नांचे चांगले भान असते असे नाही. याचे सविस्तर विश्लेषण व्हायला हवे.”

अध्यक्षीय लोकशाही, द्विपक्षीय पद्धत आदी बाबींचा आग्रह धरताना त्याचे योग्य मूल्यमापन व्हायला हवे, असेही त्यांनी सांगितले.

“अर्थकारण, परराष्ट्र धोरण, प्रशासन हे केवळ तज्ज्ञांचे विषय नाहीत. त्याचा परिणाम सर्वसामान्यांच्या जगण्यावर होत असतो. त्यामुळे त्यावर समाजात व्यापक चर्चा होणे गरजेचे आहे,” असे मत डॉ. दुभाषी यांनी व्यक्त केले. सुधीर गाडगीळ यांनी सूत्रसंचालन केले. गोखले अर्थशास्त्र व राज्यशास्त्र संस्थेच्या ग्रंथपाल आशा गद्रे यांनी आभार मानले.

* आय.ए.एस.आणि मराठी

नागरी व स्पर्धा परीक्षांमध्ये सी.बी.एस.ई. आणि आय.सी.एस.सी. हा अभ्यासक्रमाद्वारे उत्तीर्ण झालेल्या विद्यार्थ्यांचे प्रमाण जास्त असल्याने जास्तीत जास्त मराठी विद्यार्थी प्रशासकीय सेवेत यावेत म्हणून महाराष्ट्र सरकारने दहावी आणि बारावीच्या अभ्यासक्रमात सुधारणा करून केंद्रीय अभ्यासक्रमाशी सुसंगत करावा अशी महत्वपूर्ण शिफारस करण्यात आली आहे.

प्रशासकीय सेवेतील मराठी टक्का वाढावा म्हणून निवृत्त मुख्य सचिव अरुणा बोंगिरवार यांच्या अध्यक्षतेखाली समिती नेमण्यात आली होती. या समितीने अहवाल उच्च व तंत्रशिक्षणमंत्री दिलीप वळसे-पाटील यांना सादर केला. नागरी व स्पर्धा परीक्षांमध्ये मराठी मुलांचे प्रमाण वाढायचे असल्यास ‘कॅच देम यंग’ या सूत्रप्रमाणे दहावी व बारावीपासून प्रयत्न होणे आवश्यक असल्याचे मत समितीने व्यक्त केले आहे. सी.बी.एस.ई. आणि आय.सी.एस.सी. अभ्यासक्रमाद्वारे स्पर्धा परीक्षांची तयारी होत असते. त्यामुळे या अभ्यासक्रमाशी सुसंगत अभ्यासक्रम तयार करण्यावर भर देण्यात आला आहे. शालेय अभ्यासक्रमात सामान्य ज्ञान या विषयात सनदी सेवेबद्दल धडा समाविष्ट करण्यात यावा, अशीही शिफारस करण्यात आली आहे.

* आनंददायी बालशिक्षण परिषद

बालशिक्षण हे केवळ परिषदेपुरते मर्यादित न राहता, ती चळवळ होण्याच्या दृष्टीने प्रयत्न करण्याचा निर्धार पहिल्या आनंददायी बालशिक्षण परिषदेत करण्यात आला.

निगडीच्या ज्ञान प्रबोधिनी शाळेत झालेल्या या परिषदेत पाचशे शिक्षकांचा सहभाग होता. बालशिक्षणाचा प्रसार राज्यभर करण्यासाठी बालवाडी शिक्षण हा पाया असल्याने त्यावर अधिक लक्ष केंद्रित करण्याची गरज तज्ज्ञांनी व्यक्त केली.

डॉ. संजय मालपाणी (अध्यक्ष, बालशिक्षण परिषद) म्हणाले, शिक्षण क्षेत्रात काम करणाऱ्यांनी राज्यातल्या प्रत्येक जिल्ह्यात या बालशिक्षण परिषदेत मांडलेले विचार पोहोचवावेत. शिक्षक व पालकांनी मुलांच्या विकासाच्या दृष्टीने एकत्र यावे. एकमेकांवर दोषारोप न करता, विश्वासाने काम करावे. माध्यमिकच्या मुलांसाठी

राज्य शासनातर्फे उपक्रम राबविले जातात. मात्र, यापुढे पूर्व प्राथमिकसाठी काम होणे आवश्यक आहे.

, आनंददायी बालशिक्षण परिषदेच्या संयोजिका शारदा चोरडिया म्हणाल्या बालशिक्षण शास्त्रीय पद्धतीने व्हावे. पालकांमध्ये प्रबोधन होणे आवश्यक आहे. ही परिषद हे बालशिक्षण चळवळीतील पहिले पाऊल आहे. बालवाडी ही पहिलीची तयारी नसून मुलांच्या इंद्रियांचा विकास आहे, हे पालकांनी लक्षात घ्यावे.

* 'धर्मयुद्ध'वर चर्चासत्र

कोल्हापूर येथील करवीर नगर वाचन मंदिर, वाङ्मय चर्चा मंडळ, प्रगती साहित्य मंच आणि भाषाविकास संशोधन या साहित्यक्षेत्रातील मान्यवर संस्थांच्या विद्यमाने 'मराठी कादंबरी आणि धर्मयुद्ध' हे चर्चासत्र घेण्यात आले. अध्यक्षस्थानी ज्येष्ठ समीक्षक डॉ. ल. रा. नसिराबादकर हे होते.

'धर्मयुद्ध' कादंबरीवरील परिसंवादात बोलताना डॉ. रवींद्र शोभणे

'धर्मयुद्ध' ही कर्णाची चरित्रकहाणी असली तरी ती संपूर्ण महाभारत कथेचा पट उलगडून दाखवते, असे प्रतिपादन डॉ. रवींद्र शोभणे यांनी केले.

महाभारतातील व्यक्तिरेखांचा आधुनिक वैज्ञानिक दृष्टीने शोध घेणारी डॉ. ठाकूर यांची 'धर्मयुद्ध' ही कादंबरी मूळ महाभारताच्या जवळ जाते. यासंदर्भात काका विधाते, जालंदर पाटील, तातोबा बदामे, नंदकुमार मोरे यांनी शोधनिबंध सादर केले.

या चर्चासत्रासाठी प्रकाशक अनिल मेहता, लेखक डॉ. रवींद्र ठाकूर, शिवाजी विद्यापीठ अभ्यास मंडळाचे अध्यक्ष डॉ. डी. ए. देसाई, डॉ. अनिल गवळी, डॉ.

गिरीष मोरे, डॉ. रणधीर शिंदे यांच्यासह कोल्हापूर येथील मराठीचे अनेक प्राध्यापक, रसिक मोठ्या संख्येने उपस्थित होते.

* सुवार्ता साहित्य मेळावा

२९ ऑक्टोबर २००६ रोजी श्री क्षेत्र, निर्मळ, नालासोपारा (प.) येथे संपन्न झालेल्या सुवार्ता साहित्य मेळाव्याचे उद्घाटन सुप्रसिद्ध विचारवंत डॉ. यशवंत सुमंत ह्यांच्या हस्ते झाले. महाराष्ट्र राज्याचे सांस्कृतिक कार्यसंचालक श्री. अजय आंबेकर या वेळी प्रमुख पाहुणे म्हणून उपस्थित होते.

डॉ. यशवंत सुमंत आपल्या अध्यक्षीय भाषणात म्हणाले, "परिवर्तनाच्या लढ्याचा विचार करताना विसाव्या शतकात मार्क्सवाद, फुले आंबेडकरवाद, गांधीवाद आणि स्त्रीवाद ह्या विचारधारा पुढे आल्या. ह्यातील प्रत्येक विचार स्वतःमध्येच गुंतलेला असून आपणच अंतिम आहोत अशी प्रत्येकाची भूमिका आहे. ह्या विचारधारा बंदिस्त झालेल्या आहेत. म्हणूनच ह्या आजच्या काळाला उपयुक्त अशी स्वतंत्र मांडणी करावी लागेल. भांडवलशाही, धर्म, वर्ण व जातीव्यवस्था व पुरुषसत्ताक समाज अशा चार व्यवस्था आज कार्यरत आहेत. ह्या चारही व्यवस्थांना भेदून पुढे जायचे आहे. जोपर्यंत ह्या चार व्यवस्थांमध्ये मूलभूत बदल होत नाही तोपर्यंत परिवर्तन होऊ शकत नाही.

दुपारी डॉ. महेश केळुसकर ह्यांच्या अध्यक्षतेखाली कविसंमेलन झाले. प्रदीप निफाडकर, ज्योती बालिगा, मंगेश विश्वासराव, प्रज्ञा लोखंडे व स्वतः महेश केळुसकर ह्यांनी आपल्या कविता सादर केल्या. 'लढणाऱ्या स्त्रिया- लिहिणाऱ्या स्त्रिया' ह्या विषयावरील परिसंवादात प्रतिमा जोशी, दीपिका सिंग, डॉमिनिका डाबरे, सिस्टर मार्तिना फरगोज यांचा सहभाग होता. प्रा. पुष्पा भावे अध्यक्षस्थानी होत्या.

* नाट्य संमेलनाच्या अध्यक्षपदी लालन सारंग

अखिल भारतीय मराठी नाट्य परिषदेच्या ८७ व्या मराठी नाट्य संमेलनाच्या अध्यक्षपदी ज्येष्ठ अभिनेत्री लालन सारंग यांची निवड झाली आहे. अटीतटीच्या निवडणुकीत सारंग यांनी नाटककार वसंत जाधव यांचा अवघ्या एका मताने पराभव केला.

नाट्य परिषदेच्या नियामक मंडळाच्या सभेत ही निवड झाली. गेली अनेक वर्षे संमेलनाचा अध्यक्ष निवडणूक न घेता सर्वसंमतीने निवडला जातो. परंतु यंदा लालन सारंग, वसंत जाधव व सांगलीचे डॉ. मधुसूदन करमरकर हे तिघे शेवटपर्यंत रिंगणात होते. त्यामुळे मतदान अटळ ठरले. या मतदानात करमरकर यांना एकही मत मिळू शकले नाही. सारंग व जाधव यांना प्रत्येकी १८ मते पडली असता नाट्य परिषदेचे अध्यक्ष मोहन जोशी यांनी आपले 'कास्टिंग वोट' सारंग यांच्या पारड्यात टाकले. यंदा संमेलन कणकवलीत होईल. त्यांच्या तारखा

स्वागताध्यक्ष नारायण राणे यांच्या संमतीने लवकरच ठरतील.

* 'जीए'चे अखेरचे शब्द कॅसेटरूपात उपलब्ध

'सीमा ओलांडून पलीकडे जाण्याची वेळ येत आहे, पण मला नेण्यासाठी पताका लावलेला रथ येणार नाही...' अस्सल धारवाडी हेल आणि जाड्याभरड्या पण भावपूर्ण आवाजात दिवंगत लेखक जी. ए. कुलकर्णी यांनी स्वतःच्या मृत्यूसंबंधी केलेले गूढ चिंतन त्यांच्या चाहत्यांना ऐकता येणार आहे. त्यांच्या निधनानंतर तब्बल एकोणीस वर्षांनी त्यांच्याच आवाजात हा 'निरोप' ऐकणे हाही त्यांच्या साहित्याइतकाच समृद्ध करणारा अनुभव ठरेल.

११ डिसेंबर १९८७ रोजी जीएचे पुण्यातच निधन झाले. जीएच्या 'निरोप'ची जीएच्या आवाजातील कॅसेट त्यांचे प्रकाशक अप्पा परचुरे यांनी एक मर्मबंधातली ठेव म्हणून जपून ठेवलेली आहे! 'निरोप' हा छोटा लेख 'कुसुमगुंजा' या जीएच्या पुस्तकात आहे.

परचुरे म्हणाले की, मुळात 'निरोप' हा लेख जीएच्या आवाजातच कॅसेटरूपात त्यांनी स्वतः पाठवला होता! थेट मृत्यूसंबंधी असल्यामुळे जीएच्या पुण्यतिथीच्या दिवशी या लेखाची हमखास आठवण येते.

लोकप्रिय लेखकांमध्ये जीएचे नाव आजही आघाडीवर आहे, असे 'अक्षरधारा'चे संचालक रमेश राठिवडेकर यांनी सांगितले. ते म्हणाले की, 'निरोप' हा लेख असणाऱ्या 'कुसुमगुंजा' या पुस्तकाला आजही चांगली मागणी आहे.

ऋषिकेश मुखर्जींच्या 'आनंद'मधील शेवटचा सीन आनंद मरतो तेव्हा त्याचाच आवाज त्याचा मित्र बाबूमोशाय ऐकतो, या प्रसंगाची आठवण येते. 'बाबूमोशाय, जिंदगी और मौत हमारे नहीं उपरवालेके हाथमें है...' हे ऐकल्यावर जसा अंगावर सरसरून काटा येतो, तसाच जीएचा 'निरोप' ऐकताना होतो, असे राठिवडेकर यांनी सांगितले.

* गंधर्वयुग दिनदर्शिकेच्या रूपात

'म्युझिक कॅलेंडर', 'आनंदयात्री पु.ल.', 'दिग्गज', 'गुरु-शिष्य परंपरा' या मालिकेत प्रसिद्ध प्रकाशचित्रकार सतीश पणशीकर यांनी यंदा 'गंधर्व-पर्व' या दिनदर्शिकेचे पुष्प गुंफले आहे.

आपल्या अद्वितीय कौशल्याने रसिकांना मोहून टाकणारे गायक-वादक असे 'गंधर्वपर्व'मागचे सूत्र आहे. भू-गंधर्व (रहिमत खाँ), देवगंधर्व (भास्करबुवा बखले), बालगंधर्व (नारायणराव राजहंस), सवाई गंधर्व (रामभाऊ कुंदगोळकर), हिंदगंधर्व (शिवरामबुवा दिवेकर), छोटा गंधर्व (सौदागर नागनाथ गोरे) आणि कुमार गंधर्व (शिवपुत्र कोमकली) यांच्या छायाचित्रांची अनोखी भेट या दिनदर्शिकेच्या रूपात मिळाली आहे. छायाचित्रांच्या जोडीला अजित सोमण यांनी केलेले त्या-त्या

कलावंताबद्दलचे विवेचन आहे.

सात डिसेंबरला म्हणजे सवाई गंधर्व संगीत महोत्सवाच्या पहिल्याच दिवशी सायंकाळी सात वाजता महोत्सवाच्या स्वरमंचावरून दिनदर्शिकेचे प्रकाशन झाले. दिनदर्शिकेतील बहुतेक छायाचित्रे दुर्मिळ आहेत. काही छायाचित्रे पाकणीकर यांना उपलब्ध झाली, तेव्हा अत्यंत खराब अवस्थेत होती. त्यांच्यावर आधुनिक तंत्रज्ञानाच्या मदतीने संस्करण करून ती छाापण्यायोग्य बनवण्यास आली. गेली २२ वर्षे औद्योगिक छायाचित्रणाच्या क्षेत्रात असलेले पाकणीकर यांनी कर्तृत्ववान व्यक्तींची प्रकाशचित्रे घेण्याचा छंद जोपासला आहे.

* मराठीच्या वैभवासाठी 'आम्ही मराठी'!

मराठी भाषेला वैभव मिळवून देण्यासाठी 'आम्ही मराठी' या संघटनेची स्थापना करण्यात आली आहे. अभिनेते, लेखक मिलिंद गुणाजी यांनी संस्थेचे अध्यक्षपद स्वीकारले आहे. संस्थेचे निमंत्रक संजय भिडे यांनी सांगितले की, ही संघटना सामाजिक आणि सांस्कृतिक उद्दिष्टे डोळ्यांसमोर ठेवून कार्य करेल. मराठी माणसाच्या त्रुटी मानसिकतेचा विचार करून संस्था विविध कार्यक्रम हाती घेईल.

केवळ गणेशोत्सव आणि पंढरीची वारी यापुरती ओळख मर्यादित न ठेवता मराठी समाजाने बंद पडणाऱ्या मराठी शाळा, नाटक, चित्रपट आणि इतर कलांना आलेले कठीण दिवस याचा विचार करायला हवा. राजकीय अस्थिरता आणि राजकीय पक्षांची या प्रश्नांबाबतची वृत्ती लक्षात घेत मराठी समाजानेच भाषा, संस्कृती टिकवण्यासाठी पुढाकार घ्यायला हवा, असे संघटनेचे म्हणणे आहे.

मुंबईत मराठीचा आग्रह धरताना ही संघटना इतर भाषिकांविषयी आणि धर्मीयांविषयी अढी बाळगणार नाही किंवा कोणतेही राजकारण करणार नाही, अशी ग्वाहीही भिडे यांनी दिली. इतर भाषांचाही मान राखला जाईल. इतर भाषिकांना मराठी भाषेचा आदर करण्यास उद्युक्त केले जाईल.

येत्या गुढीपाडव्याला, गुढी उभारून संघटनेचे अधिकृत उद्घाटन होईल. जरीपटका, गुढी व तुतारी हे संस्थेचे बोधचिन्ह असेल. मराठी माणसांच्या टॅक्सी, रिक्षा, दुकाने, व्यवसायासाठी स्टीकर दिले जातील, असेही त्यांनी सांगितले. संपर्क- संजय भिडे ९८२०९६४६८७.

* अंगभूत कौशल्याने यशस्वितेचा मार्ग सापडतो

“सामान्य गुणवत्ता असली, तरीही प्रत्येक व्यक्तीच्या अंगभूत कौशल्यांवर यशस्वितेचा मार्ग सापडतो,” असे मत डॉ. श्रीनिवास ठाणेदार यांनी व्यक्त केले.

देशात व्यवसाय करू इच्छिणाऱ्यांना, उद्योगाची नवी कल्पना राबवू पाहणाऱ्यांना

पाठबळ देण्यासाठी लवकरच स्वतंत्र यंत्रणा उभारण्यात येणार असल्याचे त्यांनी यावेळी जाहीर केले.

‘ही श्रीची इच्छा’ या पुस्तकाच्या दहाव्या आवृत्तीचे प्रकाशन आनंद आगाशे यांच्या हस्ते झाले. मॅजेस्टिक प्रकाशनातर्फे हे पुस्तक प्रकाशित झाले आहे.

“आजारी कंपन्या विकत घेऊन त्यांच्यात योग्य बदल करून त्या पुन्हा भरभराटीला नेणे, हे मला सापडलेले कौशल्य,” असे सांगून डॉ. टाणेदार म्हणाले, “हे पुस्तक म्हणजे आत्मचरित्र नाही, तर अनुभवकथन आहे. खूप उंचीवरची स्वप्ने पाहण्याची, ती पूर्ण होण्यासाठी आत्मविश्वासाने जिद्दीने झगडण्याची वाट या पुस्तकात मांडलेल्या अनुभवांतून मिळू शकेल.”

बेळगावमधील शाळेच्या दिवसांपासून ते अमेरिकेत शून्यातून सुरुवात करून पादाक्रांत केलेल्या नवनवीन शिखरांपर्यंत अनुभव त्यांनी कथन केले.

* चित्रा भरुचा बीबीसी प्रमुख होणार

भारतात जन्मलेल्या डॉ. चित्रा भरुचा ‘ब्रिटिश ब्रॉडकास्टिंग कॉर्पोरेशन (बीबीसी) या ब्रिटनमधील ख्यातनाम संस्थेच्या पहिल्या महिला प्रमुख होणार आहेत. बीबीसीचे अध्यक्ष मायकेल ग्रेड यांच्या राजीनाम्यानंतर हंगामी स्वरूपात त्या ही जबाबदारी पाहणार आहेत.

या ट्रस्टकडे जानेवारीपासून बीबीसी चालविण्याची जबाबदारी येणार आहे. त्यानंतर खऱ्या अर्थाने त्या बीबीसीच्या प्रमुख ठरतील.

* ‘ब्रश मायलेज’चे प्रकाशन

“रवी परांजपे हे रंगरेषांनी स्वतःची वाट शोधणारे चिंतनशील चित्रकार आहेत. ‘ब्रश मायलेज’ हे त्यांचे आत्मकथन उदयोन्मुख कलाकारांना दीपस्तंभाप्रमाणे मार्गदर्शक ठरेल,” अशी अपेक्षा ज्येष्ठ चित्रकार भाई पत्की यांनी व्यक्त केली.

‘राजहंस’ प्रकाशनाने प्रसिद्ध केलेल्या ‘ब्रश मायलेज’ या ज्येष्ठ चित्रकार रवी परांजपे यांच्या आत्मकथनाने प्रकाशन पत्की यांच्या हस्ते झाले.

“परांजपे यांच्या कुंचल्याची चपळाई म्हणजे अल्लारखाँचा तबल्यावरचा ठेका, भीमसेनजींची तान किंवा कुमार गंधर्व यांच्या गळ्यातून उतरणारी फिरकत आहे. त्यांची स्मृती अगदी ‘फोटोग्राफिक’ आहे. त्यांचे आत्मचरित्र म्हणजे शब्दरूपाने रेखाटलेले जीवनचित्रच आहे.”

परांजपे म्हणाले, “थोरांच्या सान्निध्यातून लाभलेल्या मार्गदर्शनातून मी घडलो. नियतीने घडवलेल्या माझ्यातील कलाकाराची कहाणी म्हणजे ‘ब्रश मायलेज’.”

प्रसिद्ध सतारवादक उस्ताद उस्मानखाँ म्हणाले, “प्रस्तुत पुस्तक म्हणजे एक रंगवलेला ख्याल आहे. परांजपे यांना जरी गाण्याची आवड जोपासता आली नाही, तरी त्यांचे गायन जणू माध्यम बदलून सुरू आहे. फक्त रागांची जागा आकारांनी, तर लयीची जागा ‘स्पेस’ने घेतली आहे.”

* मानसिकता बदलणारे शिक्षण आवश्यक

“बदलत्या काळाचा वेध घेऊन परिवर्तन करण्याची क्षमता निर्माण होणे आवश्यक आहे. चाकोरीबद्ध नोकरी करण्याची तरुणांची मानसिकता बदलायला पाहिजे,” असे प्रतिपादन पुणे विद्यापीठाचे कुलगुरू डॉ. नरेंद्र जाधव यांनी केले.

विठ्ठल कामत लिखित ‘उद्योजक होणारच मी’ या पुस्तकाचे प्रकाशन त्यांच्या हस्ते झाले. अभिनेते नाना पाटेकर, माजी आमदार दादा जाधवराव, अमरसिंह जाधवराव व ‘अमेय’ प्रकाशनाचे उल्हास लाटकर यावेळी उपस्थित होते.

“तरुणांची नोकरी करण्याची मानसिकता बदलण्याची गरज आहे. कोत्या विचारांमुळे मराठी तरुण उद्योगधंद्यात पडण्यापेक्षा नोकरीकडे वळत आहेत. गरिबीचे मोठ्या प्रमाणात उदात्तीकरण केले जाते. त्यामुळे उद्योगाकडे वळण्याचे धाडस होत नाही.”

* ‘कैफी और मैं’चा लंडनमध्ये प्रयोग

‘कैफी और मैं...’ कैफी आझमी यांच्या मुलाखती, लेख आणि शौकत आझमी यांच्या गीताने सजलेला प्रेमकथेचा एक सुरेल प्रवास... कैफी आणि शौकत यांची कन्या, सुप्रसिद्ध अभिनेत्री शबाना आझमी यांनी ही प्रेमकथा रंगमंचावर आणली आहे... या नाटकाचा प्रयोग नुकतेच लंडनमध्ये मोजक्याच प्रेक्षकांच्या उपस्थितीत पार पडला.

‘माझ्या आई-वडिलांना, त्यांच्या प्रेमकथेला ही माझी श्रद्धांजली आहे. ते दोघे हैदराबादेत भेटले. पण, त्यांची प्रेमकथा बहरली लंडनमध्ये. त्या काळातील सामाजिक आणि राजकीय स्थिती न जुमानता त्यांनी एकत्र केलेला हा जीवनप्रवास आहे,’ असे शबाना आझमी यांनी सांगितले.

प्रसिद्ध लेखक तारीक अली यांनी “हा नाटकाचा प्रयोग होता? ही एक इव्हेंट होती, अनुभव होता.” अशा शब्दात या नाटकाला दाद दिली.

* चीनमध्ये मराठी ‘आयटीवंता’ची पुस्तके

एका मराठमोठ्या ‘आयटीवंता’च्या प्रज्ञेतून निर्मिती झालेल्या पुस्तकांना आंतरराष्ट्रीय स्तरावर नावलौकिक मिळत असून, पाकिस्तानपाठोपाठ चीनमध्येही संगणकाचे ज्ञान प्राप्त करण्यासाठी त्यांचा आधार घेतला जात आहे.

चीनमध्ये सध्या ‘आयटी क्रांती’ होत आहे. युवकपिढीला संख्येत संगणक व माहिती-तंत्रज्ञान विषयाचे शिक्षण दिले जात आहे. भारतीय भाषांप्रमाणेच चीनमध्येही स्थानिक भाषांमध्येही संगणक आदी तंत्रज्ञानाधारित विषयांचे ज्ञान उपलब्ध नाही. म्हणूनच इंग्रजी भाषेत आंतरराष्ट्रीय स्तरावर नावलौकिक प्राप्त केलेल्या प्रकाशनांचे चिनी भाषेत भाषांतर करण्याची मोहीम हाती घेण्यात आली आहे. तेथील ‘आयटी क्रांती’मध्ये एका अतुल कहाते या संगणकतज्ज्ञाचे पुस्तक

वाटाड्याचे काम करीत आहे.

पुण्यात आयप्लेक्स सोल्युशन्स या कंपनीत प्रोजेक्ट मॅनेजर म्हणून काम करणारे अतुल कहाते यांनी अच्युत गोडबोले यांच्या मार्गदर्शनाखाली संगणकाविषयीच्या लेखनाचा आरंभ केला. 'वेब टेक्नॉलॉजी', 'क्रिप्टोग्राफी अँड नेटवर्क सिक्युरिटी', 'फाउंडेशन ऑफ इन्फर्मेशन टेक्नॉलॉजी', 'कॉम्प्युटर कम्युनिकेशन नेटवर्क', 'सी प्लस प्लस', 'डेटाबेस मॅनेजमेंट' आदी विषयांमधील पुस्तके 'मॅकग्रॉ-हिल' या प्रकाशनसंस्थेने काढली. ती 'बेस्टसेलर' ठरली आहेत. त्यापैकी काही पुस्तकांच्या जागतिक आवृत्तीही निघाल्या आहेत.

* जपानी भाषेचा मराठी 'व्यवहार शब्दकोश'

तंत्रज्ञान, भांडवल आणि कल्पकतेत आघाडीवर असलेला जपान आणि कुशल मनुष्यबळ व मोठी बाजारपेठ असलेला भारत, या दोन देशांमधील प्रमुख अडसर ठरलेला भाषेचा अडथळा दूर करण्यासाठी जपानमधील एका पुणेकर भाषाशास्त्रज्ञाने पहिले पाऊल उचलले आहे. डॉ. प्रशांत परदेशी यांनी 'जपानी-मराठी क्रियापद व्यवहार शब्दकोश' हा महत्वाकांक्षी प्रकल्प हाती घेतला असून, येत्या मार्चमध्ये तो पूर्ण होईल.

जपान आणि भारत यांचे पूर्वीपासून नाते आहे. जपानीतील 'हायकू' मराठीत आल्या; तसेच नवी पिढी 'टकेशी'ज कॅसलसाठी वेडी आहे; पण इंग्रजीप्रमाणे जपानी भाषेशी भारतीयांचे नाते जुळले नाही. जपानी भाषा आणि संस्कृतीशी भारतीयांची केवळ तोंडओळखच राहिली. हा शब्दकोश मराठी भाषकांना मातृभाषेतून जपानी भाषेचे आकलन होण्यास उपयोगी पडेल असा डॉ. परदेशी यांचा विश्वास आहे.

हा शब्दकोश तयार करणाऱ्या पथकातील इतर सदस्यांची पार्श्वभूमीही वैशिष्ट्यपूर्ण आहे. प्रा. कासुयुकी किन्चू हे नेपाळमधील नेवारी भाषेचे तज्ज्ञ असून, त्यांनी त्या भाषेचे व्याकरण आणि शब्दकोश जपानी भाषेत प्रसिद्ध केले आहेत. प्रा. हिदेकी इशिदा हे मराठी भाषा आणि साहित्याचे गाढे अभ्यासक असून, त्यांनी मराठीचे व्याकरण आणि मराठी लघुकथा जपानीमध्ये नेल्या आहेत. प्रा. चिहिरो खोईसो यांनी पुणे विद्यापीठातून डॉक्टरेट मिळवली असून, वारकरी पंथ आणि महाराष्ट्राची सांस्कृतिक जडणघडण या विषयांवर त्यांचा गाढा अभ्यास आहे. या चौघांनी एकत्र येऊन पुण्यात जपानी भाषा शिकविण्याचा अनुभव असलेले प्रा. तोवातारी आणि जपानमधील कोबे विद्यापीठातील भाषाशास्त्राच्या विद्यार्थ्यांच्या मदतीने शब्दकोशाचा प्रकल्प हाती घेतला. येत्या फेब्रुवारीमध्ये हा शब्दकोश इंटरनेटवर उपलब्ध करण्यात येईल. मराठीनंतर हिंदी, बंगाली, कन्नड, तमीळ आदी भाषांमध्येही असेच शब्दकोश तयार करण्याचे त्यांचे स्वप्न आहे.

* लोकव्यवहारातून भाषेचा विकास टिकतो

पुस्तकी लेखनापेक्षा लोकव्यवहारातून होणारा भाषेचा विकास चिरकाल टिकणारा

असतो, असे मत डेन्मार्क विद्यापीठातील मानद प्राध्यापक व भाषाशास्त्र जेकब एल. मे यांनी आज येथे व्यक्त केले.

इन्स्टिट्यूट ऑफ अॅडव्हान्स् स्टडीज इन इंग्लिश (आयएएसई) या संस्थेने केंब्रिज युनिव्हर्सिटी प्रेसच्या सहकार्याने इंग्रजी भाषा साहित्यातील 'प्रॅग्मॅटिक्स' या विषयावर आयोजित केलेल्या तीन दिवसांच्या आंतरराष्ट्रीय परिषदेचे उद्घाटन त्यांच्या हस्ते पुण्यात झाले. त्यावेळी ते बोलत होते देशभरातून तसेच एकविस देशातील विद्यार्थी, प्राध्यापक व भाषाशास्त्र मिळून सुमारे २५० प्रतिनिधी या परिषदेला उपस्थित होते. 'प्रॅग्मॅटिक्स' या इंग्रजी भाषेतील नव्या प्रवाहाचा आढावा घेताना प्रा. जेकब म्हणाले, "भाषा आणि संदर्भ या दोन गोष्टींची सांगड घालून अर्थ सांगणारे शास्त्र म्हणजे 'प्रॅग्मॅटिक्स'. इंग्रजी साहित्यात गेल्या काही दशकांत या भाषा प्रवाहाने नवे संदर्भ निर्माण केले आहेत. दोन व्यक्तींमधील संवाद सुरू असताना व्यक्त झालेल्या मतांव्यतिरिक्त त्या व्यक्तीच्या मनात आणखी काय आहे याचा अंदाज घेणे. त्यांच्या मनातील घडामोडींचा अभ्यास करून अंदाज व्यक्त करण्यात 'प्रॅग्मॅटिक्स'चे महत्त्व आहे. तीन दिवस चाललेल्या या परिषदेत या विषयावरील जगभरातील नव्या प्रवाहावर चर्चा झाली. तसेच शोधनिबंध सादर केले गेले.

* स्मिता पाटील यांची पत्रे पुस्तकरूपात येणार

एक विचारी माणूस, संवेदनशील कलावंत आणि जिवलग मैत्रीण म्हणून कायम प्रेरणा देणाऱ्या दिवंगत स्मिता पाटीलचा मित्र म्हणून मला अभिमान वाटतो. अत्यंत थोड्या काळात यशाच्या शिखरावर विराजमान होणाऱ्या स्मिताने लिहिलेली सुमारे दीडशे ते दोनशे पत्रे तिच्या पुढच्या स्मृतीदिनी निश्चित प्रकाशित होतील, असे आश्वासन आंतरराष्ट्रीय ख्यातीचे चित्रकार सुभाष अवचट यांनी गुरुवारी दिले. निमित्त होते ते स्मिता पाटील अभिनित 'सर्वसाक्षी' या सिनेमाच्या व्हीसीडी प्रकाशनाचे.

स्मिता पाटील यांच्या एकोणिसाव्या पुण्यतिथीनिमित्त ज्येष्ठ अभिनेते डॉ. श्रीराम लागू यांच्या हस्ते या सिनेमाच्या व्हीसीडीचे प्रकाशन झाले. 'सर्वसाक्षी'च्या व्हीसीडीची निर्मिती ज्योतिषा क्रिएशन्सच्या डॉ. अजय फुटाणे यांनी केली आहे. सिनेमाचे निर्माते-दिग्दर्शक रामदास फुटाणे, अभिनेते डॉ. मोहन आगाशे आणि प्रसिद्ध सुधीर गाडगीळ यांनीही यावेळी स्मिता पाटील यांच्या आठवणींना उजाळा दिला.

'सर्वसाक्षी', 'जैत रे जैत' आणि 'उंबरठा' या सिनेमांच्या शूटिंगच्या काळात स्मिता आपल्या घरीच मुक्कामाला असायची. असे सांगून अवचट म्हणाले की, 'डान्सिंग ऑरेंज' या विषयावरील पहिले पेंटिंग प्रदर्शन तिच्याच प्रेरणेने मुंबईतील जहांगीर आर्ट गॅलरीत भरवता आले. स्मिताशी झालेल्या मैत्रीच्या या छोट्याशाच

काळात तिने पाठवलेली पत्रे तिची साहित्यविषयक समृद्ध जाण अधोरेखित करतात. या पत्रांमध्ये तिने पावसाच्या वर्णनापासून स्वतःच्या घरासंबंधीच्या कल्पना, अंधश्रद्धेबद्दलची तिची मतेही मांडली आहेत.

बुद्धिमत्ता आणि अभिनय यांचा विलक्षण मिलाफ असणारी अभिनेत्री असे वर्णन करून डॉ. लागू म्हणाले की, अंधश्रद्धेविरुद्ध ती माझ्याहीपुढे एक पाऊल होती! 'सामना'मध्ये माझ्या दिवंगत मुलीचा तिचा बहुतेक रोल कापण्यात आला असला, तरी तिच्याबरोबरच्या सुखद आठवणीत मी आजही रमतो! तिच्यासारखा उत्स्फूर्त कलावंत कलावंतराबरोबर माझ्या सिनेमा करिअरच्या सुरुवातीच्या कालावधीत काम करण्याची संधी मिळाली, हे माझे भाग्य समजतो.

* स्त्री साहित्याचा १९ भाषांमधील मागोवा लवकरच ग्रंथरूपात

पुण्याच्या तब्बल १९ भारतीय भाषांमधील स्त्री साहित्याचा मागोवा (१८५० ते २०००) घेणारे दोन ग्रंथ पुण्याच्या साहित्यप्रेमी भगिनी मंडळातर्फे लवकरच प्रकाशित करण्यात येणार आहेत.

“मराठी भाषेतील स्त्री साहित्याचा मागोवा’ हे तीन खंड मंडळातर्फे यापूर्वीच प्रकाशित करण्यात आले आहेत. या नव्या प्रकल्पाच्या निमित्ताने अधिकाधिक भारतीय भाषांमधील लेखिकांची कामगिरी वाचकांसमोर येईल. गेल्या दीडशे वर्षांत देशभरातील स्त्री साहित्यात आलेले विषय, त्यांना जाणवलेल्या समस्या, त्यांच्या प्रतिक्रिया, त्यांचे विचार यांचा विस्तृत पट या तौलनिक ग्रंथांच्या प्रकाशनातून वाचकांसमोर येईल.”

“हे ग्रंथ मराठी आणि इंग्रजी दोन्ही भाषांत प्रकाशित होतील. हिंदी, पंजाबी, डोंगरी, काश्मिरी, संस्कृत, उर्दू, तेलगू, गुजराती, आसामी अशा भाषांतील अनेक लेखिका या ग्रंथांसाठी लेखनसहकार्य करित आहेत. हे सर्व लेखन भाषातज्ज्ञांकडून तपासून घेतले जात आहे. एप्रिल २००७ पर्यंत दोन्ही भाषांमधील हे ग्रंथ प्रकाशित करण्याचा मंडळाचा विचार आहे.”

* मारुती चितमपल्ली- अमृत महोत्सव

शहरात राहायचे प्रयोजन संपले असून, आता पुन्हा जंगलात जाऊन निसर्गाच्या सान्निध्यात राहणार आहे. मारुती चितमपल्ली यांनी पुणे येथे सांगितले.

अॅडव्हेंचर फाउंडेशनच्या वतीने चितमपल्ली यांच्या अमृतमहोत्सव पदार्पणानिमित्त सोहळा आयोजित करण्यात आला. फाउंडेशनतर्फे देण्यात येणारा पहिला मारुती चितमपल्ली निसर्गमित्र परिवार भाऊ काटदरे यांना या कार्यक्रमात देण्यात आला. या वेळी वनमंत्री बबनराव पाचपुते, ज्येष्ठ लेखक अरुण साधू, सकाळचे संपादक यमाजी मालकर, फाउंडेशनचे अध्यक्ष विवेक देशपांडे आदी उपस्थित होते.

शालेय अभ्यासक्रमात पर्यावरण हा विषय बंधनकारक झाल्याने आपल्याला

विशेष आनंद झाला. मात्र हा विषय वर्गात शिकविण्याऐवजी मुलांना जंगलात नेऊन तो शिकविला जावा, अशी अपेक्षा चितमपल्ली यांनी या वेळी बोलताना व्यक्त केली.

पुण्याबाबत आपल्याला नितांत ओढ आणि आदर आहे. निवृत्त झाल्यानंतर आपण पुण्यातच घर घेऊन स्थायिक व्हायचे अशी इच्छा होती. मात्र आता पुण्याचा चारही बाजूने झालेला विस्तार आणि येथील पर्यावरणाचा झालेला न्हास पाहता येथे घर झाले नाही याची खंत नसून आनंदच झाला, असे मारुती चितमपल्ली यांनी सांगितले.

मराठी भाषा परिपूर्ण करण्यात चितमपल्ली यांचे महत्त्वपूर्ण योगदान आहे. त्यांनी जंगलाची परिभाषा निर्माण करून मराठी भाषेला नवे शब्द दिले आहेत, असे साधू यांनी सांगितले.

□

पुण्यभूमी भारत

सुधा मूर्ती
अनु. लीना सोहोनी

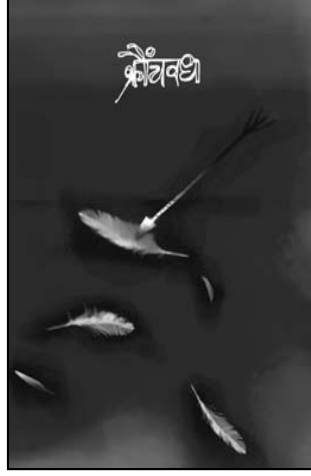
उच्च अध्यात्मिक संस्कृती, परंपरा याचा वारसा असणारा हा देश. भौगोलिक, सामाजिक विविधता असूनही 'वसुधैव कुटुंबकम्' असा उदार दृष्टीकोन बाळगून निराश्रितांना आश्रय देणारा. प्राचीन काळापासून 'पुण्यभूमी' हे विरूद सन्मानाने भूषवणारा.....

१३० रु.

पोस्टेज २० रु.

मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.

पुस्तक परिचय

क्रौंचवध

जीवनातले सौंदर्य हिरावून
घेणाऱ्या व्याधनिषादांच्या
क्रौर्याचा धिक्कार हेच कलेचे
कर्तव्य

वि. स. खांडेकर

क्रौंचवध ही कादंबरी प्रथम १९४२ साली प्रसिद्ध झाली. दोनच वर्षांच्या आत तिच्या गुजराती, हिंदी, तमीळ अनुवादांची सिद्धता झाली. युद्धामुळे कागद दुर्मिळ झाल्याने मराठीतील आवृत्ती अल्पावधीतच संपलेली असूनही दुसऱ्या आवृत्तीचे प्रकाशन दोन वर्षे लांबणीवर पडले.

या दुसऱ्या आवृत्तीला पुनर्भेट हे प्रास्ताविक जोडून स्टीफन इवाइंग आणि अन्स्ट टोलर या दोघा साहित्यिकांना ती अर्पण करण्यामागची भूमिका भाऊसाहेब खांडेकर यांनी विशद केली. या दोघांवरही देशत्याग लादला गेला; नाझी राजवटीमुळे दोघांचीही ससेहोलपट झाली. 'मी जर्मन होतो' आणि 'तुरुंगातील पत्रे' ही टोलरची गाजलेली पुस्तके. दोन्हीही प्रक्षोभक. 'बीवेअर ऑफ पिटी', 'ए लेटर फ्रॉम अँन अननोन वुमन' या स्टीफन इवाइंगच्या नावाजल्या गेलेल्या कादंबऱ्या... अन्स्ट टोलरने सत्य आणि स्वातंत्र्य, न्याय आणि विवेकबुद्धी यांची आयुष्यभर साधना केली. नाझींच्या ताब्यात गेलेल्या आपल्या मायभूमीचे दर्शनही यापुढे अशक्य या कल्पनेने अस्वस्थ होऊन टोलर आणि स्टीफन इवाइंग या दोघांनीही मृत्यूला कवटाळले. स्टीफन इवाइंगच्या पत्नीनेही त्याच्याबरोबर विषप्राशन करून आयुष्य संपवले...

अशा निष्पाप जीवांच्या हत्येची जबाबदारी जगातल्या क्रूर निषादांवर आहे... नाझी तत्त्वज्ञान, साम्राज्यवाद, व्यापारी स्पर्धा हे सर्व सद्यःकालातील मानवाचे शत्रू आहेत... या सर्व निषादांचा प्रतिकार करण्याचे, धिक्कार करण्याचे आत्मबळ दाखवणारा एकच ऋषी आजच्या भारतात सत्य-अहिंसेचा संदेश देत आहे अशी खांडेकरांची श्रद्धा होती...

जगातला सर्वसामान्य माणूस सुखी व्हावा म्हणून चिंता वाहणारी, मनुष्याचा मनुष्य म्हणून जगण्याचा हक्क मानणारी समाजवाद आणि गांधीवाद हीच तत्त्वज्ञाने

आजच्या काळाला सुसंवादी आहेत; भावना आणि बुद्धी या दोहोंवर सुयोग्य मेळ घालून नवे जग निर्माण करण्याचा प्रयत्न या दोन्ही तत्त्वज्ञानांनी पंचवीसावर वर्षे चालवलेला आहे; लेनिनने समाजरचनेत क्रांती करण्याचे धोरण पुढे ठेवले तर महात्मा गांधींनी मानवी मनातच क्रांती व्हावी असा ध्यास घेतला. आर्थिक मूल्यांइतकीच जीवनविकासासाठी नैतिक मूल्यांची कास धरायला हवी असा आग्रह धरला...

खांडेकरांनी त्यासाठी 'क्रौंचवध'चे प्रतीक समोर ठेवून जीवनातले सौंदर्य हिरावून घेणाऱ्या व्याधनिषादांच्या क्रौर्याचा धिक्कार हेच कलेचे कर्तव्य मानले.

“अजूनही जगात क्रौंचवध सुरू आहे. दररोज, दर घटकेला! पक्ष्यांच्या सुखी जोडप्याला दुःखी करणारा पारधी आणि संपूर्ण जगाला महायुद्धाच्या खाईत लोटणारा हिटलर हे दोघे सारखेच क्रूर आहेत.” आजच्या या भीषण महायुद्धाविषयी उद्याच्या महाकवीच्या मुखातून वाल्मिकीप्रमाणेच जळजळीत उद्गार बाहेर पडतील असे क्रौंचवधाच्या प्रतीकाचे आणि या कादंबरीच्या नावामागचे आपल्या मनात असणारे गुपित खांडेकर पुनःपुन्हा स्पष्ट करताना दिसतात. (पृ. १३)

'क्रौंचवध'चे कथासूत्र क्रौंचवधाच्या या केंद्रीभूत घटनेला घट्ट धरून ठेवणारे आहे. 'मा निषाद प्रतिष्ठां एवमगमः शाश्वतीः समाः' हा श्लोक शिकवताना संस्कृतचे नामवंत प्राध्यापक दादासाहेब दातार यांना नेहमी क्रौंचपक्ष्याच्या जोडप्याच्या जागी आपण आणि आपली पत्नी यांच्या मुद्रा दिसतात. आपल्या पत्नीवर कोणीतरी नेम धरून बाण सोडत आहे- तो दुष्ट पारधी कोण असा विचार मनात येतो... आणि स्वतःचाच चेहरा त्यांना दिसतो... (पृ. ५) पत्नीच्या फोटोकडे त्यांची नजर जाते...

प्रा. दादासाहेब दातार यांची साहित्यप्रेमी तरुण कन्या सुलोचना. तिलाही भवभूती, खलिल जिब्रान हे लेखक परमप्रिय...

प्रा. दादासाहेब दातार हे दिनकर सरदेसाई या स्कॉलरला आपल्या घरी ठेवतात... पत्नीला सांगतात- “तुला मुलगा हवाय ना? हा घे मुलगा.” तेव्हा पत्नी म्हणते, “हा जावई आहे माझा. मुलगा नाही.”

हे ऐकून सुलोचनाच्या चेहऱ्यावर लज्जेची लाली पसरते. ह्या दिनकरचे वडील फौजदार आहेत. पण दिनकर त्यांच्यापासून दूरच राहतो.

“अजूनही जगात
क्रौंचवध सुरू आहे.
दररोज, दर घटकेला
पक्ष्यांच्या सुखी
जोडप्याला दुःखी
करणारा पारधी आणि
संपूर्ण जगाला
महायुद्धाच्या खाईत
लोटणारा हिटलर हे
दोघे सारखेच क्रूर
आहेत.”

“प्रत्येक मनुष्याला
आयुष्यात एक
कादंबरी लिहिता येईल
असे कुणीतरी म्हटले
आहे... प्रत्येकाचे
आयुष्य ही एक
कादंबरी असते...
अगदी माझ्यासारख्या
सामान्य मुलीचे
आयुष्यसुद्धा!”

दिनकर त्या घरी राहू लागल्यावर वर्ष-दोन वर्षांतच प्रा. दातारांच्या पत्नीचे निधन होते... रघुवंशातील दुसऱ्या सर्गातील राजा दिलीपची व्यक्तिरेखा सुलोचनाला प्रिय असते. ती दिनकरला दिलीप म्हणू लागते. दिनकर आणि सुलोचना यांच्यात कधी भावाबहिणीचे तर कधी प्रियकर-प्रेयसीचे भावबंध फुलत राहतात... दिनकर अभ्यासात हुशार असतो, परंतु रामगड संस्थानातील राजकारणात, समाजकारणातही रस घेतो... अध्यापन करित असतानाच शेतसारा न भरण्याच्या शेतकऱ्यांच्या आंदोलनात पडतो... त्याच्यावर

संस्थानिक खटला भरतात. तो परागंदा होतो. त्याचे शिक्षण मध्येच थांबते.

सुलोचनाही एम.ए. होते... दिनकरचा काहीच ठावटिकाणा नसतो. त्यामुळे रामगड संस्थानचे मुख्य दरबारसर्जन डॉ. भगवंतराव शहाणे यांच्याशी विवाह करून ‘डॉक्टरिंग बाई’ बनते. अधूनमधून लेखन करते. लेखिका म्हणून प्रसिद्धी मिळवते. ‘एका बुद्धिवादी माणसाची जीवनकथा’ सांगणारी कादंबरी लिहायला घेते... “प्रत्येक मनुष्याला आयुष्यात एक कादंबरी लिहिता येईल असे कुणीतरी म्हटले आहे... प्रत्येकाचे आयुष्य ही एक कादंबरी असते... अगदी माझ्यासारख्या सामान्य मुलीचे आयुष्यसुद्धा!” (पृ. ३०) असे ती मानते.

“माझे लिहिणे... स्वतःकरिताच आहे... आपल्या घरात अगदी एकांतात आरशापुढे उभे राहावे... तसे... त्यासाठी कलेची जोड कशाला हवी?” ही तिची भावना.

कादंबरीला आरंभ होतो तो प्रा. दादासाहेब दातार यांच्या घरी म्हणजे माहेरी विवाहित सुलोचना आलेली आहे... ती न सांगताच भल्या पहाटे कुठेतरी बाहेर गेलेली आहे... दुपार झाली तरी परतलेली नाही त्यामुळे ते चिंतेत पडले आहेत... ती रामगडला डॉ. भगवंतरावांकडे गेली असेल का या विचाराने ते तार करतात... “सुलू पोहोचली का? कळवा.” पण तेवढ्यात त्यांनाच डॉ. भगवंतरावांची तार येते, ‘मी आजारी आहे. सुलोचनेला ताबडतोब पाठवून द्या.’

दादासाहेब गोंधळात पडतात... आपल्या जुन्या डायन्या चाळू लागतात... आपल्या टिपणांच्या वद्द्या बघतात... आपल्या बुद्धिवादी जडणघडणीचा त्या डायन्यांतून शोध घेतात... परजातीच्या मुलीशी केलेले लग्न... तिचा देवभोळेपणा... त्यावरून उडणारे खटके... सुलूचा जन्म... पण पत्नीला मुलगा हवा होता...

पण दगडाच्या देवाने तो काही तिला दिला नाही... घरात आईवडील यांच्यात चाललेल्या नित्य वादांमुळे सुलूवर काय संस्कार झाले? ती वडिलांच्या वळणावर गेली. बुद्धिवादी बनली. देवांची थड्ठा करू लागली... जुन्या आठवणी चाळवल्या जातात.

...त्याचवेळी पोस्टमन एक पत्र आणून देतो. ते सुलूचे असते. “दादा, माझा शोध करू नका... सुलू आता तुमची नाही... भगवंतरावांचीही नाही. माझ्या टेबलाच्या डाव्या खणाची किल्ली सोबत आहे.”

ते डावा खण उघडून बघतात...

त्यात सुलोचनेने लिहिलेल्या कादंबरीचे हस्तलिखित बाड दिसते...

ते बाड घेऊन दादासाहेब वाचू लागतात.

आपल्या पूर्वयुष्यातील आठवणी सुलूने त्या बाडात कादंबरीच्या रूपाने मांडलेल्या असतात... आईची वागणूक... दादांचे संस्कृतप्रेम... दिनकरचे घरातील वास्तव्य... त्याला दिलीप म्हणण्याचा तिचा हट्ट... दिनकरने मीठाच्या सत्याग्रहात भाग घेऊन सहन केलेला लाठीमार... कॉलेजमध्ये पाळलेला हरताळ... दादांशी त्याचा झालेला बेबनाव... अबोला... आईचा मृत्यू... सुलूचे मॅट्रिकचे वर्ष... सुलूला शंकरशेट स्कॉलरशिप... ट्रॉटस्की, गॉर्की... रशियन मार्क्सवादी पुस्तकांच्या वाचनेने दिनकरवर पडलेला त्यांचा प्रभाव... शाळेत शिक्षकाची त्याला मिळालेली नोकरी... रामगडला गव्हर्नरची गाडी उलथून टाकण्याचा निष्फळ प्रयत्न... त्यात सापडलेली शाळेतील मुले... त्यांनी दिनकर सरदेसाई मास्तरांचे नाव घेतल्याने त्याच्या फौजदार वडिलांना लागलेली कुणकुण... त्यांनी त्याला तडकाफडकी संस्थानाबाहेर दूर जाण्याचा दिलेला सल्ला... दिनकरचे संस्थानाबाहेर मुंबईला वास्तव्य... वडिलांच्या आजारपणात तपासायला येणारे डॉ. भगवंतराव शहाणे... परदेशात शिकून आलेले रामगडचे दरबार सर्जन... त्यांनी सुलूला लग्नाबद्दल केलेली विचारणा... राजेसाहेब आणि डॉ. भगवंतराव यांजबरोबर हरिद्वारचा प्रवास... भगवंतरावांशी लग्न... रामपूर येथील महिलांच्या क्लबमध्ये पत्ते खेळण्यात मन न रमल्याने हायस्कूलमध्ये थोडे काम, दिनकरच्या आईची भेट... दिनकर परत येणार हा तेथे कळलेला निरोप... दिनकर रामगडमध्ये येताच त्याला अटक करून कारागृहात डांबण्यात आल्यावर अन्न निकृष्ट म्हणून त्याने आरंभलेला

आईची वागणूक...
दादांचे संस्कृतप्रेम...
दिनकरचे घरातील
वास्तव्य... त्याला दिलीप
म्हणण्याचा तिचा हट्ट...
दिनकरने मीठाच्या
सत्याग्रहात भाग घेऊन
सहन केलेला लाठीमार...
कॉलेजमध्ये पाळलेला
हरताळ

या सभेला दिनकरने जाऊ नये म्हणून सुलूने त्याला घरी बोलावून अडकवून ठेवण्याचा केलेला प्रयत्न... तो सभास्थानी नसतानाही तेथे उपस्थित राहिला असे समजून राजद्रोहाचा आरोप त्याच्यावर ठेवून त्याला केलेली अटक...

अन्नसत्याग्रह... तो हाताळण्यासाठी डॉ. भगवंतरावांनी केलेली खटपट... दिनकरची सुटका... दिनकर व सुलू यांची भेट... राणीसाहेबांच्या डोहाळेजेवणात सुलूची उपस्थिती... राजेसाहेबांच्या साठीच्या सोहळ्यात दिनकरचे भाषण... प्रजेनं राजद्रोह करू नये तसा राजानंही प्रजाद्रोह करू नये... चित्रप्रदर्शनात विकत घेतलेले क्राँचवधाचे पेंटिंग... सुलूचे बाळंतपण... त्यासाठी वरच्या खोलीची निवड केल्यावर मोलकरीण बायजाने व्यक्त केलेली नापसंती... मुलाचा जन्म... दहा दिवसांनीच त्या मुलाचा मृत्यू... त्या

खोलीत राजकन्या आक्कासाहेबांचे भूत असल्याची बायजाने दिलेली माहिती... तिची बुद्धिवादी सुलूने केलेली थट्टा... आक्कासाहेबांचा एका शस्त्रक्रियेनंतर मृत्यू झाला... ती शस्त्रक्रिया डॉ. भगवंतरावांनी केलेली... वगैरे तपशील सुलूलाला कळतात... दिनकरबरोबर खेडेगावातील गोरगरीबांच्या झोपड्यांना भेट... ओढ्यात बुडताबुडता सुलूला मिळालेले जीवनदान. शेतकऱ्यांची दिनकरने आयोजित केलेली सभा... त्या सभेत गडबड करून दिनकरला पकडण्याचा व ठार मारण्याचा पोलिसांचा डाव... या सभेला दिनकरने जाऊ नये म्हणून सुलूने त्याला घरी बोलावून अडकवून ठेवण्याचा केलेला प्रयत्न... तो सभास्थानी नसतानाही तेथे उपस्थित राहिला असे समजून राजद्रोहाचा आरोप त्याच्यावर ठेवून त्याला केलेली अटक... त्याच्यावर राजद्रोहाचा खटला आणि त्याला सुनावलेली फाशीची शिक्षा...

...एवढा सगळा भाग दादासाहेबांना सुलूच्या हस्तलिखितात वाचायला मिळतो.

दादासाहेब या निरपराधी दिनकरला वाचवण्यासाठी तातडीने रामगडला येतात. भगवंतराव त्यांना दिनकर सरदेसाईचे एक पत्र देतात. त्या पत्रात दिनकरने रामगडच्या राजेसाहेबांनी दिलेल्या फाशीच्या शिक्षेसंदर्भातील वस्तुस्थिती मांडलेली असते... आपल्या राजकीय वैचारिक प्रवासाची हकीकत सांगितलेली असते.

मीठाच्या सत्याग्रहातला सहभाग... गांधीजींचे नेतृत्व... त्याबद्दलची प्रा. दादासाहेब दातार यांची बुद्धिप्रामाण्यवादी प्रतिक्रिया... “कॉलेज हे सरस्वतीचे मंदिर आहे... आठवड्याचा बाजार नाही” या त्यांच्या उद्गारावर दिनकरने दिलेले उत्तर... “आठवड्याचा बाजार भरतो म्हणून सर्व लोकांना जेवायला मिळते... मंदिरात फक्त पुजाऱ्यांना नैवेद्य मिळतो... बाकीचे भक्त उपाशीच राहतात.” ...त्यामुळे शिक्षणावरचा त्याचा उडालेला विश्वास... वगैरे सर्व त्या पत्रात असते.

त्याचबरोबर दिनकर पत्रात हेही लिहितो की, “कॉलेजातल्या तीन वर्षांनी जी दृष्टी दिली नव्हती ती तुरुंगातील त्या एका वर्षात मला मिळाली. मला वाटते. आजच्या आपल्या जीवनाची यथार्थ कल्पना आणून देणाऱ्या शाळा देशात दोनच आहेत- एक तुरुंग आणि दुसरे खेडे... आपल्या कॉलेजातले प्राध्यापक... ही बुद्धिमान माणसे देशाला कारकून आणि मास्तर पुरवत असतात आणि अगदी फॅशनने राहणाऱ्या तरुणतरुणी निर्माण करीत असतात... नुसत्या बुद्धीला नवे जग निर्माण करता येत नाही याची कुणालाच कल्पना नाही...” (१९२)

दिनकरचे हे पत्र वाचून दादासाहेबांना ग्लानी येते... सुलूची कादंबरी आणि दिनकरचे पत्र- या दोहोंनी त्यांना जबरदस्त धक्का बसतो. आपण आपल्या जवळची माणसे असे ज्यांना मानतो ती माणसेसुद्धा आपल्यापासून किती दूर असतात, स्वतःच्याच जगात ती जगत असतात... हे त्यांना जाणवते.

दिनकरला फासावर जायला सहा-सात तास असतात... भगवंतराव दादासाहेबांना म्हणतात, “एका गोष्टीबद्दल मला तुमची क्षमा मागायची आहे... दिनकरचं हे पत्र मी फोडून वाचलं होतं...”

भगवंतराव सुलूबद्दल बोलतात... आपल्या पूर्वयुष्याबद्दल बोलतात... कमल या प्रेयसीबद्दल बोलतात...

तेव्हा दादासाहेब त्यांच्या हातात सुलूच्या कादंबरीचे हस्तलिखित ठेवतात. पहाटे पहाटे सुलू येते... निस्तेज चेहऱ्याने...

“राजेसाहेबांना सारी हकीकत सांगायच्या निश्चयाने आलेय मी! दिनकरला सुलूशिवाय दुसरं कुण्णी कुण्णी नाही.”

...आणि त्याचवेळी दाराशी कार थांबते. भगवंतराव उतरतात... आणि त्या पाठोपाठ दिनकर...

सुलू तिकडे बघून म्हणते, “दादा, हे सारे स्वप्न तर नाही ना?”

भगवंतराव हे राजेसाहेबांना वस्तुस्थिती सांगून दिनकरवरील राजद्रोहाचा आरोप बिनबुडाचा आहे हे स्पष्ट करून त्याला सोडवून आणतात.

स्वतःही संस्थानिकांच्या नोकरीचा राजीनामा देऊन मलेरियावरील संशोधनासाठी कलकत्त्याला जायचे ठरवतात... सुलूला जवळ घेतात.

सुलू म्हणते, “हे काय? इथं तिघं आहोत ना आपण... बाळ आहे ना

“मी एवढी शिकलेली.
बुद्धिवादी बापाची
एकुलती एक लाडकी
लेक असे असून माझे
प्रेम सफल का झाले
नाही? शरीराचे प्रेम
एकावर आणि मनाचे
प्रेम दुसऱ्यावर! केवढी
कुचंबणा ही! कुचंबणा
कसली? विटंबनाच!

आपलं.”

तेवढ्यात सतारीचे स्वर ऐकू येतात.
“इस तनधनकी कोन बढाई...”

दिनकर म्हणजे त्यांना आर्त, मधुर
स्वराची उदात्त प्रतिमाच आहे असे वाटते.
प्रीती हे क्रांतीचेच दुसरे नाव आहे असे
दिनकरचे डोळे जणू सांगत असतात.

प्रा. दादासाहेब दातार, सुलू, दिनकर
आणि भगवंतराव या चौघांच्या मनोगतांतून
‘क्रांचवध’मधील विविध घटना समोर
येतात... प्रत्येकाच्या पूर्वयुष्याची त्याद्वारे
ओळख पटते; तद्वत्च परस्परसंबंधातील
भावबंधही उलगडत जातात. प्रत्येकाची
त्या-त्या घटनांकडे पाहण्याची स्व-तंत्र

दृष्टी असते आणि इतरांच्या वर्तनाची त्या दृष्टीतून संगती-विसंगती लावली जात
असते...

सुलू आणि दिनकर यांचे नाते... भावा-बहिणीचे, प्रियकर-प्रेयसीचे... कृष्ण-
द्रौपदीसारखे प्लेटॉनिक पातळीवरचे.

सुलू भगवंतरावांशी विवाह करते. भगवंतरावांच्या आयुष्यात पूर्वाश्रमात कमल
आलेली असते... पण ती मुंबईतल्या एका बड्या डॉक्टरशी लग्न करते... भगवंतरावांना
या जगात पैसा हा देव आहे, देव्हान्यात प्रेमाला जागा नाही हे जाणवते. ते
उत्तम प्रकारे वैद्यकीय पदवी मिळवतात. राजेसाहेब त्यांना परदेशी पाठवतात. पुढे
संस्थानचे सर्जन म्हणून काम करू लागतात. सुलूच्या सहवासात नव्याने आयुष्याचा
पट मांडतात. राजेसाहेब आणि सुलू या दोघांना आपली दैवते मानून जगतात.
सुलू न सांगता घरातून गेल्यावर ते कमलला बोलावून घेतात... ती तोपर्यंत
विधवा झालेली असते... सुलू परत येईल अशी ग्वाही दादासाहेब देतात...
त्याचवेळी सुलूचे हस्तलिखित आणि दिनकरचे पत्र वाचून त्याच्या निरपराधीपणाची
खात्री पटते. भगवंतराव दिनकरला सोडवून आणतात... आणि ज्या मलेरियाने
आपल्या आईचा बळी घेतला त्या मलेरियाच्या बंदोबस्तासाठी संशोधनाला वाहून
घेण्याचा निर्णय घेतात...

खांडेकर या व्यक्तिरेखा आणि त्यांची नाती यांत असे वेगवेगळे रंग भरतात...
त्यांच्या वृत्तीप्रवृत्तीच्या हेलकाव्यांना काही वैचारिक, मानसशास्त्रीय मूल्यभान देऊ
पाहतात. सुलूच्या नीतिविचारांतही लंबकाप्रमाणे हेलकावे दिसतात.

“मी एवढी शिकलेली. बुद्धिवादी बापाची एकुलती एक लाडकी लेक असे
असून माझे प्रेम सफल का झाले नाही? शरीराचे प्रेम एकावर आणि मनाचे

प्रेम दुसऱ्यावर! केवढी कुचंबणा ही!
कुचंबणा कसली? विटंबनाच!
भगवंतरावांनी मला मागणी घातली तेव्हा
मी नकार का दिला नाही? दिलीप कुठे
होता हे मला ठाऊक नव्हते. तो माझा
स्वीकार करील की नाही याचीही
मला पुरी कल्पना नव्हती... माझे
भगवंतरावांवर बसलेले प्रेम...
शरीरसुखाच्या भुकेने धारण केलेले
मायावी रूप होते का ते?...
दिलीपवर माझे प्रेम आहे असे मी दादांना
सांगितले असते तर? त्यांनी माझी
वेड्यातच गणना केली असती. आपल्या
सुलीला श्रीमंत नवरा मिळावा अशीच
बुद्धिवादी दादांची इच्छा होती. श्रीमंती म्हणजे सुख असेच त्यांना वाटत होते...
एका निष्पाप पक्ष्याची हत्या दृष्टीला पडताच वाल्मीकीसारखा ऋषी आपल्या
तपश्चर्येवर पाणी सोडून शाप घायला तयार होतो... मला भगवंतरावांशी समरस
होता येईना. त्यांच्यासारख्या बुद्धिवान माणसानं राजेरजवाड्यांच्या लहरीवर झुलावं,
जगाच्या बाजारात स्वतःला विकून घ्यावं याची खंत वाटायला लागली मला!”
(१३७)

मला कोडे पडले. माझे खरे प्रेम कुणावर आहे. दिलीपवर की भगवंतरावांवर?
दिलीप हे आयुष्यातले एक सुंदर स्वप्न होते. (७४)

सुलूच्या मानसिक आंदोलनाची नेमकी कल्पना यावरून येऊ शकेल.

लग्न हे तिने प्रेमापेक्षा वेगळे मानून व्यावहारिक निकष लावून केलेले दिसते
आणि त्याबाबत तिला खेद वा खंत नाही. दिनकरच्या त्यागावर, ध्येयवादावर ती
लुब्ध आहे आणि त्यातूनच त्याच्याशी शारीरिक जवळीक साधण्याची इच्छा
उफाळून येते. आपण विवाहित आहोत आणि असे काही करणे गैर ठरेल- हे
ती क्षणभर विसरते वा असंगत मानते. भगवंतरावांनी तिला जे शारीरिक सुख
दिले त्याबद्दलचे धन्योद्गारही ती वेळोवेळी काढते. भगवंतरावांशी लग्न केल्यानंतरचे
रामगडचे पहिले सहा महिने सुलूला एका दिवसासारखे वाटतात. (८५) ती
म्हणते, “माझे जीवन सुखाने तुडुंब भरून गेले होते त्या दिवसांत... माझ्या
आयुष्यातल्या नव्या प्रीतीचीच ती विविध रूपे होती...” (८६) भगवंतरावांच्या
पलीकडे दुसरे काहीच मला दिसत नव्हते... ते आणि मी... मी आणि ते...”
(८६) कधीतरी तिला भगवंतरावांची मुद्राच दिसत नसे. तेथे दिलीप दिसे. (८७)
आमच्या प्रीतीचा वसंतकाल होता तो!... (१००) लवकरच राणीसाहेबांकडे मला

लग्न हे तिने प्रेमापेक्षा
वेगळे मानून व्यावहारिक
निकष लावून केलेले
दिसते आणि त्याबाबत
तिला खेद वा खंत नाही.
दिनकरच्या त्यागावर,
ध्येयवादावर ती लुब्ध
आहे आणि त्यातून
त्याच्याशी शारीरिक
जवळीक साधण्याची इच्छा
उफाळून येते.

**बुद्धीच्या मागे धावता
धावता मनुष्य भावनेला
पारखा होत आहे;
बुद्धीचे गोडवे गातानाच
माणूस खुळचट
सनातनीपणाला,
अंधश्रद्धांना कवटाळत
आहे. नाझीवादाच्या
पाशवी शक्तीचा
धिंगाणा जगभर चालू
आहे.**

डोहाळेजेवण झाले. त्या दिवशी मी भगवंतरावांची पत्नी आहे याचा किती अभिमान वाटला मला!... (१०३) राहून राहून भगवंतरावांच्या ओठांचा तो गोड स्पर्श आठवे. त्या आठवणीने साऱ्या शरीरावर रोमांच उभे राहत. (७३) भगवंतरावांनी माझा हात घट्ट दाबून धरला. लगेच माझ्या रक्ताचा कण न कण नाचू लागला. (७३) अशी सुलूची द्विधामनस्कता जागोजाग प्रकट होते. खांडेकरांच्या या कादंबरीतले वातावरण १९४० च्या सुमाराचे आहे. त्यावेळी संस्थाने स्वायत्त होती. त्यांचे कायदेकानून स्वतंत्र होते. अवतीभवती

ब्रिटिशांची सत्ता होती. संस्थानात गुन्हेगार ठरलेली व्यक्ती ब्रिटिश अमलाखालील भूभागात आश्रयाला येऊन आपली अटक टाळू शके. या कादंबरीतला दिनकर रायगडच्या संस्थानात आरोपी असला तरी मुंबईत व अन्यत्र उघडपणे वावरू शकतो... संस्थानातले कायदे, न्यायदान यांत लवचिकता असे. सकाळी ज्याला फाशीवर लटकावयाचे त्याची मध्यरात्रीनंतर भगवंतराव सुटका करून त्याला सोडवून घरी आणू शकतात.

“खांडेकरांच्या कल्पनाविलासाचे, सुभाषितांच्या झगमगाटाचे वैभव याही कादंबरीत दिसते. खांडेकरांची शैली अत्यंत आलंकारिक, कृत्रिम, कल्पनांचा वर्षाव करणारी आणि सुभाषितवजा वाक्ये जागोजाग फेकणारी आहे... त्यांचे निसर्गवर्णनही सांकेतिक कल्पनांनी भरलेले असते.” असे नरहर कुरुंदकरांनी म्हटले आहे. याही कादंबरीत त्याचे प्रत्यंतर येते.

त्याचबरोबर खांडेकरांची पात्रे एकमेकांशी बोलण्याऐवजी स्वतःशीच बोलण्यात मग्न असतात. तपशीलवार आपली हकीकत सांगत राहतात. पितापुत्रांचे, पितापुत्रीचे संवाद हा खांडेकरांच्या शैलीतला एक वैशिष्ट्यपूर्ण प्रकार आहे; त्याचप्रमाणे पत्र लिहिण्याच्या निमित्ताने विस्तृत स्वगते पेश करण्याचीही खांडेकरांना हौस आहे. खांडेकरांच्या राजकीय चिंतनाला खोली वा सुसंगती नाही; वास्तवाच्या आभासाची उणीव खांडेकर भोळेपणा आणि हळवेपणा यांनी भरून काढतात, असेही कुरुंदकर म्हणतात. खांडेकरांच्या अशा अनेक मर्यादा समीक्षकांनी दाखवल्या असल्या तरी वाचकांच्या मनावर त्यांची मोहिनी त्यांच्या निधनानंतरही कायम आहे.

‘क्रौंचवध’ला आरंभी जोडलेल्या निवेदनात दुसऱ्या महायुद्धाच्या काळातील

एकूणच राजकीय, सामाजिक वातावरणाचे पडसाद उमटलेले आहेत. घोषरी ऐकू येणाऱ्या नभोवाणीवरच्या बातम्या आजच्या जगात कुणाचेच जीवित सुरक्षित नाही हेच सांगत असतात. आणि कृत्रिम करमणुकीच्या कैफात दोन तास लोकांनी आपल्या काळज्या विसरून जाव्यात म्हणून सवंग खाद्य पुरवत असतात... ‘सुधारणा’ म्हणून ज्या गोष्टींचा पुरस्कार केला जातो त्यांचा आपल्या सुखशांतीशी कितीसा संबंध असतो असा प्रश्न ते विचारतात. बुद्धीच्या मागे धावता धावता मनुष्य भावनेला पारखा होत आहे; बुद्धीचे गोडवे गातानाच माणूस खुळचट सनातनीपणाला, अंधश्रद्धांना कवटाळत आहे. नाझीवादाच्या पाशवी शक्तीचा धिंगाणा जगभर चालू आहे.

रशियातील साम्यवाद आणि गांधीवाद या विचारसरणींनी मानवी जीवनाला योग्य दिशा दिसावी अशी एकीकडे अपेक्षा; तर दुसरीकडे समाजवादाचा जवळचा मार्ग पूर्णपणे टिकाऊ आहे की नाही हे काळच ठरवील; गांधीवादाचा मार्ग लांबचा असला तरी समाजवादाच्या कार्याला तो अंती तो पोषक ठरेल. दोहोंना समता हवी आहे. नीती-संस्कृती-प्रगती यांची आकांक्षा माणसाच्या अंतःकरणात आरंभापासून घर करून आहे. उद्याचे जग सुखी करण्यासाठी भोग आणि त्याग, काव्य आणि कृती, बुद्धी आणि भावना यांचा सुंदर मेळ जमला पाहिजे... अशा आशयाचे समन्वयवादी विचार खांडेकरांनी मांडले आहेत. कादंबरीच्या कथावस्तूशी त्यांची सांधेजोड व्हावी अशी त्यांची धारणा असावी... गांधीवाद, बुद्धिप्रामाण्यवाद वगैरेचे विवेचन दिनकर, दादासाहेब प्रभृतींच्या अनुषंगाने होतेही!... समकालीन वाचकांना या राजकीय, वैचारिक, नीतिमूल्यात्मक चर्चेचीही भूल पडली असली तर नवल नाही. खांडेकरांच्या ध्येयवादी नायक-नायिकांशी आपली कुठेतरी नाळ जुळावी अशी त्या काळातील तरुणतरुणींना आंतरिक ओढ वाटत असे. त्यामुळेच मराठीतच नव्हे तर गुजराती, कानडी, मल्याळम वगैरे भाषांतही खांडेकरांच्या कादंबऱ्यांना मान्यता मिळाली.

आज ‘क्रौंचवध’ वाचताना हे सर्व वाङ्मयीन आणि वैचारिक संदर्भ अपरिहार्यपणे समोर येतच राहतात.

**रशियातील साम्यवाद
आणि गांधीवाद या
विचारसरणींनी मानवी
जीवनाला योग्य दिशा
दिसावी अशी एकीकडे
अपेक्षा; तर दुसरीकडे
समाजवादाचा जवळचा
मार्ग पूर्णपणे टिकाऊ
आहे की नाही हे
काळच ठरवील;**

पृष्ठे: २४८ • किंमत : १८० रु. • सभासदांना: १३५ रु. • पोस्टेज: २५ रु.

गव्हर्नन्स

नुकतेच....

अरूण शौरी
अनु. भारती पांडे

२२० रु.
पोस्टेज ३० रु.

वर्तमानातील भारतीय शासनव्यवहार हा फायलींवर नोंदी करण्यापुरताच आहे. नियमांमध्ये नियम अडकून पडतात, समस्या सोडवण्यासाठी स्थापन करण्यात आलेल्या समित्या स्वतःच समस्या बनतात, राष्ट्रीय सुरक्षेला बाधा आणू शकतील इतक्या महत्वाच्या बाबीदेखील फायलींच्या ढिगाऱ्याखाली गहाळ होवू शकतात, सार्वजनिक क्षेत्रातील प्रकल्प मंत्री आणि अधिकाऱ्यांची कुरणं बनून राहतात.

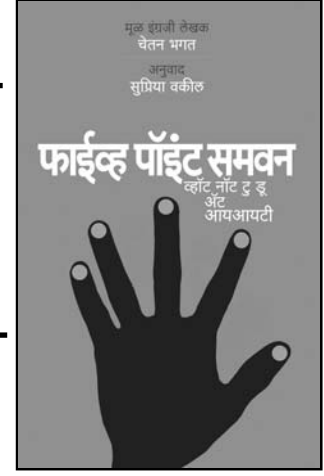
ही या देशाची सध्याची प्रशासकीय अवस्था. या परिस्थितीवरील दूरदर्शी उपाय आणि ही परिस्थिती संपूर्णपणे 'आज' आणि 'आता' का बदलली पाहिजे हे आग्रहाने सांगणारा अनुभवाधिष्ठित दस्तऐवज.

फाईव्ह पॉइंट समवन

आयआयटीमध्ये करू नयेत
त्या सगळ्या गोष्टी
करणारे त्रिकूट

चेतन भगत
अनु. सुप्रिया वकील

सध्याचे युग हे तंत्रज्ञानाचे आहे. तांत्रिक शिक्षणाला अनन्यसाधारण महत्त्व प्राप्त झाले आहे. आपल्या देशातील आयआयटीमधून बाहेर पडणाऱ्या पदवीधारकांना आज जगभर मागणी आहे. भारतातील आयआयटी-पदवीधरांना प्रचंड पगार मिळतात; अमेरिकेतही त्यांचा समावेश सर्वाधिक वेतन मिळवणाऱ्या भाग्यवंतात होतो. बहुराष्ट्रीय कंपन्यांत काम करण्यासाठी बुद्धिमान तरुणांना प्रशिक्षित करण्याचा आयआयटी हा जणू कारखानाच!

आयआयटीमधला प्रवेश हा त्यामुळेच हुशार, स्कॉलर विद्यार्थ्यांना लॉटरी फुटल्यासारखा भाग्ययोग वाटतो; त्यांच्या महत्वाकांक्षेला जागतिक आयाम देणारा वाटतो. पास व्हा. नोकरी नक्की. तीही उत्तम पगाराची. मानाची.

आयआयटीमधील अभ्यासक्रम स्पर्धात्मक असतात. सर्वच हुशार विद्यार्थी. त्यामुळे स्पर्धाही खूप असते. इतरांपेक्षा काही वेगळे करून दाखवणे याला तेथे महत्त्व असते. नवी कल्पना, नवीन दृष्टिकोन, नवीन तंत्राचा शोध यावर तेथे भर असतो. एकूणच आयआयटी अभ्यासक्रम हे अत्यंत अद्ययावत, आव्हानात्मक आणि नवीन तंत्रज्ञानाचा पाठपुरावा करण्याच्या दृष्टीने आखले जातात आणि राबवले जातात.

आयआयटीमध्ये प्रवेश मिळाल्यावर पुढेही सतत जागरूकपणे अभ्यास करून आपल्या तुलनात्मक ग्रेडस टिकवणे आवश्यक असते. मोजकीच विद्यार्थीसंख्या असल्याने आणि हॉस्टेलमध्ये राहणे अनिवार्य असल्याने रॅगिंग वगैरे प्रकारही तेथे चालतात.

वयात येण्याचा हा काळ... त्यामुळे शारीरिक संबंधांचेही कुतूहल या काळात असते. त्यातले ताणतणावही वेगवेगळ्या दृष्टिकोनातून विद्यार्थ्यांकडे बघतात.

आयआयटीमधल्या या चार वर्षांच्या स्पर्धात्मक वातावरणात मुलांचा सर्वांगीण विकास साधला जाणे अपेक्षित असते. बहुसंख्य विद्यार्थी त्यात यश मिळवतातही! ते अभ्यासावर लक्ष केंद्रित करतात; प्राध्यापकांची मर्जी संपादन करतात;

कोणाचा अभ्यास एके अभ्यास चालतो; कोणी विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्वविकासाकडे लक्ष देतो, कोणी त्यांच्या प्रतिभेवर भर देतो. प्रत्येक शिक्षक 'आपलेच ते खरे'— अशा अहंकारातही वावरत असतो. इतरांवर कुरघोडी करण्यासाठी टपलेला असतो. मात्र बाह्यतः तसे न दाखवण्याची काळजी घेत राहतो.

लेक्चर्स, ट्युटोरियल्स, प्रयोगशाळा, ग्रंथालय, असाइनमेंट, टेस्ट, सरप्राइझ क्विझ, सेमेस्टरमध्ये सहा विषयांच्या सात परीक्षा... असा सगळा झपाटा असतो. त्यात विशिष्ट गुणवत्ता दाखवणे अपेक्षित असते. हे गुण पॉइंटमध्ये मोजले

जातात. दहा पॉइंटस मॅक्झिमम... ब्रिलियंट... पाच पॉइंटसवाले विद्यार्थी सर्वसामान्य... मिडिओकर... अॅक्सेज. प्राध्यापकही मुलांनी अॅक्सेजच्या पुढे जावे म्हणून प्रचंड दडपण आणतात. 'तुलनात्मक ग्रेडिंग'ची पद्धत विद्यार्थ्यांना सतत स्पर्धात्मक शर्यतीत पळवत राहते. अभ्यासाशिवाय इतर काही करायला अवसरच देत नाही. पण हे तरुण विद्यार्थी चित्रपट, क्रीडास्पर्धा, हॉटेलिंग, डिस्को, जिम वगैरेमध्ये रस घेतातच. मुलींवरही इम्प्रेशन टाकायच्या संधी शोधतात. त्यात काही गडबड घोटाळेही होतात.

आयआयटीमधल्या या चार वर्षांच्या स्पर्धात्मक वातावरणात मुलांचा सर्वांगीण विकास साधला जाणे अपेक्षित असते. बहुसंख्य विद्यार्थी त्यात यश मिळवतातही! ते अभ्यासावर लक्ष केंद्रित करतात; प्राध्यापकांची मर्जी संपादन करतात; ग्रेडस व्यवस्थित टिकवतात... सन्मानाने बाहेर पडतात. नोकरीला लागतात. विवाह करून आईवडिलांच्या अपेक्षा पूर्ण करतात. स्वतःचा संसारही नेटका करतात.

परंतु या चार वर्षांत त्यांनी खूप काही सोसलेले असते. कमावलेले असते. काही विद्यार्थी या चाकोरीला छेद देण्याचाही प्रयत्न करतात. त्यामुळे त्यांना भयंकर ताणतणावातून जावे लागते.

आयआयटी, दिल्लीतील चार वर्षांच्या कालावधीत विद्यार्थी काय काय अनुभवतो यावर आधारलेली कादंबरी चेतन भगत यांनी लिहिली आहे.

ते स्वतः दिल्लीच्या आयआयटीमधून १९९५ साली पदवीधर झाले. नंतर १९९७ मध्ये एमबीए झाले. 'फाइव्ह पॉइंट समवन' या कादंबरीत आयआयटीमधील अनेकविध अनुभव विनोदाचा शिडकावा करीत मांडले आहेत.

आयआयटीमध्ये आल्यावर परस्परांशी भावबंध जुळलेला तीन विद्यार्थ्यांच्या

मैत्रीचा कथानकाच्या केंद्रस्थानी वापर केला आहे; आयआयटीमध्ये ज्या गोष्टी करणे टाळायला हवे, त्या गोष्टी या त्रिकूटाला करायला लावून कथावस्तूत रहस्य आणि रंग भरला आहे.

चेतन भगत यांचे हे पहिलेच पुस्तक; परंतु हलक्याफुलक्या शैलीमुळे ते एकदा हाती घेतले की संपेपर्यंत खाली ठेवत नाही. या त्रिकूटाचे काय होते याबद्दलची उत्सुकता लागून राहते.

प्रारंभीच लेखक बजावतो की कॉलेजमधला काळ कसा पूर्ण करावा यावरचे हे मार्गदर्शक पुस्तक नाही; तर 'सरळ' विचार न केला तर कॉलेजजीवन कसे अडचणीचे होऊ शकेल यावरचे हे पुस्तक आहे. आयआयटीत प्रवेश कसा मिळवावा यावरही प्रकाश टाकणारे हे पुस्तक नाही. (अशी पुस्तके बरीचशी भंपक असतात असे लेखकाला वाटते!)

आयआयटी दिल्लीतील कुमाऊँ हॉस्टेलमध्ये शेजारशेजारच्या खोल्यात राहणारे तीन नवप्रवेशित विद्यार्थी... त्यांची मैत्री जुळते. तीही रिंगच्या प्रकारामुळे..

सीनिअर विद्यार्थी या तिघांना बाल्कनीत एकत्र करतात आणि धारेवर धरतात. "यू ब्लडी फ्रेशर्स... घोरताय तुम्ही? हरामखोरांनो, ओळख कोण करून देणार?" एक सीनिअर दरडावून बोलतो.

"मी हरीकुमार... मेकॅनिकल इंजिनिअरिंगचा विद्यार्थी. रँक ३२६."

हरीकुमार हा या कथेचा निवेदक...

"मी आलोक गुप्ता... मेकॅनिकल इंजिनिअरिंग... रँक ४५३."

आलोक गुप्ता... उंची पाच फूट पाच इंच... जाडजूड भिंगाचा चष्मा...

"मी रायन ओबेरॉय... मेकॅनिकल इंजिनिअरिंग... रँक ९१."

रायन ओबेरॉय... ताडमाड उंची, बांधेसूद. देखणा. टीशर्ट. गुडच्यापर्यंतची शॉर्ट्स.

"यू बास्टर्ड्स... कपडे उतरवा... नो टॉकिंग..." त्यांना आज्ञा होते. बाकू हा सीनिअर.

रायनचा देह परिपूर्ण सुदृढ... आकर्षक... स्नायूंचे सुयोग्य कट्स... शिल्पच जणू! त्यामानाने हरी व आलोक सामान्य... पण थोडे स्थूलच.

"बघा त्यांच्याकडे... आयांनी त्यांना फुटेस्तोवर खाऊ घातलंय. लिटल फॅरेक्स बेबीजू... थांबा. तुमच्या सौंदर्य बघू घा... दोन्ही हात टेकून उभे रहा...

"यू बास्टर्ड्स... कपडे उतरवा... नो टॉकिंग..." त्यांना आज्ञा होते. बाकू हा सीनिअर. रायनचा देह परिपूर्ण सुदृढ... आकर्षक... स्नायूंचे सुयोग्य कट्स... शिल्पच जणू! त्यामानाने हरी व आलोक सामान्य... पण थोडे स्थूलच.

...आणि या तिघांचे
भावबंध घट्ट जुळतात.
फेव्हिकॉलपेक्षाही घट्ट.
पहिल्याच भेटीत
एकमेकांना
दिगंबरावस्थेत
पाहणारे... तरीही
मैत्रीचे नाते घट्ट जुळले.
त्यांचे त्रिकूट जमले.

तुम्ही नागड्या बैलांनो...”
-आणि सीनिअर बाकू कोकच्या
रिकाच्या बाटल्या पुढे करतो.
“सर, तुम्ही नेमकं काय करत
आहात?” रामन विचारतो.
“काय करणार ते उघड आहे...
कोण विचारणार?” बाकू सवाल करतो.
तर रायन त्या दोन्ही बाटल्या
पकडून बाकूच्या पायावर पाय हाणतो.
जेम्स बाँड स्टाइल. त्याबरोबर बाकू
अल्ट्रासोनिक किंकाळी फोडतो. रायन
त्या बाटल्या बाल्कनीच्या पॅरापेटवर
आपटून फोडतो आणि त्या बाकूवर
उगारतो.

“हेऽ कूल इट... जाऊ दे... रायन, टेक इट इझी. ही फक्त गंमत आहे.”
दुसरा सीनिअर.

“माझ्या दृष्टीनं ही गंमत नाही...” रायन गुरगुरतो. “इथून चालते व्हा...”

“एक यार.” आणखी एक सीनिअर.

“आधी चालते व्हा.” रायन.

आलोक आणि हरी उठतात. कपडे चढवतात... रायन हा त्यांचा हीरो
ठरतो.

“रायन, थॅक्स. तू धोका पत्करलास. त्या विकृत प्राण्यानं काही केलं असतं
तर?” हरी.

“ट्रस्ट मी... मी बऱ्याच बोर्डिंग स्कूलमध्ये राहिलोय...” रायन.

...आणि या तिघांचे भावबंध घट्ट जुळतात. फेव्हिकॉलपेक्षाही घट्ट. पहिल्याच
भेटीत एकमेकांना दिगंबरावस्थेत पाहणारे... तरीही मैत्रीचे नाते घट्ट जुळले.
त्यांचे त्रिकूट जमले.

या प्रत्येकाचे काही स्वभावविशेष. प्रत्येकाच्या काही मर्यादा...

रायन बुद्धिमान. नवनव्या कल्पना मांडणारा. चाकोरीबाहेर विचार करणारा.
स्कूटरमधील पेट्रोलला पर्यायी स्वस्त वा जादा मायलेज देणारा पदार्थ- फॉर्म्युला
शोधण्यासाठी धडपडणारा. पहिल्याच तासाला तो प्राध्यापक दुबे यांच्या ‘मशीन’च्या
व्याख्येला शह देतो. इट इज एनिथिंग दॅट रिड्युसेस ह्युमन एफर्ट... मानवी श्रम
कमी करणारी गोष्ट...” तर रायन म्हणतो, “जिममधील मशीन्सचं काय? त्या
मानवी श्रम कमी करीत नाहीत... उलट श्रम वाढवतात.” प्रो. दुबे यांच्या
चेहऱ्यावर आठ्या येतात.

रायनचे वडील फुलदाण्यांची निर्यात
करीत. सतत प्रवासात असत.

आलोकचे कुटुंब सर्वसामान्य. आई
शिक्षिकेची नोकरी करे. वडील आजारी
असत. बहीण लग्नाची. वडील एकेकाळी
चित्रे काढत. पण पक्षाघाताने आता
विकलांग. आलोक त्यांचे ब्रश
खजिन्यासारखे सांभाळत असे.

हरीला चित्रपट बघण्याची आवड.
जरा लडदूच... आनुवंशिक... रायन
त्याला जॉगिंगचा सल्ला देतो.

जॉगिंगला गेलेल्या हरीची स्वारी
गुडघ्यावर आपटते. समोरून येणाऱ्या
मारुती कारच्या धक्क्याने...

ती कार चालवणारी असते नेहा... टीशर्ट... शॉर्ट्स... प्रा. चेरियन यांची
कन्या.

ती हरीला गाडीतून सोडायची तयारी दाखवते. त्याला हॉस्टेलशी सोडते.

“आपण पुन्हा भेटू... डिअरपार्कमध्ये जॉगिंगला लोक येतात... चहानाष्टाही
मिळतो... ये तू.” असे नेहा सांगते.

...अभ्यासात ‘पाच पॉइंट’च्या पुढे त्रिकूटाची मजल जात नाही.

तेव्हा एकाने कॉलेज अटेंड करायचे, दुसऱ्या दोघांनी त्याच्या नोट्सवर
अभ्यास करायचा असे ठरते. आलटून पालटून तिघांच्या पाळ्या... त्यामुळे
अभ्यासात आणखी घसरण.

अशा स्थितीत ग्रेड वाढवण्यासाठी काय करायचे?

तिसऱ्या वर्षीच्या परीक्षेचे पेपर्स पळवण्याचा घाट तिघे घालतात. प्रा. चेरियन
यांच्या केबिनमधून पेपर पळवायचे...

त्या केबिनची किल्ली मिळवली जाते. तिची डुप्लीकेट केली जाते.

केबिनमध्ये प्रवेश होतो.

त्याचवेळी आलोकला घरी फोन करण्याची उबळ येते...

आणि वॉचमन या तिघांना पकडतो... मुद्देमालासह...

डिसिप्लिनरी कमिटीची बैठक होते... प्रा. चेरियन हे या तिघांवर कडक
कारवाई करा असा आग्रह धरतात.

आता आयआयटीतून त्या तिघांना काढून टाकणार असे सर्वांना वाटते.

पण... कथेला वेगळीच कलाटणी मिळते...

आलोक कॉलेजच्या गच्चीवरून खाली उडी मारतो... मरायचाच... पण

अशा स्थितीत ग्रेड
वाढवण्यासाठी काय
करायचे?
तिसऱ्या वर्षीच्या परीक्षेचे
पेपर्स पळवण्याचा घाट
तिघे घालतात. प्रा.
चेरियन यांच्या
केबिनमधून पेपर
पळवायचे...
त्या केबिनची किल्ली
मिळवली जाते.

आयआयटीसारख्या
कस बघणाऱ्या
अभ्यासक्रमात व
संस्थेत निभाव
लागणे कठीण
असते. शिस्त पाळून
जगले तर ते सोपे
जाते. पण थोडेही
आडवळण घेतले तर
जगणे हराम होते.

वाचतो... पण अनेक हाडे मोडतात.
प्रा. वीरा यांच्या सहानुभूतीमुळे त्या
तिघांची गच्छंती टळते.
हे तिघे जोरदार अभ्यास करतात.
उत्तम यश मिळवतात.
दोघांना कॅम्पस इंटरव्ह्यूमध्ये जाँब
मिळतो.
रायनला प्रा. वीरा आपल्या लॅबमध्ये
असिस्टंट म्हणून घेतात...
नेहा आणि हरी यांच्या लग्नालाही
प्रा. चेरियन होकार देतात.
... परंतु या दरम्यान एका प्रदीर्घ
मानसिक वादळातून सर्वजणांना जावे
लागते. आपल्या स्वतःच्या बुद्धीला,

प्रतिभेला पूर्ण सक्षमतेने वापरण्यासाठी सिद्ध करावे लागते.
एका मोठ्या आंदोलनातून हे त्रिकूट सहीसलामत राहते.
आयआयटीसारख्या कस बघणाऱ्या अभ्यासक्रमात व संस्थेत निभाव लागणे
कठीण असते. शिस्त पाळून जगले तर ते सोपे जाते. पण थोडेही आडवळण
घेतले तर जगणे हराम होते.
आपल्या तरुण मुलामुलींनी ही कादंबरी वाचायला हवी.

पृष्ठे: २४४ • किंमत: २०० रु. • सभासदांना: १५० रु. • पोस्टेज: २५ रु.

येथू ख्रिस्तांच्या मूळ चरित्राला काळानुसार मिळालेल्या कलाटण्या...
ख्रिश्चन धर्माचा इतिहास... गुप्त दस्तऐवज, गुप्त लिपी
आणि सांकेतिक चिन्हांचा उलगडा करणारी रहस्यमय थरारकथा...

द वा विंची कोड

डॅन ब्राऊन | अनु. अजित ठाकूर

मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे. ३२० रु. पोस्टेज २५ रु.

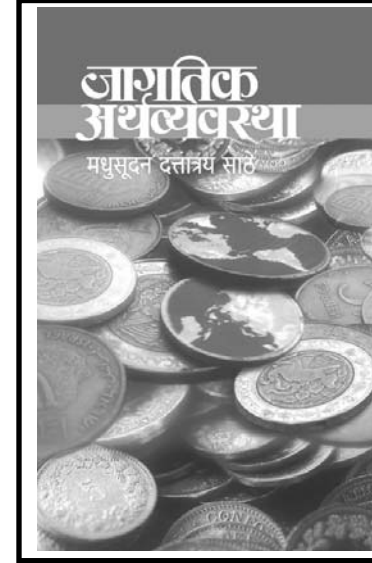
४६ / जानेवारी २००७ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

नुकतेच...

जागतिक अर्थव्यवस्था

मधुसूदन दत्तात्रय साठे

जागतिकीकरणाच्या लाटेत
जगातील बहुतेक सर्व राष्ट्रांच्या
अर्थव्यवस्थांचे संदर्भ बदलले,
अर्थजगताचा परिघ अधिक
व्यापक झाला. जगातल्या
नवनवीन घडामोडींचा अनुभव
सर्व स्तरांना जाणवू लागला.

लेखकाने प्रस्तुत पुस्तकात
जगाच्या नव्या आर्थिक मांडणीचा
सखोल शोध घेतला आहे.

अर्थशास्त्रातल्या कुठल्याही जड
प्रमेयाची आणि संकल्पनांची चर्चा
न करता अगदी सोप्या मांडणीत
जागतिकीकरण, दारिद्र्य आणि
रोजगार, शेअरबाजार,
खनिजतेल, आर्थिकमंदी
व्यापारातील तूट, चलनबाजार,
चलनवाढ हे आणि असे अनेक
विषय या पुस्तकातून सहज
उलगडतात.

२२० रु.
पोस्टेज २५ रु.

मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जानेवारी २००७ / ४७

लौकिक

आमदारांच्या वेगवेगळ्या जीवनशैलींचे चटपटीत आलेख

महावीर जोंधळे

महावीर जोंधळे हे गेली चाळीस वर्षे पत्रकारितेत आहेत. लोकमतच्या औरंगाबाद आवृत्तीचे संपादक म्हणून त्यांनी चांगला लौकिक मिळवला. आज ते पुण्याच्या 'प्रभात'चे काम पाहतात. प्रभातमध्ये व्यक्तिपरिचयात्मक सदर त्यांनी वर्ष-दीड वर्ष चालवले. त्यातील ४४ लेखांचे संकलन 'लौकिक' या नावाने प्रसिद्ध झाले आहे.

या व्यक्तिचित्रांमध्ये बहुसंख्य व्यक्ती राजकीय क्षेत्रातील आहेत. मात्र त्या वेगवेगळ्या पक्षांतील आहेत. वेगवेगळ्या भागातील आहेत. वसंतराव नाईक, वसंतराव पाटील, शरदराव पवार, विलासराव देशमुख हे मुख्यमंत्री, यशवंतराव मोहिते, मधुकरराव चौधरी, दादासाहेब रूपवते, डॉ. झकेरिया, देवीसिंह चौहान, शंकरराव काळे, अरविंद लेले, भाई वैद्य, यशवंतराव गडाख वगैरे मंत्री, ग. प्र. प्रधान, बापू काळदाते, मृणाल गोरे वगैरे समाजवादी कार्यकर्ते, बाबूराव दौंडकर, वकीलराव लंघे पाटील, किसनराव बाणखेले, साहेबराव बुट्टेपाटील वगैरे आमदार... असे कमीजास्त प्रसिद्धीच्या झोतात असणारे कार्यकर्ते महावीर जोंधळे यांना कुठे ना कुठे भेटले आणि आपली मुद्रा त्यांच्यावर उमटवण्यात यशस्वी झाले.

त्यांच्या गुणांचे, कार्याचे स्मरण, कौतुक करण्यासाठी त्यांना लेखणी हाती करावीशी वाटली. त्या त्या व्यक्तींच्या यशापयशाचा एकेक आलेख उभा करावासा वाटला. ज्याचे श्रेय त्याला देण्याएवढा उदारपणा आणि गुणग्राहकता त्यांच्या अंगी आहे. प्रसंगी झुकते माप देण्यातही ते कृपणता दाखवत नाहीत. त्यामुळे 'लौकिक' या पुस्तकाचे वाचन हे गुणीजनांना कृतज्ञतापूर्वक मानाचा मुजरा करणारे आणि वाचकाला नवी प्रेरणा व दिलासा देणारे वाटेल. आपल्याच सचोटीचे, तळमळीचे, लोकाभिमुख कार्यकर्तृत्वाचे अधिष्ठान बळकट करणारे ठरेल.

“एकाधिकार कापूस खरेदी, भात, ज्वारी खरेदी योजना, नवी मुंबईची

उभारणी, भूकंपग्रस्तांचे पुनर्वसन, धवलक्रांती इ. कामांवरील नाईक शैलीचा प्रभाव आजही जाणवतो... विरोधक म्हणजे आपले शत्रू नव्हेत तर ते जनतेचे मित्र असल्याने त्यांच्याविषयी आदरभाव वसंतराव नाईक यांचीच द्विगुणित केला... व्यक्तिगत व गुणावगुणांपेक्षा चाकोरीबद्ध राजकारणाची निवडलेली पायवाट त्यांनी चांगल्या अर्थाने मोडीत काढली... सामान्य शेतकरी हा त्यांच्या समाजकारणाचा केंद्रबिंदू होता... काळ्या मातीचे ऋण तंत्रमंत्रापेक्षा यंत्राची कास धरूनही कर्जाचे ओझे होत नाही हे लक्षात आल्यावर हरितक्रांतीच्या अनेक योजना त्यांनी राबवल्या.” अशी वसंतराव नाईक यांची महती महावीर जोंधळे जपतात.

‘लोकमत’मध्ये महावीर जोंधळे यांनी अण्णाप्पा पिराप्पा कोरे या स्वातंत्र्यसैनिकाच्या आत्महत्येवर एक अग्रलेख लिहिला... त्याबद्दल महावीर जोंधळे यांचा वर्धापन दिन कार्यक्रमात वसंतरावदादांच्या हस्ते सत्कार झाला. वसंतरावदादांनी अग्रलेखाचा अंक मागून घेतला. त्या स्वातंत्र्यसैनिकाच्या घरी मदत पाठवण्यासाठी आपल्या सचिवाला पाठवले. उक्ती आणि कृती यांच्यात अंतर पडू न देणारा हा माणूस... विनाअनुदान शिक्षणसंस्थांचे महाराष्ट्रात दादांमुळेच फैलावले... याकडे जोंधळे लक्ष वेधतात.

“शरदराव पवार हे एवढे लोकप्रिय का आहेत याचा अंदाज त्यांच्या विरोधकांना आणि समर्थकांना एवढा काळ जाऊनही आलेला नाही” असे म्हणत महावीर जोंधळे त्या लोकप्रियतेची कारणे शोधू पाहतात.

खेड्यापाड्यातील कार्यकर्त्यांची झालेली ओळख न विसरणे, लहानात लहान होऊन कार्यकर्त्यांच्या पाठीवर कौतुकाची थाप टाकणे, सहकाराच्या माध्यमातून सर्वसामान्य माणसाला जोडत जाणे, स्वतःहून जवळ घेतलेल्या माणसाला सहसा दूर न लोटणे, राजकारणी शरद पवारांपेक्षा शरदरावातील माणूस अनेकांना अनेक पातळीवर भावतो... विकासाची नजर असलेला शरदरावांसारखा दुसरा नेता नाही... आपतीच्या वेळी शरदरावांचे व्यवस्थापन कौशल्य व नेतृत्वगुण बहरून येतात... विद्यापीठ नामांतर सारख्या प्रकरणाच्या वेळी अपयशाचे ध्वनी कानात निनादत असतानाही शरदराव माघार घेत नाहीत... जनतेच्या बळावर व प्रतिभाशक्तीच्या जोरावर शरद पवार यांचे स्थान भक्कम आहे... सहकारासाठी, समायोजनासाठी सामाजिक अभिरुची लागते; ही सामाजिक अभिरुची निर्माण करण्यात शरदरावांचा

विकासाची नजर असलेला
शरदरावांसारखा दुसरा
नेता नाही... आपतीच्या
वेळी शरदरावांचे
व्यवस्थापन कौशल्य व
नेतृत्वगुण बहरून येतात...
विद्यापीठ नामांतर सारख्या
प्रकरणाच्या वेळी
अपयशाचे ध्वनी कानात
निनादत असतानाही
शरदराव माघार घेत
नाहीत...

राजकीय जीवनातले
चढउतार, यशापयश,
सुखदुःख हे सारे
पचवूनही
विलासरावांच्या
चेहऱ्यावर सदैव
टवटवीत हास्य दिसते.
ओघवती भाषा,
कोपरखळ्या, उपरोध,
खडे-ओरखडे याचा
प्रत्यय देणारे

हात धरू शकणारा अन्य कोणी नाही...
अशी मांडणी जोंधळे करतात.

विलासराव देशमुख यांचा
'बाभळगाव ते वर्षा' हा प्रवास जोंधळे
यांना इच्छाशक्ती आणि प्रेरणाशक्ती
यांचा, प्रतिभा आणि ध्येयासक्ती यांचा,
संघर्ष आणि कर्तृत्व यांचा विलक्षण
संगम वाटतो. राजकीय जीवनातले
चढउतार, यशापयश, सुखदुःख हे सारे
पचवूनही विलासरावांच्या चेहऱ्यावर
सदैव टवटवीत हास्य दिसते. ओघवती
भाषा, कोपरखळ्या, उपरोध, खडे-
ओरखडे याचा प्रत्यय देणारे त्यांचे
वक्तृत्व त्यांच्या चाहत्यांच्या संख्येत

सदैव नवी भर घालत राहते.

काही व्यक्तींबद्दल लिहिताना कृतज्ञतेचा भाव ओसंडून वाहताना दिसतो.

आरंभीच्या पत्रकारितेच्या उमेदवारीच्या काळात आपुलकी दाखवणाऱ्या, मदत
करणाऱ्या व्यक्तींबद्दल आत्मीयता वाटणे स्वाभाविकच आहे. काही वेगळ्या
प्रकारची जीवनशैली दाखवणाऱ्या, निरलस सेवाभाव आचरणाऱ्या अशा व्यक्तीही
आदर्श म्हणून आपल्या अंतःकरणात विराजमान होतात. महावीर जोंधळे अशा
अनेक व्यक्तींचे स्मरण करतात. उदाहरणार्थ, रामभाऊ म्हाळगी यांना त्यांनी
शाळकरी वयात पाहिले. अंबाजोगाई येथील सभेत त्यांचे भाषण ऐकले.

“उत्तम वाणी, दांडगा व्यासंग आणि साधा माणूस प्रसन्न चेहरा. अंगात
नेहरू शर्ट, वर काळं जाकीट, जाड काड्यांचा चष्मा, दुरांगी धोतर. तसे देखणे
अन् भारदस्त रूप... रामभाऊंची वक्तृत्व शैली... तांत्रिक तपशीलापेक्षा संवादातून
हृदयाला हात घालण्याचे कसब... लोकप्रतिनिधीच्या वागण्याबोलण्यात साधेपणा...
ओलावा... पक्षाचा अभिनिवेश टाळून आवश्यक संवाद साधण्याची त्यांची खुबी
भन्नाट... त्यातील व्यापकता, आर्तता व अनुभव महत्त्वाचा. सचोटी, सदाचार
आणि कर्तव्यनिष्ठा ही रामभाऊंनी सांगितलेली त्रिसूत्री... भाजपातील त्यांची मंडळीही
विसरलेली दिसतात.”

आमदार असूनही सायकलवरून फिरणारे वकिलराव लंगे पाटील जोंधळे
यांना आठवतात. “नाहीरे वर्गाचा मी प्रतिनिधी... माझे जमिनीवरचे पाय जमिनीवरच
रहायला हवेत. सायकल मला परवडते. मी सायकलीला परवडतो” असे ते
म्हणत. सायकलचे पंक्चर स्वतः काढत. पंक्चर काढायचे सामान बरोबर ठेवत.
प्रशिक्षणार्थी पत्रकारितेच्या दिवसांत जोंधळे यांना त्यांनी माणूस कसा वाचावा हे

शिकवले. गप्पाटप्पांतून सामाजिक भान
दिले. अहंभावाचे वारे त्यांना कधी लागले
नाही. अवघड ते सोपे करण्याकडे त्यांचा
कल असे, असे जोंधळे म्हणतात.

वारकरी संप्रदायातील सगळे गुण
अंगी एकवटलेला, ग्रामपंचायतीच्या
ओट्यावर बसून ग्रामीण माणसांचे प्रश्न
समजावून घेणारा, कुठलीही राजकीय
परंपरा नसलेला आणि शेतकरी पार्श्वभूमी
असलेला माणूस आमदार होऊ शकतो?
शिरूरचे बाबुराव दौंडकर हे या प्रश्नाचे
उत्तर आहे.

केशरी फेटा, दोन भुवयांमध्ये
चंदनाचा टिळा, धारदार नाक,
कफबटनाचा शर्ट, जाडीभरडी कोपरी, तंबाखूची पुडी, कमरेवर हात ठेवून उभे
राहून बोलण्याची लकब... आठवडी बाजारात तंबू ठोकून लोकांची गाऱ्हाणी ते
ऐकत. आमदार निवासात ते रहात. दोन धोतरे, दोन कोपऱ्या आणि दोन शर्ट...
दंतमंजनाची बाटली... येणाऱ्या कार्यकर्त्यांसाठी एक सतरंजी... घरून आणलेली
भाकरतुकड्याची शिदोरी... लसणाची चटणी. भल्यामोठ्या कागदावर बसून
सगळ्यांबरोबर चालणारी पंगत...

अशा अनेकांच्या खुब्या, शैली, व्यक्तिमत्त्वांच्या नानाविध कळा- व्यक्त
करणारी ही व्यक्तिचित्रे... तीनचार पृष्ठांच्या धावत्या आवाक्यात गच्च बसवलेली.
त्यातही चटका लावून जाणारे एक व्यक्तिचित्र रेंगाळते मनात.

ते आहे यशवंतराव मोहिते यांचे. रेठरे बुद्रुक येथे एकाकी राहणारे. एकेकाळी
गृहनिर्माणमंत्री, अर्थमंत्री, सहकार मंत्री, परिवहन मंत्री म्हणून दरारा प्रस्थापित
करणारे, मुख्यमंत्रीपदाचीही आकांक्षा धरणारे यशवंतराव मोहिते... सत्तेवरून पायउतार
झाले, साखर कारखान्यातूनही त्यांच्याच निकटवर्तीयांकडून दूर लोटले गेले.
मुलगा, सून, नातवंडे कराडला. पत्नीचे निधन झालेले... तेव्हा एकटे रेठऱ्याला
राहणारे... गलितगात्र... “माझ्या पायावर सूज आहे. आपण इतके बोललो...
चहासुद्धा देऊ शकत नाही... घरात कुणीच नाही. बाई येऊन गेली. पाणी उठून
घे. वय झालं की माणसं दूर जातात. माणसांच्या मोहोळात बसायची, उठायची
सवय. आता अक्षरांनाच जवळ करतोय.”

‘लौकिक’ यश असे सकारात्मक, नकारात्मक बरेच काही दाखवते. ते
बघताना कधी हळहळते; कधी कृतज्ञतेने ओथंबून येते.

पृष्ठे: १७६ • किंमत: १३० रु. • सभासदांना: ९८ रु. • पोस्टेज: २० रु.

लवकरच....

एवढा गदारोळ घडवून आणणारे
पुस्तक मुळातून आहे कसे?

ए कॉल टू ऑनर

उगवत्या भारताच्या जयजयकारासाठी साद

मूळ लेखक - जसवंतसिंग

अनु. अशोक घाड्ये

सतत उत्साहाने सळसळणारे,
जन्मभर पुस्तकांवर प्रेम करत आलेले,
पुरातन वस्तूंचे संग्राहक,
सर्जनशील लेखक असलेले,
जसवंतसिंग यांचे अभ्यासपूर्ण, साक्षेपी आत्मकथन.

४०० रु.

नोंदणीसाठी १५ जानेवारीनंतर संपर्क साधा

फोन नं. ९४२२३२३०३९

वेळ : ९.३० ते ६.३०

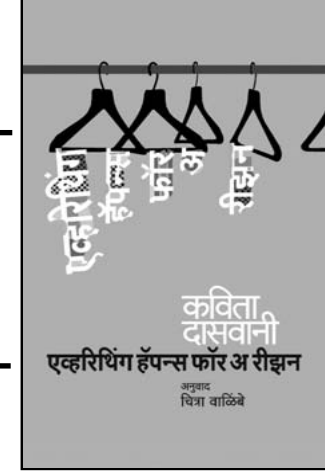
मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.

५२ / जानेवारी २००७ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

एव्हरीथिंग हॅपन्स फॉर अ रीझन

अमेरिकेतील प्रथमच गेलेल्या
नवपरिणितेचे होणारे
अमेरिकनायझेशन चितारणारी
नर्मविनोदी शैलीतील कादंबरी

कविता दासवानी
अनु. चित्रा वाळिंबे

कविता दासवानी यांची ही दुसरी कादंबरी. मराठीत येणारी मात्र त्यांची ही पहिलीच कादंबरी. पहिल्या पृष्ठापासूनच ती वाचकाच्या मनाची पकड घेते.

“आमच्या घरातल्या कोणाही स्त्रीनं आजवर नोकरी केली नव्हती... त्यामुळे माझ्या सासूच्या बोलण्याने मी थक्क झाले... माझ्या पोटाला लाकडी चमच्यानं टोचत सासूनं तक्रार केली - अजून तू मला आजी बनवलं नाहीस... मग निदान नोकरी कर... काहीतरी तुझा उपयोग होईल. अमेरिका महागडा देश आहे... हा काही भारत नाही. या देशात प्रत्येकजण काम करतो.”

...विवाहानंतर लगेच आठवडाभराने नवऱ्याबरोबर दिल्लीहून अमेरिकेला गेलेल्या, नववधूच्या नव्हाळीच्या साजात असलेल्या, लॉस एंजेलिसच्या अमेरिकन वातावरणाशी नव्यानेच जमवून घेऊ पाहणाऱ्या प्रियाला आपल्या सासूकडून मिळालेली ही नोकरी करण्याची सूचना काहीशी चक्रावून सोडते. “खरं तर मी अजून इथं पुरती रुळले नव्हते. देश नवा होता, नवरा नवा होता... देश आणि नवराच नाही तर त्याचे आईवडील आणि लहान बहीण हेही माझ्यासाठी नवखेच होते. पत्नी आणि सून या नव्या नात्यानं मला स्वयंपाकीण, घर सांभाळणारी गृहिणी आणि स्वच्छता करणारी बाई अशा नव्या भूमिकाही दिल्या होत्या... संस्कृतीचं रक्षण करण्यासाठी सज्ज असणारी सासू मला आल्या आल्या नोकरी शोधायला सांगेल असं मला मुळीच वाटलं नव्हतं... माझ्या घराण्यातल्या एका आजवरच्या बायकांमध्ये नोकरी करणारी मी पहिली स्त्री असणार होते... स्त्रियांच्या स्वातंत्र्याच्या अधिकाराचं मी एक आदर्श उदाहरण बनणार होते, त्यामुळं मला खरं तर सर्वांच्या पुढं गेल्यासारखं वाटायला हवं होतं, पण मला ही कल्पना हादरवून गेली...”

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जानेवारी २००७ / ५३

“तू फक्त तुझ्या
सासूसासऱ्यांच्या
मनाप्रमाणं,
म्हणण्याप्रमाणं वाग.
हसत हसत. आणि सगळं
काही ठीक होईल...
माझे आईवडील तसे
समजूतदार आहेत. तू
त्यांच्याशी वाद घालत
नाहीस तोवर सगळं काही
ठीक असेल...”

प्रियाला अमेरिकेत सगळेच नवे असते. पत्नीची आणि सुनेची भूमिका बजावण्याचा ती इमानेइतबारे प्रयत्न सुरू करते. प्रियाच्या ‘अमेरिकनायझेशन’ची ही सगळी प्रक्रिया नर्मविनोदी शैलीत प्रियाच्याच तोंडून ऐकायला मिळते... अमेरिकेतील प्रत्येक गोष्ट प्रियाला नवलाईचा एकेक नमुना पेश करणारी वाटते.

ती व्यायामासाठी जिममध्ये जाते. तेथे तिला काय दिसते?

‘चेजिंग रूममध्ये व्यायामाचे कपडे चढवून मी टॉयलेट क्युबिकलच्या मागे उभी होते... तिथे विवस्त्र स्त्रिया पायांना

मॉडर्नरायझर लावत होत्या. काहीजणी ओले केस सुकवत होत्या, एकमेकींशी कार्डिओ, कार्ब आणि कॅलरीजबद्दल बोलत होत्या. त्यांच्या शरीरावर कुठेही केस नव्हते. माझ्या एरोबिकच्या वर्गात त्या तंग शॉर्ट आणि ब्रा टॉप घालत आणि मी भलीथोरली ट्रॅकपॅट आणि मांडीपर्यंत टी शर्ट घालून तिथल्या निळ्या मॅटवर सर्वात मागे उभी रहात असे. शॉवर स्टँड पूर्ण झाकला जाईल असे पडदेदेखील तिथे नव्हते.’

नववधूला नवरा ऑफिसला गेल्यावर करमणूक काय? तर टीव्ही!

नवरा ऑफिसात गेला की मिळालेला एकान्त मजेत घालवायची सवय प्रिया लावून घेते. टीव्हीला आपला जिवलग मित्र बनवते. क्लेअर हुक्स्टेबलचा चाणाक्षपणा, ल्युसी रिकार्डोचा खळखळणारा उत्साह आणि त्या नटलेल्या स्त्रियांचा कोरडा सभ्यपणा बघून तिला आश्चर्य वाटतं... “क्षणाक्षणाला आकर्षक योगायोग, हास्याचे फवारे, मोहक लोक आणि कोपऱ्याकोपऱ्यावर घडणाऱ्या गमतीदार घटना... टीव्हीवर सगळ्या नववधू जशा आनंदी असतात तशी मात्र मी आनंदी नव्हते... माझ्यासाठी प्रेमळ गप्पा, गालातल्या गालात हसणं नव्हतं. अर्थात मी त्याची कधी अपेक्षाही केली नव्हती. त्यामुळे माझी सर्वसाधारण तृप्ती आणि वाढती तडजोड एकंदरीत ठीक वाटत होती.”

तिचा नवरा संजय... भारतातून लेदर बॅगची आयात करून विकणे हा त्याचा व्यवसाय. वडिलांच्या बरोबर चाललेला. आपल्या पत्नीकडून त्याची अपेक्षा साधी, सरळ, स्पष्ट.

“तू फक्त तुझ्या सासूसासऱ्यांच्या मनाप्रमाणं, म्हणण्याप्रमाणं वाग. हसत

हसत. आणि सगळं काही ठीक होईल... माझे आईवडील तसे समजूतदार आहेत. तू त्यांच्याशी वाद घालत नाहीस तोवर सगळं काही ठीक असेल... ते सांगतील तसं कर...”

एक सुसंस्कृत हिंदू पत्नी, कर्तव्य-दक्ष, स्वतःला इतरांसाठी वाहून घेतलेले, कितीही अपमान झाला तरी आनंदी आणि हसतमुख राहणारी... या सारख्या प्रतिमेची जपणूक करित प्रिया अमेरिकेतले आरंभीचे दिवस घरातच जास्तीत जास्त काढते... पण सासू जेव्हा नोकरी बघायला सांगते तेव्हा हे चित्र बदलणे अपरिहार्य ठरते.

सासूच्या सूचनेवर नवरा मख्खपणे

ताटावर डोळे रोखून पराठा खात राहतो तेव्हा प्रियाला “ठीक आहे, ममी-पापा. तुम्ही म्हणता तसं.” असं म्हणणं भागच पडतं. आपला हिरमोड झाला असला तरी ती आजीचे शब्द आठवते, “गोष्टी जशा घडायच्या असतात तशाच त्या घडतात. प्रत्येक गोष्टीचे काहीतरी कारण असतेच.”

...तेव्हा या कादंबरीत ‘प्रियाची नोकरी’ हा पुढचा महत्त्वाचा भाग असणार हे उघडच आहे. तसेच घडतेही.

प्रियाला खरं तर पत्रकार व्हायचे असते. पण तिची सासू फटाकून ती कल्पना मोडीत काढते... कॉन्व्हेंटचे इंग्लिश आणि आकर्षक व्यक्तिमत्त्व या बळावर प्रिया ‘हॉलिवूड इनसायडर’ या मासिकात रिसेप्शनिस्ट म्हणून नोकरीसाठी मुलाखतीला जाते. फ्रेंचचे कामचलाऊ ज्ञान, संगणकाचं ज्ञान आणि साहित्यातील पदवी यांचाही फायदा तिला मिळतो. “अनुभवी व्यक्ती पाहिजे” अशी खरं तर ती जाहिरात असते आणि त्यावरून तिला नोकरी नाकारली जाते तेव्हा प्रिया चक्क रडायच्या बेतात येते... “मी हे काम करू शकेन. नवीन गोष्ट शिकायला मला वेळ लागत नाही... माझी कष्टाचीही तयारी आहे” असे ती सांगते. तेव्हा कुठे मुलाखत घेणारी हिल्डा तिला कामावर ठेवते. सध्याची रिसेप्शनिस्ट जाणार असल्याने हिल्डाला तिच्या जागी तातडीने कोणीतरी ठेवणे भागच असते- ही देखील अंदर की बात असतेच! “तू नशीबवान आहेस... मला माझ्या या निर्णयाचा पश्चात्ताप करावा लागू नये... मी तुला संधी देते. हॉलिवूड इनसायडरमध्ये तुझं स्वागत!”

“या मुख्य लाइनवर सर्व फोन येतात... तू ते फोन संबंधित माणसाकडे

सासूच्या सूचनेवर
नवरा मख्खपणे
ताटावर डोळे रोखून
पराठा खात राहतो
तेव्हा प्रियाला “ठीक
आहे, ममी-पापा.
तुम्ही म्हणता तसं.”
असं म्हणणं भागच
पडतं.

त्या दिवशी नवे कपडे घालून प्रिया ऑफिसला जाते... जो तो तिच्याकडे बघत राहतो. 'हाय' म्हणतो. "प्रिया, तू सेन्सेशनल दिसत आहेस... खूप सुंदर आहेत हे कपडे. मस्त... या स्मार्ट डेस्कमागे आता तू शोभून दिसते आहेस."

पाठवायचेस. ही प्रत्येकाची नावे- त्यांचे विस्तारित क्रमांक..."

प्रियाच्या कामाला लगेच सुरुवात होते...

पत्रांच्या विभागात काम करणारी डिअॅना तिला म्हणते, "तू इथे नवी आहेस. दर दोन आठवड्यांनी इथं कोणीतरी नवं दिसतं... हे काम वाईट नाही, पण लोक इथं टिकत नाहीत... इथं प्रत्येकजण खूप चांगला आहे... तुझे शब्दोच्चार वेगळे आहेत... कुटून आलीस? इंडियातून...?"

लिनेट डव्ह ही तेथील संपादकीय प्रमुख... तिच्या मर्जीप्रमाणे तेथील

कारभार चालतो. खांद्यापर्यंत रुळणारे गडद तपकिरी केस... तंग रेशमी विजार... उंच टाचेचे बूट, सुटसुटीत टॉप... महागडं जाकीट... उत्तम कपड्यांची जाण...

तिची कृष्णवर्णीय सहकारी शॅनीस... ती प्रियाला आपुलकीने वागवते.

"तुझ्या बोलण्याला एक छान लय आहे..."

तिच्या कपड्यांकडे बघून ती म्हणते, "तू जिप्सी दिसते आहेस." शॅनीस तिला एका मॉलमध्ये घेऊन जाते. तिच्यासाठी भराभर नवे कपडे घेते. तंग ट्राउझर्स... स्वेडचं स्मार्ट जाकीट... सुंदर डिझाईन्सचे टॉप्स, ब्लश आयशॅडोचा सेट, शूज, खांद्यावर लटकवायची बॅग..."

एवढंच नाही, जवळ सलूनमध्ये नेऊन केस दोन इंच कापायला लावते...

व्यायामशाळेत लॉकर भाड्याने घेऊन नवीन घेतलेले कपडे त्यात ठेवते. शॅनीस सांगते, "घरून तू इथं ये. हे कपडे घाल. ऑफिसला ये. परत जाताना इथं थांबून कपडे बदल. घरचे कपडे घाल. घरी जा... तुझी सासू- तुझे सासरे... कोणाला पत्ता लागणार नाही."

त्या दिवशी हे नवे कपडे घालून प्रिया ऑफिसला जाते... जो तो तिच्याकडे बघत राहतो. 'हाय' म्हणतो.

"प्रिया, तू सेन्सेशनल दिसत आहेस... खूप सुंदर आहेत हे कपडे. मस्त... या स्मार्ट डेस्कमागे आता तू शोभून दिसते आहेस." डिअॅना आल्या आल्या प्रतिक्रिया देते.

प्रियाचे हे दुहेरी जिणे सुरू राहते... नोकरीला तीन महिने होतात...

घरची कामे, सुनेची कर्तव्ये आणि ऑफिसमधले उत्फुल्ल वातावरण...

दोहोंचा मेळ ती घालते.

एके दिवशी इमर्जन्सी म्हणून एका नटाकडे शॅनीस प्रियाला पाठवते. मुलाखत टेप करायची असते... त्या दिवशी तो नट, रेक्स हझर आधी दोनचार पेग घेतो... आणि नंतर इंटरव्ह्यूमध्ये आपली त्या चित्रपटातील नायिका तामारा दिवान हिच्याबद्दल बोलून जातो,

"ती साऱ्या जगातली दुष्ट आणि वाईट बाई आहे... तिचा गळा दाबावा असं कधीकधी वाटतं. माझ्यावर कुरघोडी करू बघते. तिचं ट्रेलर माझ्यापेक्षा मोठं हवं म्हणते... मी तिला चित्रपटात आणलं... आणि आता साली असे नखरे करतेय. सगळं उद्ध्वस्त करू पाहतेय..."

प्रिया टेपरेकॉर्डर बंद करते. रेक्सला धन्यवाद देऊन बाहेर पडते.

शॅनीसला रेक्सच्या या उद्गाराबद्दल प्रिया सांगते तेव्हा शॅनीस हवेतच उडू लागते!

"हा भाग आपण वीकली बझ टॅब्लॉइडला देऊ... पाचसातशे डॉलर्स मिळतील... खूपच सेन्सेशनल... हॉट... मस्त इंटरव्ह्यू मिळवलास तू..."

पण प्रिया तसे करू देण्यास नकार देते... दारूच्या धुंदीत रेक्स बोलला असेल; पण तमारा चांगली नटी आहे... त्या दोघांमध्ये वितुष्ट यावे असे काही करू नये..." असे प्रिया म्हणते.

...थोड्याच वेळाने रेक्स हॉझरची जनसंपर्क अधिकारी बाई सॅन्डा तेथे येते... प्रियाला ती विनवून सांगते, "कृपा करून तो भाग तू छापयला देऊ नकोस. तुला हवे तेवढे पैसे मी देईन..." ती चेकबुक काढते.

प्रिया तिला सांगते, "मी तो भाग देणार नाहीच... तू निर्धास्त रहा. मला एक सेंटही नको."

रेक्स हॉझरही तिला येऊन भेटतो. थॅक्स देतो... "यू आर ए स्टार" म्हणतो. लंचचे आमंत्रण देतो... तिला फार मोठा पुष्पगुच्छ पाठवतो...

हॉलिवुड इनसायडरचा एक मालक, मुख्य संपादक-प्रकाशक क्रिस्पिन बेली चिष्टी पाठवून प्रियाला भेटायला बोलावतो... काय झाले ते विचारतो. "या प्रकरणात तू ज्या पद्धतीनं वागलीस, त्याचं खूप अप्रूप वाटतं... तुझ्याबद्दल वेगवेगळ्या प्रकाशकांचे फोन येत आहेत... तुला आमच्या वार्ताहरांच्या टीममध्ये

"ती साऱ्या जगातली दुष्ट आणि वाईट बाई आहे... तिचा गळा दाबावा असं कधीकधी वाटतं. माझ्यावर कुरघोडी करू बघते. तिचं ट्रेलर माझ्यापेक्षा मोठं हवं म्हणते... मी तिला चित्रपटात आणलं..."

ही ऑफर कळताच
शॅनीस मत्सराने
प्रियाकडे बघू लागते.
“मी इथे कितीतरी वर्षे
घासतेय. तुला ना धड
शिक्षण, ना अनुभव...
असेल टुकार कपडे
घालून... तीन महिन्यांत
तू वार्ताहर... अंगावर
येतंय हे सारं...”

यायला आवडेल का?... रेक्स हॉझर
म्हणाला की तुझ्याशी बोलताना त्याला
फार मोकळं वाटलं. सुरक्षित वाटलं...
त्याच्यासारख्या महान अभिनेत्याला असं
वाटणं ही साथी गोष्ट नाही... तू वार्ताहर
म्हणून काम कर... अशी संधी आयुष्यात
एकदाच येते...”

खरं तर तिची बॉस लिनेट डव्ह.
पण तिला डावलून क्रिस्पिन बेली प्रियाला
वार्ताहर करतो. डायरेक्ट ‘मला रिपोर्ट कर’
असे सांगतो.

सासू-सासरे काय म्हणतील असा
प्रश्न प्रियाला पडतो. ती बेलीला आपल्या

सासऱ्यांची माहिती सांगते.

ही ऑफर कळताच शॅनीस मत्सराने प्रियाकडे बघू लागते. “मी इथे कितीतरी
वर्षे घासतेय. तुला ना धड शिक्षण, ना अनुभव... असले टुकार कपडे घालून...
तीन महिन्यांत तू वार्ताहर... अंगावर येतंय हे सारं...” ती प्रियाशी अगदी
तुटकपणे वागते.

प्रियाच्या पगारात एकदम पंधरा हजार डॉलर्सची वाढ होते... पण हे घरी
सांगायची सोय नसते. ती रिसेप्शनिस्ट आहे असेच घरच्यांना वाटू देते... आधीचाच
दिनक्रम जारी ठेवते...

तिला पहिलीच मुलाखत घ्यावी लागते- एका अग्रगण्य नटीची...

माया मूर्तास... एका ग्रीक रेस्टॉरंटमध्ये वेट्रेस असणारी तरुणी... कॉलिंग
होम या रोमॅंटिक कॉमेडीत काम करून दोन वर्षांत जगभर नाव मिळवते... एका
चित्रपटासाठी १ कोटी डॉलर्स तिला मिळतात... त्या ग्रीक हॉटेलमध्येच माया
मूर्तास प्रियाला मुलाखतीसाठी बोलावते...

त्या मुलाखतीत माया मूर्तास फारच मोकळी होते... जुन्या आठवणीत
रमते... तिची मुलाखत प्रिया लिहून काढते. पण बेली तिला म्हणतो... अजून
नीट जमली नाही... पुन्हा लिही... तुला लोकांकडून माहिती कशी काढायची हे
ठाऊक आहे. ही दुर्मिळ देणगी आहे. मायानं आजवर इतरांना न सांगितलेल्या
गोष्टी तुला सांगितल्या आहेत हे मला दिसतंय... वाचायला आनंददायी वाटेल
अशा पद्धतीनं लिहिण्याचा प्रयत्न कर.”

प्रियाच्या डोळ्यांत पाणी येते... अपमान झाल्यासारखे वाटते... पण रात्रभर
त्या मासिकाचे अंक अभ्यासून प्रिया ती मुलाखत नव्याने लिहून काढते. सकाळीच

क्रिस्पिनला ती वाचायला देते... “खूप
छान!... तुला तुझी शैली गवसली आहे.
तुझ्यातून आता सेलेब्रिटी रिपोर्टर नक्की
तयार करू...”

त्या दिवशी प्रिया लवकर घरी जाते.
सासूला म्हणते, “आज जेवायला बाहेर
जाऊ. माझा पगार वाढला. त्याची पार्टी
साजरी करू...”

ती पार्टी देते ते हॉटेलही
भपकेदार...

आणि तेथे कोण भेटते प्रियाला?
अभिनेता रेक्स हॉझर... तो तिला
वुईश करतो.

अभिनेत्री तोमारा दिवान... ती
प्रियाजवळ येते... प्रियाच्या कानात काहीतरी बोलते. तिचे चुंबन घेते.

प्रियाचा नवरा- सासू-सासरे- नणंद सारे हैराण. कारण तामारा दिवानचा
चित्रपट सर्वांनी बघितलेला... तिची ख्याती ऐकलेली.

प्रिया म्हणते, “पापा, ती भेटायला ऑफिसात आली होती... मी स्वागतिका...
चहा दिला... लक्षात राहिले असेल तिच्या माझे नाव.”

...आणि त्या वेळचे बिल रेक्सने दिलेय असे वेंटर सांगतो. तेव्हा सासरे
हळहळतात, “अरे, मी डेझर्ट मागवायला हवे होते.”

...प्रियाचे हे वार्ताहराचे गुपित पुढे कधीतरी फुटणारच असते. ते ती नवऱ्याला
सांगण्याचा प्रयत्न करते. संजयला त्यासाठी एका समुपदेशकाकडे नेते... पण तो
तेथे थांबायलाच तयार होत नाही.

संजय हा आपल्या आईवडिलांच्या ताटाखालचे मांजर... त्यांच्या ताळतंत्राने
वागणारा.

‘ममीडॅडीचा हा बाळ’ हा आपला ‘नवरा कधी होणार’ असा प्रश्न प्रियाला
पडतो.

प्रिया आपल्या पंचविसाव्या वाढदिवशी सर्वांना आपले गुपित उघड करून
सांगते.

“मी स्वागतिका नाही... वार्ताहर आहे... मला तिथे बराच मान आहे... मी
फॅन्सी दुकानातून घेतलेले कपडे घालते... इतके दिवस मी तुमच्याशी साफ
खोटे बोलत होते... ते आयुष्य सोडायची माझी तयारी आहे.”

“प्रिया, तू आम्हाला फसवले आहेस... खोटेखोटे म्हणून कोणतीही मुलगी

“आता तू पैसेवाली...
उच्चपदी काम... म्हणून
अचानक त्यांना
तुझ्याबद्दल प्रेम
वाटायला लागलं... तू
काम करायचे नाही
म्हटलीस तर ते तुला
आता स्वीकारतील?
घरातून जा म्हणतील?”

अमेरिकेत जाणाऱ्या
नवविवाहित भारतीय
तरुणीच्या
आयुष्यातील
आव्हानांचे हे एक
प्रसन्न, नर्मविनोदी,
हलकेफुलके पण
तरीही गंभीर- दर्शन
मनावर अमीट ठसा
उमटवते.

मोठी होत नाही.” सासरे म्हणतात.
“तू खोट बोललीस... तुझा पगार
माझ्यापेक्षाही जास्त आहे. ते पैसे कुठे
ठेवलेस?” नवरा म्हणतो.
तो पगार बँकेत आहे हे
कळल्यावर सासूला हायसे वाटते.
“झालं ते झालं. नोकरी चालू ठेव. तू
इतकी काही मट्ट मुलगी नाहीस.”
संजयची आई म्हणते.
“आता तू पैसेवाली... उच्चपदी
काम... म्हणून अचानक त्यांना
तुझ्याबद्दल प्रेम वाटायला लागलं...
तू काम करायचे नाही म्हटलीस तर
ते तुला आता स्वीकारतील? घरातून

जा म्हणतील?” असा प्रश्न तिला तिची समुपदेशक मैत्रीण विचारते.

...आणि प्रिया एक दिवस नोकरी, नवरा, सासर सोडून भारतात माहेरी
परत येते...

पुढे काय होते?

संजयला, तिच्या नवऱ्याला स्वतःच्या व्यक्तिमत्त्वाचे, अस्तित्वाचे, संसाराचे,
विवाहाचे भान येणे; त्याने आईवडिलांच्या धाकातून बाहेर पडून आपण, आपली
बायको, आपले घर यांचा विचार करणे... ही सगळी प्रक्रिया घडून येणे आणि
दोघांनी पुन्हा एकत्र येणे... हा या कादंबरीचा अपेक्षित शेवट येथेही होतो...

पण तोपर्यंत अनुभवविश्वाच्या एका ध्रुवापासून दुसऱ्या ध्रुवापर्यंत मजल
मारण्याची विलक्षण प्रक्रिया वाचकाच्या मनात घडून जाते...

अमेरिकेत जाणाऱ्या नवविवाहित भारतीय तरुणीच्या आयुष्यातील आव्हानांचे
हे एक प्रसन्न, नर्मविनोदी, हलकेफुलके पण तरीही गंभीर- दर्शन मनावर अमीट
ठसा उमटवते.

पृष्ठे: १७६ • किंमत: १५० रु. • सभासदांना: ११३ रु. • पोस्टेज: २० रु.

६० / जानेवारी २००७ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

007
जेम्स
बाँड

कसिनो
रॉयल

अनु. सुभाष जोशी

१२० रु. पोस्टेज २० रु.

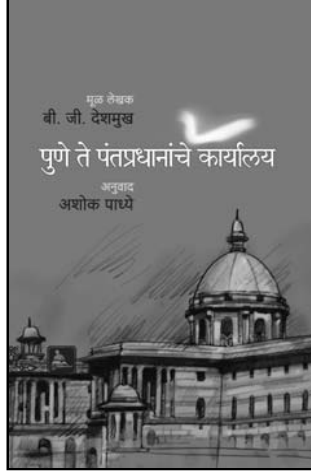

‘कसिनो रॉयल’ या कादंबरीद्वारे इयान फ्लेमिंगने
‘जेम्स बाँड’ या झंझावाती पात्राची ओळख प्रथमच करून
दिली. गेली पन्नास वर्षे जेम्स बाँड नावाचं हे गारूड
अवघ्या जगभरात कादंबरीरूपाने वाचकांना आणि
चित्रपटरूपानं प्रेक्षकांना मोहिनी घालत आहे.

‘जेम्स बाँड’ या व्यक्तिरेखेची सर्वाधिक गाजलेली ही
कादंबरी आता मराठीत.....

मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जानेवारी २००७ / ६१

पुणे ते पंतप्रधानांचे कार्यालय

प्रशासकीय अधिकाऱ्याची
चार दशकांची प्रभावशाली
वाटचाल

बी. जी. देशमुख
अनु. अशोक पाध्ये

भालचंद्र देशमुख... बी. जी. देशमुख... आयएएस. १९५१ ची बॅच... महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री वसंतराव नाईक यांचे खास सचिव... मुंबई महानगरपालिकेचे कमिशनर.

१९८६ मध्ये राजीव गांधी यांनी त्यांना कॅबिनेट सेक्रेटरी म्हणून दिल्लीला पाचारण केले. १९८९ मध्ये राजीव गांधी यांचे प्रिन्सिपल सेक्रेटरी म्हणून ते काम पाहू लागले. त्यानंतर व्ही. पी. सिंग आणि चंद्रशेखर या पंतप्रधानांच्या वेळीही प्रिन्सिपल सेक्रेटरी म्हणून त्यांचे स्थान अबाधित राहिले. चंद्रशेखर यांनी त्यांना अखेर १९९१ मध्ये निवृत्त केले. २३ जून १९९१ रोजी दिल्ली सोडून देशमुख मुंबईला परतले.

त्याचवेळी पुण्यात चार एकर जमीन घेऊन तेथे एक पोल्ट्री फार्म काढून, शेतीला आरंभ केला. बँकेचे कर्ज फेडले. मुंबईहून या फार्मवर येऊन महिन्यातून आठदहा दिवस राहणे हा आता त्यांच्या विरंगुळ्याचा सर्वोत्तम मार्ग ठरला आहे. निवृत्तीनंतर टाटा सन्समध्ये सामाजिक व अन्य कामांची जबाबदारी त्यांनी स्वीकारली. कास्प, बाएफ, नॅशनल गॅलरी ऑफ मॉडर्न आर्ट, टाइम्स बँक, अग्नी व प्रजा या संस्था, आयडीबीआय प्रिन्सिपल म्युच्युअल फंड, कृष्णमूर्ती फाऊंडेशन, टाटा कौन्सिल फॉर कम्युनिटी इनिशिएटिव्ह वगैरे संस्थांशी देशमुखांचा संबंध आहे आणि त्यायोगे मनासारखे समाजसेवेचे कार्य करण्यात ते रममाण झालेले आहेत.

१९५१ ते १९९१ अशी चार दशके प्रशासकीय अधिकारी म्हणून महाराष्ट्र आणि दिल्ली राजधानी यात विविध पदांवर काम करताना मिळालेला अनुभव, व्यापक जनसंपर्क, शासकीय यंत्रणेच्या कार्यपद्धतीचे सखोल ज्ञान यामुळे देशमुखांच्या कार्यकर्तृत्वाचा लाभ घेण्यासाठी सामाजिक संस्थांनी उत्सुक असावे ही अगदी

स्वाभाविकच गोष्ट म्हणावी लागेल.

निवृत्तीनंतर देशमुखांनी लेखनासाठीही थोडाफार वेळ काढला. ए कॅबिनेट सेक्रेटरी थीक्स अलाउड आणि ए कॅबिनेट सेक्रेटरी लुक्स अराउंड अशी दोन पुस्तके त्यांनी प्रसिद्ध केली. पहिल्या पुस्तकात स्वतःच्या प्रशासकीय सेवेबद्दलची माहिती त्यांनी दिली आहे तर दुसऱ्या पुस्तकात राजकारण, अर्थकारण आणि अन्य विषयांबद्दलचे आपले अनुभवाधिष्ठित चिंतन त्यांनी मांडले आहे.

१९९६ मध्ये आघाडीच्या 'सरकारांचे स्वरूप आणि अपरिहार्यता'

याविषयी त्यांनी लिहिलेल्या लेखनावर उलटसुलट चर्चा दीर्घकाळ चालू राहिली. निवृत्तीनंतर राजकारणात पडण्यासाठी त्यांच्याकडे विचारणा झाली; पण राजकारणात रस असूनही त्यांनी प्रत्यक्ष भाग घेण्याचे टाळले. आजचा मध्यमवर्ग भरकटलेला आहे; भारतातल्या मध्यमवर्गाने सामाजिक, आर्थिक, राजकीय कामांमध्ये रस घेतला पाहिजे अशी त्यांची भूमिका आहे. राजकीय पक्षंवर दडपण आणणारे दबाव गट तयार करणे, समाजसेवा संस्था चालवणे, भ्रष्टाचाराशी लढणे, सामाजिक संवेदनशीलता जोपासणे, शुद्ध नीतिमूल्ये राबवणे यासाठी बी. जी. देशमुख हे मध्यमवर्गाला क्रियाशील होण्याचे आवाहन करतात.

'पुणे ते पंतप्रधानांचे कार्यालय' हे त्यांचे पुस्तक मेहता पब्लिशिंग हाऊसतर्फे बाजारात आले आहे. 'ए कॅबिनेट सेक्रेटरी लुक्स बॅक' या आत्मपर पुस्तकाचे हे मराठीकरण अशोक पाध्ये यांनी मोठ्या आत्मीयतेने केले आहे.

बी. जी. देशमुख हे बनचुके वा सिद्धहस्त साहित्यकार नाहीत; त्यांच्या लेखनात भाषेचा फुलारा नाही, प्रसंग रंगवण्याचे कौशल्य नाही. वाङ्मयीन अलंकाराचा हव्यास नाही. नाट्यपूर्ण घटनाही ते वस्तुनिष्ठपणे निवेदनाच्या पातळीवरच सादर करतात. त्यामुळे हे पाचशे पृष्ठांचे आत्मपर लेखन केवळ तपशीलाचा नेमकेपणा आणि उच्चस्तरावरचे प्रशासकीय आणि राजकीय डावपेच यामुळे वाचत रहावेसे वाटते. विविध पदांवर काम करताना भेटलेली माणसे, अधिकारी, नेते व कार्यकर्ते यांना हाताळताना देशमुखांनी दाखवलेले चातुर्य आणि कौशल्य त्यांच्या मुत्सद्देगिरीची चुणूक दाखवते. प्रशासकीय अधिकारी मनात असेल ते घडवून आणतात, मनात नसेल ती गोष्ट हाणून पाडतात. त्यासाठी हाती असणाऱ्या

विविध पदांवर काम करताना भेटलेली माणसे, अधिकारी, नेते व कार्यकर्ते यांना हाताळताना देशमुखांनी दाखवलेले चातुर्य आणि कौशल्य त्यांच्या मुत्सद्देगिरीची चुणूक दाखवते. प्रशासकीय अधिकारी मनात असेल ते घडवून आणतात,

“कोणीही गॉडफादर वा हितचिंतक पाठीशी नसताना, मुंजाबाचा बोळात राहणारा मध्यमवर्गीय कुटुंबातील एक मुलगा भारतातील सर्वोच्च स्पर्धापरीक्षा देऊन प्रशासकीय सेवेत शिरतो,

सर्व साधनांचा ‘चपखल’ वापर करतात; हे देखील पुनः पुन्हा वाचकाला जाणवत राहते. एखाद्या अधिकाऱ्याची समजूत घालणे अशक्यप्राय ठरल्याचेही काही घटनांवरून लक्षात येते. त्यामुळे अनेकांना प्रशासकीय यंत्रणेच्या कार्यपद्धतीचे बारकावे कळण्यासाठी हे पुस्तक उपयुक्त वाटेल.

राज्यसेवा आयोगाच्या परीक्षांना बसणाऱ्या उमेदवारांना प्रशासनासंबंधी आंतरिक गुपिते जाणून घेण्यासाठी देशमुखांचे मार्गदर्शन अनिवार्य ठरावे. राजधानीत घडलेल्या अनेक महत्त्वपूर्ण घटनांमागचे धागेदोरे

देशमुखांच्या या आत्मपर स्मरणलेखांद्वारे आपल्याला होते आणि नेत्यांच्या स्वभावाचे, वर्तनाचे, हितसंबंधांचे तसेच अहंकाराचे आणि संधिसाधूपणाचेही स्तिमित करणारे नमुने समोर येतात.

स्वतः देशमुखांनी मात्र ‘जुन्या गाडल्या गेलेल्या तथाकथित प्रकरणांची भुते’वर काढण्याचा हेतू नसल्याचे स्पष्ट केले आहे. नोकरशाहीचे दोष शोधण्याच्या दृष्टीनेही हे पुस्तक वाचू नये असाही इशारा त्यांनी दिला आहे. मात्र प्रशासकीय सेवेमध्ये जाण्याची स्फूर्ती या लेखनातून तरुणपिढीला व्हावी अशी आशा ते मनाशी बाळगून आहेत.

“कोणीही गॉडफादर वा हितचिंतक पाठीशी नसताना, मुंजाबाच्या बोळात राहणारा मध्यमवर्गीय कुटुंबातील एक मुलगा भारतातील सर्वोच्च स्पर्धापरीक्षा देऊन प्रशासकीय सेवेत शिरतो, कॅबिनेट सेक्रेटरी हे सर्वोच्च पद गाठतो आणि पंतप्रधानांचा प्रिन्सिपल सेक्रेटरी होतो” याचे अप्रूप देशमुखांना आजही वाटते. “सरकारी सेवा करताना ठराविक मूल्ये व नियम यांचे पालन केले तर ती नवनवोन्मेषशाली, चैतन्यदायी व रोमहर्षक सेवा ठरते” अशी त्यांची प्रांजळ भावना आहे.

१९४९ मध्ये बी.एस्सी. (प्राणीशास्त्र ऑनर्स) पदवी घेतल्यावर आयएएसचा अभ्यास देशमुखांनी केला. आयएएस परीक्षेत मुंबई इलाख्यातून उत्तीर्ण होणारे देशमुख हे पहिलेच उमेदवार (फेब्रुवारी १९५१). फर्ग्युसनमध्ये त्यामुळे हा विद्यार्थी कोण याबद्दल कुतूहल निर्माण झाले. त्याबद्दल देशमुख नोंद करतात : “पण बाकीच्या पुण्याने माझी दखल घेतली नाही. कारण मी उच्चभ्रू वर्गातला

नव्हतो.” (पृष्ठ ९)

दिल्लीला मेटकाफ हाऊस या इमारतीत त्यांचे प्रशिक्षणवर्ग सुरू झाले. ‘शिक्षणाचा कालखंड आणि नोकरीचा कालखंड यातील एक रम्य मध्यांतर’ म्हणून या प्रशिक्षणाकडे पाहण्यात येई. मोटार चालवणे, मोटार दुरुस्त करणे, घोडदौड करणे, रिकीब नसतानाही घोडा चालवणे, वागैरे बाबींचाही या अभ्यासक्रमात समावेश होता. “कोणत्याही तरुण अधिकाऱ्याने चपराशी बरोबर घेऊनच बाहेर पडावे” असा ब्रिटिश अमदानीतला नियमही त्यावेळी पाळला जाई. भारतदर्शन दौरा हाही या प्रशिक्षणाचा भाग असे. भारतातले जमीनदार नोकरांना कसे गुलामासारखे राबवतात हे त्यावेळी त्यांना बघायला मिळाले.

सात महिन्यांचा अभ्यासक्रम पूर्ण केल्यावर देशमुखांना बडोदा येथे पाठवण्यात आले. मुंबईला मुख्यमंत्री मोरारजीभाईची भेट घेतल्यावर सुटाबुटातल्या देशमुखांना त्यांनी परखडपणे सांगितले, “रस्त्यासमोर खादीचे दुकान आहे. त्यात जा आणि खादीचे बुशार्ट व पॅट विकत घ्या. त्यांचाच वापर सुरू करा.”

बडोदा येथे ‘थर्ड क्लास मॅजिस्ट्रेट’ म्हणून देशमुखांची नेमणूक झाली.

नंतर छोटा उदेपूर येथे त्यांना पाठवण्यात आले. संखेडा तालुक्यातील दप्तराची पाहणी व तेथील दाव्यांचा निर्णय देणे ही कामे त्यांनी केली. प्रशासनातला राजकीय हस्तक्षेपही तेथे बघायला मिळाला. एका तलाठ्याची त्यांनी बदली केली तेव्हा तेथील आमदाराने ती बदली रद्द करावी असे सुचवले. देशमुखांनी ते नाकारले. नंतर देशमुखांचीच ठाणे जिल्ह्यात बदली झाली तेव्हा त्या तलाठ्याचे पुढे काय झाले ते कळले नाही.

ठाणे येथे सबडिव्हिजनचा प्रांत अधिकारी म्हणून स्वतंत्र कार्यभार, प्रशासन, न्यायदान, खेड्यांचे कामकाज, पीकउत्पादनाचे लक्ष्य, आदिवासींची जीवनशैली हे सर्व त्यांना जवळून बघता आले.

१९५५ मध्ये गुजरातेतील बनासकाठा जिल्ह्यात असिस्टंट कलेक्टर म्हणून बढती. सरदार पटेलांचे एकेकाळचे सेक्रेटरी व्ही. शंकर हे तेथे जिल्हाधिकारी होते. या व्ही. शंकर यांची मर्जी देशमुखांनी संपादन केली (१९७८ मध्ये शंकर हे पंतप्रधान मोरारजींचे प्रिन्सिपल सेक्रेटरी बनले.) पुढे डांगचा जिल्हाधिकारी

सात महिन्यांचा अभ्यासक्रम पूर्ण केल्यावर देशमुखांना बडोदा येथे पाठवण्यात आले. मुंबईला मुख्यमंत्री मोरारजीभाईची भेट घेतल्यावर सुटाबुटातल्या देशमुखांना त्यांनी परखडपणे सांगितले,

१९७२ मध्ये मुख्यमंत्री वसंतराव नाईक यांचे प्रमुख सेक्रेटरी म्हणून देशमुख काम बघू लागले. १९७५ पर्यंत हे पद त्यांनी भूषविले. वसंतराव नाईक यांनी महाराष्ट्र राज्याला प्रदीर्घ राजकीय स्थैर्य दिले.

म्हणून देशमुखांनी काम केले. १९५८ मध्ये देशमुखांना दिल्ली येथे पर्यटन व दूरसंचार खात्यात अंडरसेक्रेटरी म्हणून डेप्युटेशनवर आले. ते थोडे नाराज झाले. कारण जिल्हाधिकाऱ्याचे आरामदायी आयुष्य, भरपूर नोकरवर्ग, मोठ्या लोकसंख्येवर राज्य- हे कनिष्ठ अंडर सेक्रेटरीला लाभत नाही. तरीही देशमुख दिल्लीला गेले. फायलींचा फडशा पाहू लागले. टेबल नेहमी स्वच्छ.

१९६० मध्ये डेप्युटी सेक्रेटरी म्हणून बढती. टपाल बोर्डाचा सेक्रेटरी म्हणून देशमुखांनी त्यावेळी बलाढ्य कामगार संघटनेला संपापासून रोखण्यात

यश मिळवले. त्यासाठी त्यांनी योजलेली स्ट्रॅटेजी मुत्सद्देगिरीची होती. संघटनेच्या दुय्यम पदाधिकाऱ्यांना अटक केले पण प्रमुख नेत्यास बाहेरच ठेवले. हा प्रमुख नेता सरकारला फितुर आहे असा ग्रह त्यामुळे कामगारांचा झाला. संघटनेत दुफळी माजली. संप मागे घेतला गेला. (५७-५८)

१९६२ मध्ये बी. जी. देशमुख यांना अमेरिकेत एका वर्षासाठी जाण्याची संधी मिळाली. विकासाचे अर्थशास्त्र या विषयाचा अभ्यास करण्यासाठी कोलॅराडोमधील विल्यम्स कॉलेजमध्ये त्यांना पाठवण्यात आले. त्यांनी लिहिलेल्या शोधनिबंधाचे चांगले स्वागत झाले. येल विद्यापीठाने पीएच.डी.साठी शिष्यवृत्ती देऊ केली. पण ती न घेता देशमुख मुंबईला परतले.

अर्थखात्यात डेप्युटी सेक्रेटरी म्हणून ते काम बघू लागले. १९६४ मध्ये सर्वसामान्य प्रशासन विभागात त्यांना टाकण्यात आले. वसंतराव नाईक हे मुख्यमंत्री झाले. बढत्या व बदल्या याबाबत ते देशमुखांचा सल्ला घेऊन पावले टाकत. कर्मचाऱ्यांच्या संघटनेचा संप त्यांनी मोडून काढला. पुढे प्रसिद्धी खात्याचेही काम देशमुखांकडे आले. प्रोटोकॉलचेही काही किस्से देशमुखांनी सांगितले आहेत. राज्यपाल विजयालक्ष्मी पंडित यांच्याकडे तांब्याचा कलश खरेदी केल्याचे एक बिल पाठवले गेले. हा कलश जवाहरलाल नेहरू यांच्या अस्थींसाठी आणण्यात आला होता. देशमुखांनी ते बिल मंजूर केले. पण त्यामुळे संतापलेल्या विजयालक्ष्मी मुख्यमंत्र्यांशी मात्र तुटकपणे वागत राहिल्या. (७७) त्या मुख्यमंत्र्यांचे स्वागत राजभवनवर हात राखून करीत असे देशमुख नोंदवतात.

१९७० मध्ये देशमुख दिल्लीला डेप्युटेशनवर गेले. प्रशासनसुधार आयोगाचे

काम करण्यासाठी एक पद खास निर्माण करून त्यांना देण्यात आले.

१९७२ मध्ये मुख्यमंत्री वसंतराव नाईक यांचे प्रमुख सेक्रेटरी म्हणून देशमुख काम बघू लागले. १९७५ पर्यंत हे पद त्यांनी भूषविले. वसंतराव नाईक यांनी महाराष्ट्र राज्याला प्रदीर्घ राजकीय स्थैर्य दिले. देशमुखांना हा काळ सर्वोत्तम वाटतो. “एका राजकीय महर्षीने लोकशाहीत कारभार कसा करावा याची दृष्टी” देणारा हा काळ त्यांना वाटतो. वसंतरावांचा देशमुखांवर खूप लोभ होता.

१९७२ मध्ये मंत्रालयासमोर सारंग

ही इमारत बांधून झाली. ती मंत्र्यांसाठी बांधली होती. पण कोणीही मंत्री तेथे राहण्यास न गेल्याने तिच्यातील फ्लॅट्स शासकीय अधिकाऱ्यांना व न्यायाधीशांना देण्यात आले.

मुख्यमंत्र्यांचा सेक्रेटरी झाल्यावर पाट्यांची खूप आमंत्रणे येत. भेटी येत. पण त्याबाबत देशमुख सावध रहात. भेटी परत पाठवत.

शरद पवार हे गृहखात्याचे उपमंत्री असताना, त्यांनी पाझर तलावांची पाहणी करून बारामतीला जलसिंचनदृष्ट्या समृद्ध बनवले अशीही देशमुख नोंद करतात. (८७) कापूस एकाधिकार खरेदी योजना, संकरित बियाणे, दुग्धोत्पादन वाढीसाठी कृत्रिम रेतधारण योजना, जर्सी गायींची पैदास, दूधसंकलन संस्था वगैरे योजना वसंतराव नाईक यांनी राबवल्या. इंदिरा गांधींनी १९७४ पासून वसंतरावांचे महत्त्व कमी व्हावे अशी पावले उचलली. शिवसेनेला वसंतराव जवळ करतात हे कारण. हे पुढे नाईक यांनी राजीनामा दिला (२१ फेब्रुवारी १९७५)... शंकरराव चव्हाण मुख्यमंत्री झाले. देशमुख यांनी त्यांच्याकडे आपला राजीनामा दिला. पण ते म्हणाले, “तुम्ही मुख्यमंत्र्यांचे सेक्रेटरी होता. वसंतरावांचे सेक्रेटरी नव्हता... तेव्हा तुमची ही सेवा पुढे चालू ठेवा.” शंकरराव चव्हाण यांनी देशमुखांना कधीही नाईकांचा माणूस म्हणून दुजाभावाने वागवले नाही. (९४)

जुलै १९७५ मध्ये देशमुखांना मुंबई महापालिकेचे आयुक्तपद मिळाले. आणीबाणीचा तो काळ. पावसाळ्यात तुंबून राहणारे पाणी, काही भागाला होणारा त्याचा त्रास, परफॉर्मन्स बजेटची संकल्पना, झोपडपट्ट्यांची खानेसुमारी, आरोग्याच्या

जुलै १९७५ मध्ये देशमुखांना मुंबई महापालिकेचे आयुक्तपद मिळाले. आणीबाणीचा तो काळ. पावसाळ्यात तुंबून राहणारे पाणी, काही भागाला होणारा त्याचा त्रास, परफॉर्मन्स बजेटची संकल्पना

राजीव गांधी यांचा अनुभव कमी, जाण कमी... त्यामुळे अनेक समस्या उद्भवत असे देशमुख म्हणतात. ३९ महिन्यांत राजीव गांधींनी २२ वेळा मंत्र्यांच्या खात्यात बदल केले... सरकारची कार्यक्षमता घसरली.

पायाभूत सुविधा, शिक्षणखात्याची पुनर्रचना, पटांगणे व मैदाने विकास, फ्लाय ओव्हर्ससाठी जागतिक बँकेचे कर्ज, वगैरे बाबतीत देशमुखांनी बरेच लक्ष घातले.

१९७८ मध्ये पंतप्रधानांचे प्रिन्सिपल सेक्रेटरी व्ही. शंकर यांची भेट देशमुखांनी घेतली. जुन्या ओळखीला उजाळा मिळाला. गृहमंत्रालयात अॅडिशनल सेक्रेटरीची जागी देशमुखांची नेमणूक झाली. त्यावेळी चरणसिंग हे गृहमंत्री झाले.

जुलै १९७९ मध्ये चरणसिंग पंतप्रधान झाले. त्यांचे मंत्रीमंडळ अल्पायुषी

ठरले.

लोकसभेच्या निवडणुका झाल्या. इंदिरा गांधी २५३ जागा जिंकून बहुमतात आल्या. इंदिराजी पुन्हा पंतप्रधान झाल्या. झैलसिंग गृहमंत्री झाले. देशमुख हे यशवंतरावांचे हस्तक आहेत असे इंदिराजींना वाटते आहे असे झैलसिंग यांनी त्यांना सांगितले... तो समज दूर करण्यात देशमुखांनी यश मिळवले. तेव्हा त्यांना श्रम व पुनर्वसन मंत्रालयात सेक्रेटरीपद मिळाले. श्रम मंत्रालयात अनेक कायदे व त्यातील दुरुस्ती यांचे काम रेंगाळत राहिले होते. ते थोडे मार्गी लावले गेले. परंतु एकूण फारसे काही घडले नाही अशी खंत देशमुख व्यक्त करतात. (१४३)

राजीव गांधी यांच्याबरोबर काम करण्याची संधी देशमुखांना मिळाली. “राज्यात व केंद्रात कोणत्याही गटात नसलेला असा तटस्थ माणूस” म्हणून देशमुखांना कॅबिनेट सेक्रेटरी नेमण्यात आले. (१७७) राजीव गांधी यांना नियमित भेटण्याची प्रथा त्यांनी सुरू केली. राजीव गांधी यांच्या काही वक्तव्यांमुळे झालेले घोटाळे व समज त्यांनी त्यांच्या लक्षात आणून दिले. शेषन यांनी राजापेक्षाही निष्ठावान असे दाखवून दादागिरी सुरू केली. सॅम पित्रोदा, प्रेस सल्लागार सुमन दुबे यांच्या प्रभावाबद्दलही देशमुख नाराज होते. (१८१) राजीव गांधी यांचा अनुभव कमी, जाण कमी... त्यामुळे अनेक समस्या उद्भवत असे देशमुख म्हणतात. ३९ महिन्यांत राजीव गांधींनी २२ वेळा मंत्र्यांच्या खात्यात बदल केले... सरकारची कार्यक्षमता घसरली. पंतप्रधानांचे कार्यालय जास्त ताकदवान होत गेले; असे देशमुखांचे मत आहे. (१८३) अर्थशास्त्रीय व संरक्षणात्मक बाबीही त्यांना हाताळाव्या

लागल्या. चलन फुगवटा व राहणीमान निर्देशांक यांच्या बाबतीत देशमुखांनी काही धोरणात्मक बदल केले. संरक्षणविषयक बाबींकडेही लक्ष दिले.

“शेषन यांच्या संरक्षणखात्यातील सेक्रेटरीपदाचा काळ संपला तेव्हा आम्ही सर्वांनी मोठा निःश्वास सोडला” असे देशमुख नमूद करतात. (२०७)

या पुस्तकातील राजीव गांधींच्या कारकिर्दीशी संबंधित भाग खूपच वाचनीय आहे. व्ही. पी. सिंग व चंद्रशेखर यांच्या पंतप्रधानकीच्या काळातही देशमुखांचे प्रिन्सिपल सेक्रेटरी हे पद कायम राहिले.

या दोघा पंतप्रधानांच्या कार्यपद्धतीवर,

स्वभावावर देशमुखांनी जागोजाग भाष्य केले आहे. शास्त्रज्ञ प्रा. एम. जी. मेनन यांना मंत्रिमंडळात घेण्याची कल्पना व्ही. पी. सिंग यांनी सांगितली तेव्हा देशमुखांनी ते आता शास्त्रज्ञ राहिलेले नाहीत, राजकीय व्यक्ती झाले आहेत असे स्पष्ट केले... हे मूल्यमापन बरोबर ठरल्याची कबुली पुढे पंतप्रधानांनीच दिली. (३१४)

त्यावेळची राजकीय गणिते, अल्पमतातले सरकार चालवताना होणारी सौदेबाजी, उपपंतप्रधान देवीलाल यांचा गावंढळपणा, विश्व हिंदू परिषद व अयोध्येतील राममंदिर यांची चळवळ, भाजपमधील सत्तासंघर्ष, अडवाणींची रथयात्रा, ती रथयात्रा लालूप्रसादांनी अडवून अडवाणींना अटक केल्यावर भाजपने व्ही. पी. सिंग सरकारचा पाठिंबा काढून घेतल्याची केलेली घोषणा- हे सर्व देशमुख विस्ताराने स्पष्ट करतात. व्ही. पी. सिंग यांच्या शब्दाला मंत्रीमंडळात स्थान उरले नव्हते. मंडल आयोगाविरोधी चळवळीने या सरकारचे आसनच डळमळले. व्हीपी संधिसाधूपणा करित होते असे देशमुख निःसंदिग्ध मत देतात. (३२५)

चंद्रशेखर यांच्या संदर्भातही एक स्वतंत्र प्रकरण पुस्तकात आहे. (क्र. ७. पृष्ठ ३८४ते ४०६). “चंद्रशेखर यांच्या दुबळ्या सरकारला तुम्ही पाठिंबा कसा काय दिला?” असा प्रश्न देशमुखांनी राजीव गांधींना विचारला. तेव्हा त्यावर ते काहीही न बोलता केवळ हसून आसनाकडे गेले. (३८५) देशमुख हे प्रिन्सिपल सेक्रेटरी. त्यांनी प्रथेप्रमाणे चंद्रशेखर यांच्याकडे आपल्या पदाचा राजीनामा सोपवला. त्यांनी वाट बघा म्हटले. शरद पवार आणि बिजू पटनाईक यांनी देशमुखांनाच कायम ठेवा असा सल्ला दिला. त्यामुळे चंद्रशेखर यांनी त्यांनाच काम पहा म्हटले. सुब्रह्मण्यम स्वामी, अर्थमंत्री यशवंत सिन्हा, संजय सिंग यांच्या संदर्भातील

“वैयक्तिक पातळीवर एक मवाळ व प्रेमळ वाटणारे गृहस्थ... विस्तृत मित्रपरिवार आणि चाहते... मुलकी अधिकाऱ्यांना सौहार्दपूर्ण वागणूक... पण पंतप्रधान बनण्याच्या महत्त्वाकांक्षेने त्यांनी नैतिक मापदंड बाजूला ठेवले

ही नावे त्यांना बोफोर्स
करार होण्यापूर्वी
कळली असावीत असे
मला वाटते. ते इतके
सभ्य आणि सुसंस्कृत
होते की त्यांनी
ठरवले असते तरी
त्यांना अप्रामाणिक
बनता आले नसते...

काही तपशील 'उद्बोधक' आहेत. उद्योगपतींना देशमुखांनी मुंबईत आपल्या घरी एक पार्टी दिली... ३१ जानेवारीपर्यंत प्रिन्सिपल सेक्रेटरीपदाची मुदत कराराने ठरलेली असतानाही चंद्रशेखर त्यांना ११ डिसेंबरलाच मुक्त केले. शरद पवार यांनाही या कृतीचे आश्चर्य वाटले. (४०३) "आपला राजीनामा चंद्रशेखरनी न स्वीकारता ३१ जानेवारीपर्यंत काम करा असे म्हटले; मग तो विचार का बदलला असे कोडे देशमुखांना पडले. त्याबद्दल ते अनेक तर्क मांडतात. सुब्रह्मण्यम स्वामी वगैरेंनी आपल्याबद्दल त्यांचे मन कलुषित केले

असावे असे त्यांना वाटते.

"वैयक्तिक पातळीवर एक मवाळ व प्रेमळ वाटणारे गृहस्थ... विस्तृत मित्रपरिवार आणि चाहते... मुलकी अधिकाऱ्यांना सौहार्दपूर्ण वागणूक... पण पंतप्रधान बनण्याच्या महत्वाकांक्षेने त्यांनी नैतिक मापदंड बाजूला ठेवले... सूरज देवसिंगसारख्या कुख्यात गुंडाशी दोस्ती असल्याची कबुली त्यांनी दिली... त्यांनी सत्तेवरून केलेला पायउतार डौलदार व रुबाबदार होता... त्यांचे पंतप्रधानपद अपयशी झाले..." असे चंद्रशेखर यांचे मूल्यमापन देशमुख करतात.

पंतप्रधानपदासाठी नरसिंहराव यांचे नाव पुढे आले तेव्हा देशमुख त्यांना जाऊन भेटतात. "केव्हाही गरज पडली तर मला मुंबईहून बोलवा" असे सांगतात.

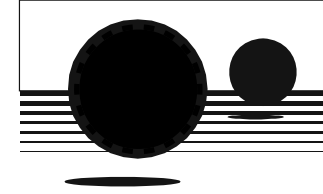
२३ जून १९९१ रोजी देशमुख मुंबईला परत येतात. "सरकार आणि राजकारण यांच्याशी असलेला माझा सहवास समाप्त झाला" असे नमूद करतात.

इंदिरा गांधी, राजीव गांधी, मोरारजी देसाई, चरणसिंग, व्ही. पी. सिंग, चंद्रशेखर या पंतप्रधानांच्या कारकीर्दीत केंद्रीय सचिवालयात सचिवपदी राहून बी. जी. देशमुख यांनी तत्कालीन महत्वाच्या घडामोडींच्या निर्णयप्रक्रियेत भाग घेतला. अनेक मंत्री व अधिकारी यांच्या स्वभाववैचित्र्याची व कार्यपद्धतीची जवळून न्याहाळणी केली. "पाणबुड्यांची खरेदी, कुटुंबियांपैकी कोणीही बोफोर्स मामल्यात दलाली, कमिशन अथवा पैसे घेतले नाहीत... परंतु परिस्थितीजन्य पुरावे एवढे बळकट आहेत व ते असे दर्शवितात की दलाली घेतलेल्यांची नावे त्यांना ठाऊक होती. ती नावे उघड करण्यास ते नाखूष होते... ही नावे त्यांना बोफोर्स करार होण्यापूर्वी कळली असावीत असे मला वाटते. ते इतके सभ्य आणि

सुसंस्कृत होते की त्यांनी ठरवले असते तरी त्यांना अप्रामाणिक बनता आले नसते... राजीव गांधी यांच्या निकटवर्ती सल्लागारांनी मोठे नुकसान केले; राजकीय व्यवस्थेचेही अपरिमित नुकसान केले." (२९३, २९४) असे देशमुखांचे मत या प्रकरणाबाबत दिसते.

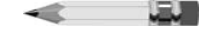
गेल्या चाळीस वर्षातील मुंबईतील व दिल्लीतील राजकारण कळायला या पुस्तकाचे वाचन उपयुक्त ठरेल.

पृष्ठे: ५१२ • किंमत: ४०० रु. • सभासदांना: ३०० रु. • पोस्टेज: ३५ रु.

मुलांच्या सर्वांगीण व्यक्तिमत्व
विकासास मार्गदर्शक अशी
उपयुक्त पुस्तके

मुलांच्या समृद्ध जीवनासाठी

डॉ. सुचित तांबोळी | १५० रु.

असे घडवा मुलांचे व्यक्तिमत्व

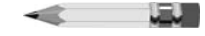
डॉ. रमा मराठे | १२० रु.

आपल्या मुलांच्या यशस्वितेचा कानमंत्र

अनंत पै, अनु. प्रशांत तळणीकर | ८० रु.

पाल्य व्यक्तिमत्वाचा कानमंत्र

संजीव परळीकर | ७० रु.

मुलांवरचे संस्कार

शं. व्यं. काश्यपे | ९० रु.

पोस्टेज प्रत्येकी २० रुपये

‘माझं दुःख हे जगाचं दुःख आहे व जगाचं दुःख हे त्याहूनही मोठं आहे’ हा प्रांजळ विचार मांडणार, वाचकाला अंतर्मुख करणारं प्रखर आत्मनिवेदन....

१४० रु.
पोस्टेज २० रु.

लोचकं

रवींद्र बागडे

हृदपार

ह. मो. मराठे

७० रु.
पोस्टेज २० रु.

एक स्त्री.....
आपला पती मुलंबाळं यांनाच सर्वस्व मानणारी, आपलं विश्व समजणारी...
मात्र एके दिवशी तिला समजतं,
या विश्वातून आपल्याला हृदपार व्हावे
लागणारं आहे...
मग सुरू होतो तिचा संघर्ष आणि
स्वतःच्या अस्मितेचा शोध.....

अस्तित्व

मूळ कन्नड लेखिका
सुधा मूर्ती
अनु.
प्रा. ए. आर. यार्दी

८० रु.
पोस्टेज २० रु.

मुकेशचं आयुष्य तसं सुखासमाधानान चाललं होतं,
मात्र अचानक एक वादळ उठलं.
झंझावातासारख्या आलेल्या या वादळानं
त्याचं आयुष्य पार बदलून गेलं.
एक बळकट कौटुंबिक बंध अचानक तुटला... मानलेली नाती
खरी की, रक्ताची नाती श्रेष्ठ? अशा अनेक प्रश्नांचा शोध घेता
घेता त्याचा स्वतःच्या अस्तित्वाचा शोध सुरू झाला.

प्रख्यात लेखिका सुधा मूर्ती यांची आणखी एक उत्कंठावर्धक
कादंबरी.....

२००६ साली प्रकाशित झालेल्या पुस्तकांची यादी

पुस्तकाचे नाव	लेखक	किंमत
कादंबरी		
रिकामा देव्हारा	वि. स. खांडेकर	१००/-
उल्का	वि. स. खांडेकर	१५०/-
दोन ध्रुव	वि. स. खांडेकर	१८०/-
क्रौंचवध	वि. स. खांडेकर	१८०/-
हिरवा चाफा	वि. स. खांडेकर	१५०/-
पांढरे ढग	वि. स. खांडेकर	१५०/-
केतकरवहिनी	उमा कुलकर्णी	१५०/-
मोहिनी	पारू मदन नाईक	१६०/-
कॉलेज	छाया महाजन	२००/-
बोचकं	रवींद्र बागडे	१४०/-
फॉर युअर आईज		
ओन्ली :इयान फ्लेमिंग	अनु. अनिल काळे	१२०/-
साऊथ बाय		
जावा हेड :ऑलिस्टर मॅक्लीन	अनु. अशोक पाध्ये	२५०/-
लिव्हिंग हिस्ट्री : हिलरी रॉडहॅम-क्लिन्टन	अनु. सुप्रिया वकील	४००/-
मयादा - इराकची कन्या :जीन सॅसन	अनु. भारती पांडे	२५०/-
वसंतगंधा	अनु. माधवी कोल्हटकर	१२०/-
द दा विंची कोड : डॅन ब्राऊन	अनु. अजित ठाकूर	३२०/-
द लायन्स गेम : नेल्सन डेमिल	अनु. अशोक पाध्ये	६८०/-
व्हाईट मुघल्स : विल्यम डॉलरिंपल	अनु. सुधा नरवणे	३५०/-
गांधर्वी : बाणी बसू	अनु. मृणालिनी गडकरी	१७०/-
डॉलर बहू : सुधा मूर्ती	अनु. उमा कुलकर्णी	१२०/-
अस्तित्व : सुधा मूर्ती	अनु. प्रा. ए. आर. यादी	८०/-
प्रे (सावज) : मायकेल क्रायटन	अनु. डॉ. प्रमोद जोगळेकर	३००/-
कसिनो रॉयल : इयान फ्लेमिंग	अनु. सुभाष जोशी	१२०/-
एव्हरिथिंग हॅपन्स फॉर		
अ रीडन : कविता दासवानी	अनु. चित्रा वाळिंबे	१५०/-
फाईव्ह पॉइंट समवन : चेतन भगत	अनु. सुप्रिया वकील	२००/-

परवाना : डेबोरा एलीस	अनु. अपर्णा वेलणकर	१२०/-
शौझिया : डेबोरा एलीस	अनु. अपर्णा वेलणकर	११०/-

अनुवादित लेख

इंडिया इन स्लो मोशन : मार्क टुली	अनु. अजित ठाकूर	२२०/-
मृत्यू.... माझ्या		
उंबरठ्याशी : खुशवंत सिंग	अनु. सुप्रिया वकील	१४०/-

कथासंग्रह

कुंकू पुसणारा हात	व. कृ. जोशी	१४०/-
आनंदभेट (रशियनकथा)	डॉ. सुनीती देशपांडे	१२०/-
निजधाम	रत्नाकर मतकरी	१००/-
गुलमोहर	व. पु. काळे	१००/-
सेलिब्रेशन	स्वाती चांदोरकर	१३०/-

चरित्रे

जे आर डी : एक चतुरस्त्र माणूस	माधुरी शानभाग	१००/-
परमवीरचक्र -रणांगणावरील आपले		
महान योद्धे : मे.जन. इयान कारडोझो	अनु. ज्योत्सना लेले	१८०/-
डेअर टू पब्लिश : दीना.एन. मल्होत्रा	अनु. सुप्रिया वकील	२००/-

कालित

फुले आणि पत्री	माधुरी शानभाग	१५०/-
पुण्यभूमी भारत : सुधा मूर्ती	अनु. लीना सोहोनी	१३०/-
अमेरिकेतील पापनगरी एक वारी	डॉ. अनंत लाभसेटवार	१२०/-

वैचारिक

हा शोध वेगळा : ओशो	अनु. भारती पांडे	१२०/-
भक्तीत भिजला कबीर : ओशो	अनु. भारती पांडे	१२०/-
माझे माझ्यापाशी काही नाही : ओशो	अनु. भारती पांडे	१२०/-
मृत्यू अमृताचे द्वार : ओशो	अनु. मीना टाकळकर	१८०/-

खगोलशास्त्र विषयक संदर्भ ग्रंथ

अंतरिक्षाचा वेध	सुधा रिसबूड	१५०/-
-----------------	-------------	-------

कलाविषयक

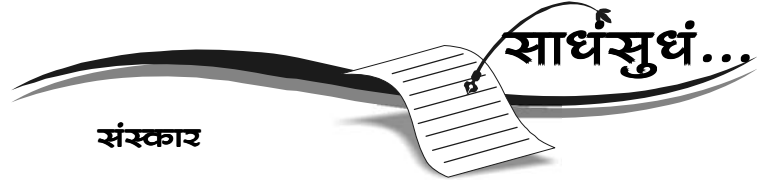
वेरूळ लेण्यातील शिल्पवैभव	राधिका टिपरे	२००/-
लोकराचे विणकाम	आशा पत्रावळी	३५०/-
अमृताज् मेहेंदी डिझाईन्स	अमृता खोड्ये	५०/-

व्यक्तिमत्वविकसन		
पुढाकार घ्या प्रभावी व्यक्तिमत्त्वाचे सूत्र	संजीव परळीकर	२००/-
आत्मकथन		
जिहाद	हुसेन जमादार	२२०/-
खाली जमीन वर आकाश	डॉ. सुनीलकुमार लवटे	१५०/-
अनुभव कथन		
स्ट्रगलर्स	मुक्ता चैतन्य	९०/-
माहिती क्रीश		
असे घडले सहस्रक	निरंजन घाटे/ प्रमोद जोगळेकर	३००/-
संकीर्ण		
जागतिक अर्थव्यवस्था	मधुसूदन दत्तात्रय साठे	२२०/-
आरोग्य		
वजन कमी करण्यासाठी योगसाधना	अनु. डॉ. सुभाष दांडेकर	५०/-
औषधाविना आरोग्य	डॉ. रमा /रवि मराठे	२००/-
मार्गदर्शनपर		
चला जाणून घेऊ या!		
चक्रं आणि नाडी :	रवींद्र कुमार	अनु. सुभाष जोशी ३०/-
क्रियायोग :	रवींद्र कुमार	अनु. सुभाष जोशी ३०/-
अॅक्वप्रेशर :	डॉ.सावित्री रमय्या	अनु. सुभाष जोशी ३०/-
ज्योतिषविद्या :	विजय कुमार	अनु. शरद गोगटे ३०/-
केसांची निगा :	मीनाक्षी सिन्हा, रिना राजगोपाल,सुशिमता बॅनर्जी	अनु. मीना टाकळकर ३०/-
मनोविकास :	रवींद्र कुमार	अनु. आर. डी. मुनोत ३०/-
सार्स :	डॉ. अजित पूरी	अनु. मुग्धा गोखले ३०/-
शांततेनं काम करा! :	पॉल विल्सन	अनु. सुनंदा अमरापूरकर २४०/-
राजकीय		
पुणे ते पंतप्रधानांचे कार्यालय		
:	बी. जी. देशमुख	अनु. अशोक पाध्ये ४००/-
लौकिक	महावीर जोधळे	१३०/-
गव्हर्नन्स :	अरूण शौरी	अनु. भारती पांडे २२०/-

७६ / जानेवारी २००७ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

बाल वाङ्मय		
बुडबुड्यांचे विमान आणि इतर गोष्टी	अर्चना ओक	३०/-
चालणारा हिमपुतळा आणि इतर गोष्टी	अर्चना ओक	३०/-
छोट्टसा पांढरा ससुकला आणि इतर गोष्टी	अर्चना ओक	३०/-
छोट्ट किल्लीवाला उंदीर आणि इतर गोष्टी	अर्चना ओक	३०/-
लोखंड खाणारे उंदीर आणि इतर कथा	वृषाली पटवर्धन	३०/-
गंपू चिंपू आणि इतर कथा	उमा खरे	३०/-
मैत्रीचे मोल आणि इतर कथा	उमा खरे	३०/-
सिंङ्गला आणि इतर कथा	उमा खरे	३०/-
राजाचं गुपित आणि इतर कथा	मंजुषा आमडेकर	३०/-
ढुम ढुम ढुमाक आणि इतर कथा	मंजुषा आमडेकर	३०/-
खरा मित्र आणि इतर गोष्टी	शरद दळवी	३०/-
एकमेका साह्य करू आणि इतर गोष्टी	शरद दळवी	३०/-
आजीचं घर आणि इतर गोष्टी	शरद दळवी	३०/-
पैज जिंकली छोट्ट्याने आणि इतर गोष्टी	शकुन्तला फडणीस	३०/-
पत्राचा प्रवास ाणि इतर गोष्टी	शकुन्तला फडणीस	३०/-
आजीचा धडा आणि इतर गोष्टी	शकुन्तला फडणीस	३०/-
बदकाचा बूट आणि इतर गोष्टी	उज्ज्वला केळकर	३०/-
गर्विष्ठ सूर्यफूल आणि इतर गोष्टी	उज्ज्वला केळकर	३०/-
ससुल्या आणि इतर कथा	राजीव तांबे	३०/-
शेपटीवालं झाड आणि इतर कथा	राजीव तांबे	३०/-
चला, चहा पिऊया! आणि इतर कथा	राजीव तांबे	३०/-
शूर ससोबा	राजीव तांबे	३०/-
बंटूचा टिकटिक मित्र आणि इतर कथा	राजीव तांबे	३०/-
बंटू बसला ढगात आणि इतर कथा	राजीव तांबे	३०/-
घड्याळातली कोकिला आणि गडबड गोष्टी	निर्मला मोने	३०/-
खट्याळ खलाशी आणि गडबड गोष्टी	निर्मला मोने	३०/-
अस्वलाची शेपटी आणि गडबड गोष्टी	निर्मला मोने	३०/-

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जानेवारी २००७ / ७७

प्रमोदिनी वडके-कवळे

नानाकाका गेले त्यानंतर आठवडाभरानेच गणेशचतुर्थी आली. नेहमीप्रमाणेच सोसायटीचा गणपती बसवला गेला. ठरलेले कार्यक्रम झाले. मंडळाने आखल्यानुसार स्पर्धा पार पडल्या आणि शेवटच्या दिवशी बक्षीस समारंभही आयोजित केला गेला.

मंडळाच्या रिवाजानुसार, समारंभाच्या आधी नानाकाकांना श्रद्धांजली वहायचा कार्यक्रम झाला. स्टेजवर त्यांचा फोटो ठेवून त्याला हार घालणे आणि अध्यक्षंसह दोनतीन जणांची भाषणं. भाषणाचा साचा नेहमीचाच! आपल्या सोसायटीतील एक ज्येष्ठ व अनुभवी कार्यकर्ते आज आपल्यात नाहीत. ते अतिशय मनमिळाऊ होते. मंडळाच्या कार्यात त्यांचा सक्रिय सहभाग असायचा. त्यांच्या जाण्याने एक भरून न येणारी पोकळी, वगैरे वगैरे.

नेहमीप्रमाणे उशिरा गेल्यामुळे मला मंडपात बरीच मागे जागा मिळाली होती. माझ्या मागे नववी-दहावीतल्या शाळकरी पोरंचा एक गट बसला होता. भाषणातल्या प्रत्येक वाक्याला त्यांची टिप्पणी आणि हसणं चाललं होतं. नानाकाकांच्या 'मनमिळाऊ' विशेषणावर त्यांच्यातला एकजण म्हणाला, पिल्ल्याला (नानाकाकांच्या नातवाला) विचारा त्याचे आजोबा मनमिळाऊ होते का काय ते.

'न भरून येणा-या पोकळी'वर त्यांचं भाष्य होतं. बरोबरच आहे. अशोकाच्या कट्टयावरची जागा आता टोटल रिकामी झाली ना. सुरुवातीला मला त्यांच्या अशा बोलण्याचा राग आला. पण नंतर हळूहळू त्यांच्या टिप्पणीने ओठांवर स्मितरेषा उमटायला लागली. आणि नंतर तर त्यांचं म्हणणं एवढं पटायला लागलं की स्टेजवरच्या भाषणाएवजी माझे कान तिकडेच वळले. चक्र त्या एवढ्याशा पोरंच्या अचूक निरीक्षणाला आणि नेमक्या शेरबाजीला दादच द्यावीशी वाटायला लागली.

नानाकाका म्हणजे सोसायटीतला अतिशय भांडखोर माणूस! जन्मभर त्यांनी एका ग्राहकभांडारात नोकरी केली. त्यामुळे मध्यमवर्गी गि-हाइकांशी हुज्जत घालण्याची त्यांना सवयच लागली होती. आणि नोकरीतून निवृत्त झाल्यावरही ती सुटली नव्हती. तत्वाच्या नावाखाली ते सतत कशावरून ना कशावरून तरी

लढा देत रहायचे. त्यांच्या जिभेला जन्मजात धार होती आणि ती धार त्यानी चुकूनही कधी बोथट होऊ दिली नाही. सीताकाकू- त्यांची बायको-अतिशय साधी आणि शांत बाई. पण हा माणूस तिलाही सारखा टोचून बोलायचा. सामोपचार हा शब्दच त्यांच्या कोशात नव्हता मुळी. एकदा सोसायटीच्या रस्त्याला लागून असलेला ड्रेनेजपाईप फुटला. सोसायटीत येताजाताना कुणालाच ते घाण पाणी ओलांडायला लागू नये म्हणून रस्तेबांधणीचं कंत्राट घेणा-या वरवडेकरांनी आपल्याकडची माणसं लावून ते काम लगेच विनामोबदला करूनही टाकलं. त्याबद्दल सोसायटीतल्या सगळ्यांनीच वरवडेकरांच्या तत्परतेचं कौतुक केलं. पण नानाकाका मात्र 'कॉर्पोरेशनचं काम होतं. त्यांचं त्यांना करू द्यायचं. आपण असं वागलं की त्यांना काय काम उरलं? आपण कर भरतो ना मग? असा मुद्दा उकरून पुढचे कित्येक दिवस वरवडेकरांशी वाद घालत राहिले.

घरातही त्यांचं कुणाशीच पटायचं नाही म्हणून ते फारसे घरात थांबायचेच नाहीत. आमच्या सोसायटीच्या गेटजवळ अशोकाचं मोठं झाड आहे. त्याला छानसा कट्टाही बांधलेला आहे. नानाकाका सदोदित त्या कट्टयावर बसून असायचे. सोसायटीत येणा-याजाणा-यांना टोकणं, फेरीवाले, भिकारी, मोलकरणी यांच्यावर डाफरणं, रस्त्यावरच्या लोकांकडे ते वाहतुकीचा नियम मोडतायत की काय ते लक्ष ठेवणं, सोसायटीच्या गेटजवळ टपरी टाकून बूटचपला दुरूस्त करणा-या चांभाराला त्याच्या या अनधिकृत 'बांधकामा'बद्दल तक्रार करण्याची धमकी देउन घाबरवणं हे त्यांचे मनापासून आवडते छंद होते. सोसायटीतला प्रत्येकजण शक्यतो नानाकाकांना टाळण्याचाच प्रयत्न करायचा. आणि हे त्यांच्या कुटुंबातल्या सगळ्यांनासुद्धा ठाऊक होतं. अशा नानाकाकांबद्दल आज 'शांत' 'मनमिळाऊ' ही विशेषणं वापरली जात होती आणि गेलेल्या माणसाबद्दल वाईटसाईट बोलायला नको म्हणून गणपतीच्या मंडपात जमलेला प्रत्येकजण ती मुकाटयाने ऐकून घेत होता. खरं म्हणजे प्रत्येकाच्याच मनात त्या शाळकरी पोरंसारख्या मिशकील पण ख-या टिप्पण्या उमटत असणार. पण आपली जनमानसातली प्रतिमा जपण्यासाठी म्हणून कुणी खरं बोलायला धजावत नव्हतं. जन्मभर जसं नानाकाकांना तुम्ही चुकतायं हे सांगायला कुणी धजावलं नव्हतं तसंच!

का आम्ही असं खोटं बोलतो? माझ्या मनात आलं केवळ रिवाज म्हणून असे पोकळ शब्द का वापरतो आम्ही? शब्दांचं आणि त्यांच्या अर्थाचं नातं किती सच्चं. किती घट्ट. पण आम्ही पाणी घालून ते अगदी पातळ करून टाकतो. एखादा शक्तिशाली बॉम्ब निकामी करून टाकावा तशी त्या शब्दाची ताकदच काढून घेतो.

मला काही वर्षांपूर्वीची एक घटना आठवली. वर्तमानपत्राच्या पहिल्याच

पानावर ठळक शब्दात छापलेल्या दोन परस्परविरोधी बातम्या आणि त्यावरून आमच्या स्टाफरूममध्ये झालेली संस्कार या शब्दावरची गरमागरम चर्चा!

पहिली बातमी होती वैद्यकीय महाविद्यालयात शिक्षणा-या चार विद्यार्थ्यांबद्दलची. पुण्यातल्याच एका प्रसिद्ध सार्वजनिक रूग्णालयात ही मुलं वैद्यकीय शिक्षणानंतरची शिकाउ उमेदवारी करत होती. त्या रूग्णालयात एक खेडेगावातलं मध्यमवयीन जोडपं तपासणीसाठी आलं. तपासणीअंती त्यातल्या नव-याला काविळीची लक्षणं दिसून आली. त्या तरूण डॉक्टरनी त्यांना तसं सांगताच ते अशिक्षित खेडुतं जोडपं एकदम बावरून गेलं. त्यांना काय करावं ते सुचेना. जवळ पुरेसे पैसे नव्हते. 'मोफत सरकारी रूग्णालय' या शब्दाच्या भरवशावर ती दोघं गाडीभाड्याची सोय करून कशीबशी इथपर्यंत आलेली होती. रूग्णालयातलं व्यवस्थापन, तिथल्या श्रेष्ठकनिष्ठ पदांच्या पाय-या कशाकशाचीच त्यांना कल्पना नव्हती. डॉक्टर म्हणजे त्यांच्या लेखी परमेश्वराचा अवतार! त्यातही शिकाउ , नियमित, कायम, तात्पुरते, आतले, बाहेरचे असे काही हुद्दे असतील याची त्यांना कल्पनाही नव्हती. ज्या डॉक्टरने आपल्या दुखण्याचं निदान केलं तोच आता आपल्या दुखण्यासाठी काहीतरी करू शकेल अशा भक्तीपूर्वक आणि भाबड्या विश्वासाने त्यांनी त्या तरूण डॉक्टरांना विनंती केली आणि रूग्णालयात आपल्याला दाखल करून घ्यावं, आपल्यावर मोफत उपचार करावेत असं सुचवलं.

त्या चौघा तरूण डॉक्टरांनी तसं करायला नकार तर दिलाच, पण ते पेशंट जास्तच गयावया करायला लागल्यावर त्यांना मारहाण करून हॉस्पिटलच्या बाहेर काढलं. काहीही कारण नसताना त्यांना अक्षरशः लाथाबुक्क्यांचा प्रसाद दिला. त्यामुळे त्या पेशंटची प्रकृती अधिकच बिघडली. आणि वृत्तपत्रांना या घटनेची दखल घ्यावी लागली.

दुसरी बातमी होती दक्षिण भारतातल्या एका शहरातली. तिथल्या रेल्वे स्टेशनवर हमाली करणा-या चौदा वर्षांच्या मुलाने आपल्याला सापडलेलं पैशाचं पाकीट पोलिसांच्या हवाली केलं. ते पाकीट एका परदेशी पाहुण्याचं होतां आणि त्यात डॉलरच्या हिशोबातलं भारतीय चलन ठासून भरलेलं होतं. या मुलाचे आईवडिलही हमाली आणि तत्सम कामं करणारे, स्टेशनजवळच्याच झोपडपट्टीत रहाणारे होते.

दोन्ही बातम्या फक्त एकाखाली एक छापल्या होत्या एवढंच! बाकी तसा त्यांचा एकमेकींशी काही संबंध नव्हता. पण त्या वाचून आमच्या स्टाफरूममधल्या कुलकर्णी सरांनी सुरुवात केली. . बघा बघा शिक्षणापेक्षा संस्कारच महत्वाचे. एवढी शिकलेली, चांगल्या घरातली मुलं ताळतंत्र सोडतात आणि हा झोपडपट्टीतला

एवढास्सा मुलगा मात्र किती सदसदविवेकबुद्धीने वागतो. .

त्यांच्या या विधानावर तेव्हा बरीच चर्चा झडली. आजकालची सुशिक्षित तरूण पिढी किती बेजबाबदारपणे वागते, यांच्या हातात देश दिला तर तो कुठे जाईल? इथपासून ते अगदी आपण मध्यमवर्गी माणसं किती पापभीरू असतो आणि फक्त संस्कारांनाच किती महत्त्व देतो आणि शेवटी व्यवहारात कसे मागे पडतो इथपर्यंत अनेक मुद्यांचा परामर्श या चर्चेत घेतला गेला होता.

आज शब्दांच्या पोकळपणाबद्दल विचार करताना मला पुन्हा ती चर्चाच आठवली. आणि तेव्हा जाणवलं नव्हतं ते आज मनात आलं की शेवटी संस्कार हा शब्दसुद्धा आपण किती पोकळपणे वापरतो. त्या तथाकथित सुशिक्षित मुलांच्या घरात सुबत्ता असेल, त्यांचे आईवडिल नक्कीच शिक्षित असतील. तरीही वाढल्या वयाला मान द्यावा हा साधा धडा ते मुलांच्या मनावर बिंबवू शकले नव्हते आणि वैद्यकीतले अवघड धडे सोपे करून दाखवणारे त्यांचे उच्चशिक्षित गुरूजनही त्यांना पेशंटशी कसं वागावं याचे नीतीपाठ देऊ शकले नव्हते. . मग त्यांच्यावर पुस्तकी शिक्षणाने जी काही पुटं चढवली होती त्यासाठी संस्कार हा शब्द का वापरायचा?

याउलट त्या हमाल मुलांच्या आईवडिलांना मुलांवर काही संस्कार करायचे असतात हे ठाऊक असलं तरी ते भरल्यापोटी करायचे असतात याची जाणीव जास्त तीव्र असेल. म्हणूनच मुलांचं पोट भरण्याच्या नादात संस्कार हा शब्द त्यांच्या स्मृतीतून पुसलाही गेला असेल.

मग त्या मुलापर्यंत सदवर्तनाचा हा ओलावा कुठून झिरपला असेल?

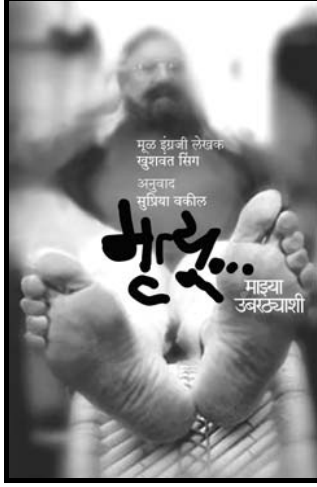
शब्द आपण जसे पोकळपणे वापरतो तसेच चुकीच्या पद्धतीनेही वापरतो. आम्ही मुलांवर संस्कार 'करतो' असं आपण मोठया दिमाखात सांगतो. पण मुलं संस्कार 'घेतात' की नाही याचा मात्र आपण विचारही करत नाही. कारण संस्कार ही आपल्याला आपण 'करायची' गोष्ट वाटते.

पण त्या कुणा चौदा वर्षांच्या अर्धशिक्षित अजाण मुलाने मात्र बरोब्यर ओळखलं होतं की संस्कार ही केवळ सत्यनारायणाच्या पूजेसारखी विधीपूर्वक करायची गोष्ट नाही, तर ती सहजपणे अगदी थेंबभरच ओंजळीत घेण्याची आणि मनःपूर्वक आत रिचवण्याची गोष्ट आहे. पंचामृतासारखी!!

प्रमोदिनी चडके-कवळे

प्राजक्त, अपूर्वा हौ. सोसायटी, सर्व्हे नं. ६०,
सुखसागरनगर क्र. २, गल्ली क्र. १०,
कोंढवा बुद्रुक, पुणे ४११०४८

मृत्यू...
माझ्या
उंबरठ्याशी

खुशवंत सिंग

अनु. सुप्रिया वकील

१४० रु.

पोस्टेज २५ रु.

या लेखसंग्रहात खुशवंतसिंग यांनी मृत्यूविषयक आपले विचार खुसखुशीत शैलीत आणि रोखठोक बाण्यात प्रकट केले आहेत.

तसेच काही प्रसिद्ध व्यक्तिमत्वांवर त्यांनी लिहिलेल्या मृत्यूलेखांतून त्या त्या व्यक्तिमत्वांचे विविधरंगी पदर वाचकाला अस्वस्थ करतात. हसवतात तर कधी अंतर्मुख करतात.

मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.

८२ / जानेवारी २००७ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

* 'संभाजी' साठी 'विश्वास पाटील' यांना अक्षरगंध पुरस्कार जाहीर

श्रीपूर (ता. माळशिरस) येथील प्रणव प्रतिष्ठानतर्फे प्रतिवर्षी साहित्यक्षेत्रासाठी देण्यात येणारा 'अक्षरगंध पुरस्कार' विख्यात कादंबरीकार 'विश्वास पाटील' यांना 'संभाजी' कादंबरीसाठी जाहीर झाला आहे. अडीच हजार रुपये रोख आणि सन्मानचिन्ह असे पुरस्काराचे स्वरूप आहे.

प्रतिष्ठानच्या वतीने दरवर्षी तीन दर्जेदार साहित्यकृतीसाठी सदर पुरस्कार देण्यात येतो. विश्वास पाटील यांच्यासह ज्येष्ठ कवी विठ्ठल वाघ यांना 'वृषभसूक्त' या काव्यसंग्रहासाठी आणि सकाळ वृत्तपत्रसमूहाचे व्यवस्थापकीय संचालक-संपादक प्रतापराव पवार यांना 'वाटचाल' या आत्मकथनासाठी हा पुरस्कार जाहीर झाला आहे.

प्रकाशित झाल्यानंतर 'संभाजी'ला जाहीर झालेला हा तिसरा पुरस्कार असून याआधी 'कवी माधव पुरस्कार' आणि 'सहकार महर्षी शंकरराव मोहिते पाटील पुरस्कार' हे पुरस्कार प्राप्त झाले आहेत.

मेहता पब्लिशिंग हाऊस परिवारातर्फे श्री. विश्वास पाटील यांचे हार्दिक अभिनंदन!

* भैरूरतन दमाणी पुरस्कार

साहित्य क्षेत्रातील उल्लेखनीय कामगिरीसाठी देण्यात येणाऱ्या भैरूरतन दमाणी पुरस्काराचे ज्येष्ठ समीक्षक प्रा. म. सु. पाटील, चित्रकार रवी परांजपे आणि आत्माराम लोमटे हे यंदाचे मानकरी ठरले आहेत. मुंबईच्या प्रा. म. सु. पाटील यांना 'ज्ञानेश्वरीचा काव्यबंध' या समीक्षेसाठी, पुण्यातील चित्रकार रवी परांजपे यांना 'ब्रश मायलेज' या पुस्तकासाठी आणि परभणी येथील आत्माराम लोमटे यांना 'इडा पीडा टळो' या कथासंग्रहासाठी हे पुरस्कार देण्यात आले. १५ हजार रुपये रोख, शाल व श्रीफळ असे या पुरस्काराचे स्वरूप आहे.

“आज सर्वच क्षेत्रांत 'कंपार्टमेंट सिस्टिम' चालू आहे, त्यामुळे कुठे काय चालले आहे हे कळतच नाही; त्यामुळे विखुरलेल्या महाराष्ट्रात सर्वच क्षेत्रांत घसरगुंडी होत आहे; पण नुसते निर्णय घेऊन चालणार नाही, तर मराठी भाषा

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जानेवारी २००७ / ८३

टिकविण्यासाठी प्रयत्न झाले पाहिजेत. सोलापूरपासून गोंदियापर्यंत वेगवेगळ्या भागांतील लेखकांचे संवेदनशील साहित्य समोर आणले पाहिजे,” असे प्रतिपादन साहित्य संमेलनाचे नियोजित अध्यक्ष अरुण साधू यांनी केले.

श्री. साधू म्हणाले, “राज्यातील घडामोडींची समग्र दखल घेतली पाहिजे, विखुरलेल्या महाराष्ट्रातील साहित्य संकलित करणारी योजना आखली पाहिजे. तसे संवेदनशील साहित्यही शोधले पाहिजे. स्वतःला जबाबदार धरून, आत्मभान राखून आणि ‘मी’पणातून बाहेर येऊन जगाला पाहून जे साहित्य लिहिले जाईल त्यातूनच संवेदनशील आणि प्रगल्भ बनविणारी कादंबरी वाचकांसमोर येईल. हे घडत आहे, पण ते समोर येत नाही. सोलापूर, परभणी असो; गोंदिया, धुळे असो अशा राज्यातल्या वेगवेगळ्या भागांतूनही साहित्य लिहिले जात आहे. ते अशा साहित्य पुरस्कारातून समोर आले पाहिजे, त्यासाठी वेगळे प्रयत्न होण्याची गरज आहे.”

संयोजक नवरतन दमाणी यांनी प्रास्ताविक केले. साहित्यिक फ. मुं. शिंदे यांनी खास विनोदी शैलीत सूत्रसंचालन केले. श्री. साधू यांचा बालकुमार साहित्य संमेलनातर्फे प्रा. शीला मिस्त्री व महाराष्ट्र साहित्य परिषदेतर्फे दत्ता हलसगीकर यांनी पुष्पगुच्छ देऊन सत्कार केला.

* एच. के. फिरोदिया विज्ञान-तंत्रज्ञान पुरस्कार

सध्याच्या विज्ञान तंत्रज्ञान युगात युवकांमध्ये वाढत असलेले अंधश्रद्धांचे प्रमाण बघितल्यावर आपण एकविसाव्यात शतकात नव्हे, तर सतराव्या-अठराव्या शतकात आहोत असे वाटते. त्यामुळे युवकांमध्ये वैज्ञानिक दृष्टिकोन निर्माण करण्याची आज खरी आवश्यकता आहे, असे प्रख्यात खगोलशास्त्रज्ञ डॉ. जयंत नारळीकर यांनी सांगितले.

एच. के. फिरोदिया स्मृती न्यासाच्या वतीने देण्यात येणारा ‘एच. के. फिरोदिया विज्ञान-तंत्रज्ञान पुरस्कार’ डॉ. जयंत नारळीकर आणि अणुशास्त्रज्ञ डॉ. शिवराम भोजे यांना विख्यात शास्त्रज्ञ डॉ. रघुनाथ माशेलकर यांच्या हस्ते प्रदान करण्यात आला.

डॉ. नारळीकर म्हणाले, सध्याच्या काळात मुख्यतः वीस ते चाळीस या वयोगटातील युवक ज्योतिष, ग्रहतारे यासंबंधी तसेच असंख्य प्रकारच्या अंधश्रद्धांचा बळी ठरलेला दिसत आहे. ही गोष्ट योग्य नाही. पंडित जवाहरलाल नेहरू यांनी वैज्ञानिक दृष्टिकोनाचा नेहमीच आग्रह धरला होता. सध्याची ही परिस्थिती बघितल्यावर युवकांमध्ये वैज्ञानिक दृष्टिकोन निर्माण करणे आवश्यक असल्याचे दिसून येते.

* महात्मा फुले समता पुरस्कार

अखिल भारतीय महात्मा फुले समता परिषदेतर्फे देण्यात येणारा ‘महात्मा

फुले समता पुरस्कार (२००६)’ या वर्षी ज्येष्ठ समाजसेवक डॉ. बाबा आढाव यांना देण्यात आला. महात्मा फुले यांचे विचार, संशोधन कार्य व त्यांच्या चळवळीचा प्रचार व प्रसार करणाऱ्या व्यक्तीस हा पुरस्कार प्रदान करण्यात येतो.

अखिल भारतीय समता परिषदेचे संस्थापक व राष्ट्रीय अध्यक्ष छगन भुजबळ यांच्या हस्ते ता. २८ नोव्हेंबर रोजी महात्मा फुले यांच्या स्मृतिदिनी समता भूमी येथे पुरस्कार देण्यात आला.

* माधव मनोहर स्मृती पुरस्कार

रंगत संगत प्रतिष्ठानच्या वतीने देण्यात येणारा (कै.) माधव मनोहर पुरस्कार यंदा ज्येष्ठ नाट्यसमीक्षक मंगेश तेंडुलकर यांना ३ डिसेंबर रोजी प्रदान करण्यात आला.

याच दिवशी प्रतिष्ठानतर्फे राज्यस्तरीय नाट्यसमीक्षक मेळावा आयोजित करण्यात आला होता. ज्येष्ठ रंगकर्मी जयमाला शिलेदार यांच्या हस्ते त्याचे उद्घाटन झाले. अभिनेते चित्तरंजन कोल्हटकर, लेखक सुरेश खरे, पत्रकार सुरेशचंद्र पाध्ये, अभिनेत्री लालन सारंग, प्रशांत दळवी, नाट्यलेखक श्रीनिवास भणगे आदी त्यात सहभागी झाले होते.

* तन्वीर पुरस्कार

भारतीय रंगभूमीसाठी बहुमोल योगदान देणाऱ्या रंगकर्मीला डॉ. श्रीराम लागू यांच्या रूपवेध प्रतिष्ठानतर्फे दिला जाणारा ‘तन्वीर सन्मान’ यंदा ज्येष्ठ नाटककार विजय तेंडुलकरांना देण्यात आला. याशिवाय कार्यरत रंगकर्मीसाठी देण्यात येणारी ‘तन्वीर शिष्यवृत्ती’ मुंबईतील प्रसिद्ध रंगकर्मी रामकृष्ण रामनाथन यांना देण्यात आली.

डॉ. लागू यांचे दिवंगत चिरंजीव तन्वीर लागू यांच्या नावाने एक लाख रुपये आणि सन्मानचिन्ह असा हा पुरस्कार देण्यात येतो. तन्वीर शिष्यवृत्ती ३५ हजार रुपयांची असते. हे दोन्ही पुरस्कार ज्येष्ठ दिग्दर्शक शाम बेनेगल यांच्या हस्ते तन्वीरच्या जन्मदिनाचे औचित्य साधून नऊ डिसेंबर रोजी यशवंतराव चव्हाण नाट्यगृहात प्रदान केले गेले.

ज्येष्ठ नाटककार विजय तेंडुलकर यांची आधुनिक भारतीय रंगभूमीवरची कामगिरी केवळ अजोड आहे, असे सांगून डॉ. लागू म्हणाले की, त्यांनी तन्वीर सन्मान स्वीकारल्याने रूपवेध प्रतिष्ठानचाच गौरव होणार आहे. ‘श्रीमंत’, ‘माणूस नावाचे बेट’, ‘गिधाडे’, ‘सखाराम बाईंडर’ अशी नाटके लिहिताना नाटक हे केवळ मनोरंजन करणारे हलकेफुलके माध्यम नव्हे; तर प्रेक्षकांवर संस्कार करणारी आणि सुसंस्कृत बनवणारी कला आहे, याचे भान देशभरातील रंगकर्मींमध्ये रुजवायचे काम तेंडुलकरांनी केले.

‘कॉटन अॅण्ड पॉलिस्टर’ सारखी नाटके लिहिणारे रामनाथन यांनी मराठी,

हिंदी, तमीळ, मल्याळम आणि इंग्रजी नाटकांसाठीही उल्लेखनीय कामगिरी केली आहे. पृथ्वी थिएटरमध्ये कार्यरत असणारे रामनाथन त्यांचे मुखपत्रही संपादित करतात. म्हणूनच त्यांना ही शिष्यवृत्ती देण्यात येत आहे. तन्वीर सन्मान यापूर्वी अब्राहम अल्काझी तसेच ललित कला दर्शके भालचंद्र पेंढारकर यांना मिळाला आहे.

* महाराष्ट्र फाऊंडेशन पुरस्कार

अमेरिकेतील महाराष्ट्र फाऊंडेशन आणि मुंबईच्या केशव गोरे स्मारक ट्रस्टतर्फे देण्यात येणाऱ्या समाजकार्य आणि मराठी साहित्य पुरस्कार २००६ ची घोषणा २९ नोव्हेंबर रोजी करण्यात आली.

३० डिसेंबर रोजी माटुंगा येथील यशवंत नाट्यगृहामध्ये सायंकाळी समाजवादी विचारवंत डॉ. बाबा आढाव आणि प्रकाशक रामदास भटकळ यांच्या हस्ते पुरस्कार प्रदान करण्यात येतील.

ज्येष्ठ समाजसेवक पन्नालाल सुराणा यांना एक लाख रुपये आणि मानचिन्ह हा विशेष पुरस्कार देण्यात येणार असल्याचे फाऊंडेशनचे निमंत्रक भूषण ठाकूर यांनी सांगितले. समाजकार्य करणाऱ्या नागपूरच्या डॉ. रूपा कुलकर्णी, पुण्याचे डॉ. अनंत फडके आणि नंदुरबार येथील वाहरू सोनावणे यांना प्रत्येकी २५ हजार रुपये आणि मानचिन्ह देण्यात येणार आहे.

ज्येष्ठ समीक्षक रा. ग. जाधव यांना महाराष्ट्र फाऊंडेशन गौरव पुरस्काराने (दोन लाख रुपये आणि सन्मानचिन्ह) गौरविण्यात येणार आहे. तर नाटककार, कथा-कादंबरीकार रत्नाकर मतकरी यांना ३० हजार रुपये आणि सन्मानचिन्ह देऊन विशेष पुरस्काराने गौरविण्यात येणार आहे.

फाऊंडेशनच्या ग्रंथ पुरस्कारामध्ये तीन पुस्तकांना प्रत्येकी २५ हजार रुपये आणि सन्मानचिन्हाने गौरविण्यात येणार आहे. वसंत आबाजी डहाके (मराठी साहित्य इतिहास व संस्कृती), रमेश इंगळे उत्रादकर (निशाणी डावा अंगठा) तसेच धम्मपाल रत्नाकर (हॉटेल माझा देश) यांचा समावेश आहे.

* रोहमारे पुरस्कार

भि. ग. रोहमारे ट्रस्टतर्फे १९८९ पासून कवितासंग्रह, कादंबरी, कथासंग्रह व समीक्षा या साहित्यप्रकारातील ग्रंथांना पुरस्कार देण्यात येतात. २००५ या वर्षातील पुढील ग्रंथांना हे पुरस्कार जाहीर करण्यात आले आहेत.

१. गावठाण : कृष्णात खोत, पन्हाळा, जि. कोल्हापूर (ग्रामीण कादंबरी-मौज प्रकाशन, मुंबई)

२. शरणागताचे स्तोत्र : शशिकांत शिंदे, कोल्हार जि. अहमदनगर (ग्रामीण कवितासंग्रह - मानसी प्रकाशन, कोल्हार)

३. गारपीट : विलास सिंदगीकर, केकत सिंदगी जि. लातूर (ग्रामीण

कथासंग्रह - संगत प्रकाशन, नांदेड)

४. अ) तांडा : रायभान दवंगे, कोपरगाव जि. अहमदनगर (ग्रामीण कवितासंग्रह - स्वरून प्रकाशन, औरंगाबाद)

ब) कळभुईच्या पोटात : चंद्रशेखर मलकमपट्टे, लातूर (ग्रामीण कवितासंग्रह - निर्मल प्रकाशन, नांदेड)

प्रत्येक पुरस्कार २१०१ रुपयांचा आहे. ग्रंथांची निवड करण्याचे काम डॉ. वासुदेव मुलाटे, प्रा. भास्कर चंदनशिव व डॉ. गणेश देशमुख यांनी केले. वरील ग्रंथांशिवाय रवण (विजय चव्हाण), लगीन (सीताराम सावंत), बखर एका खेड्याची (जनार्दन वाघमारे), स्त्री-कोष (स्वाती शिंदे-पवार), डागण्या (आप्पासाहेब कदम) यांचा उल्लेखनीय ग्रंथ म्हणून निर्देश केला आहे.

* इंडियन एक्सप्रेसला सर्वोत्कृष्ट पत्रकारिता पुरस्कार

निर्भय ते निर्भीड पत्रकारिता करणाऱ्या इंडियन एक्सप्रेसला इंडियन प्रेस इन्स्टिट्यूटच्या भारतीय शाखेतर्फे दिला जाणारा सन २००६ सालचा प्रतिष्ठेचा सर्वोत्तम पत्रकारितेचा पुरस्कार संसदेच्या सभागृहात लोकसभा अध्यक्ष सोमनाथ चटर्जी यांच्या हस्ते देण्यात आला.

गेल्या तीन वर्षात इंडियन एक्सप्रेसची दुसऱ्यांदा या पुरस्कारासाठी निवड झाली आहे. चांदीचा चषक, सन्मानपत्र आणि दोन लाख रुपये रोख असे या पुरस्काराचे स्वरूप आहे. बिहार पूर घोटाळा उजेडात आणणारे इंडियन एक्सप्रेसचे पत्रकार व्हर्गिस के. जॉर्ज आणि अभयारण्यांतील बेपत्ता होणाऱ्या वाघांकडे देशाचे लक्ष वेधणारे जय मुजुमदार यांच्या वृत्तमालिकांसाठी इंडियन एक्सप्रेसला हा पुरस्कार मिळाला आहे. सर्वोच्च न्यायालयाचे माजी सरन्यायाधीश डॉ. ए. एस. आनंद, एन. रवी., फिलीप मॅथ्यू यावेळी व्यासपीठावर बोलावून हा पुरस्कार स्वीकारला.

* महात्मा फुले साहित्य गौरव पुरस्कार

मराठीतील नवोदित साहित्यिकांना हक्काचे व्यासपीठ मिळवून देणाऱ्या नवोदित मराठी साहित्य परिषद, पुणे यांच्या वतीने देण्यात येणारा पहिला महात्मा फुले साहित्य गौरव पुरस्कार मेश्राम यांना जाहीर करण्यात आला आहे. पाच हजार रुपये रोख, सन्मानचिन्ह, मानपत्र, शाल व श्रीफळ असे पुरस्काराचे स्वरूप आहे. नागपूर येथील अकराव्या अखिल भारतीय नवोदित मराठी साहित्य संमेलनात प्रसिद्ध कवी व गीतकार जगदीश खेबुडकर यांच्या हस्ते हा पुरस्कार मेश्राम यांना प्रदान करण्यात येईल. ज्येष्ठ कवी नारायण सुर्वे यांच्या अध्यक्षतेखाली नेमण्यात आलेल्या त्रिस्तरीय निवड समितीने मेश्राम यांची या पुरस्कारासाठी निवड केली आहे.

*** ज्येष्ठ पत्रकार कै. विठ्ठल जोगळेकर स्मृत्यर्थ निबंध पुरस्कार**

शिक्षण हा उद्योग नसून ते संस्कार आहेत. हे संस्कारधन समाजाप्रत पोहोचवून समाजात जिद्द निर्माण करण्याचे काम पत्रकारांनी केले पाहिजे, अशी अपेक्षा शिक्षणतज्ज्ञ डॉ. शं. ना. नवलगुंदकर यांनी व्यक्त केली.

ज्येष्ठ पत्रकार कै. विठ्ठल श्रीधर जोगळेकर यांच्या स्मृतिदाखल पुणे पत्रकार प्रतिष्ठानच्या वतीने पत्रकारांसाठी घेण्यात आलेल्या निबंध स्पर्धेची पारितोषिके डॉ. नवलगुंदकर यांच्या हस्ते देण्यात आली.

प्रथम पारितोषिक धनंजय जाधव (लोकसत्ता), द्वितीय पारितोषिक सुनील माळी (लोकसत्ता) आणि भालचंद्र सुपेकर (सकाळ) यांना देण्यात आले. अध्यक्षस्थानी प्रतिष्ठानचे अध्यक्ष राजीव साबडे होते.

*** ऋग्वेद भूषण पुरस्कार**

देशस्थ ऋग्वेदी ब्राह्मण शिक्षणोत्तेजक संस्थेच्या वतीने ज्येष्ठ पत्रकार व सामाजिक कार्यकर्ते चं. प. भिशीकर यांना यंदाच्या वर्षाचा ऋग्वेद भूषण पुरस्कार ह.भ.प. विष्णू ज्ञानेश्वर चक्रांकित महाराज यांच्या हस्ते देण्यात येणार आला.

सन्मानचिन्ह व १०,००१ रुपये रोख असे स्वरूप असलेल्या या पुरस्काराचे वितरण केसरीवाड्यातील लोकमान्य सभागृहात करण्यात आले. यावेळी समाजभूषण पुरस्कार, आदर्शमाता, आदर्श पिता पुरस्कार, विज्ञान संशोधन पुरस्कार तसेच इतर पुरस्कारांचे वितरणही करण्यात आले. पुरस्कार निवड समितीत माजी कुलगुरू शं. ना. नवलगुंदकर, प्रा. प्रल्हाद काकडे व डॉ. प्र. ल. गावडे यांनी काम पाहिले.

*** 'कविता राजधानी' पुरस्कार**

आपल्या सौंदर्यवादी कविता आणि गीतांनी मराठी कवितेत स्वतःचे स्थान निर्माण करणारे कवी प्रा. अशोक बागवे यांना कोकण मराठी साहित्य परिषदेचा 'कविता राजधानी' पुरस्कार देण्यात आला. पाच हजार रुपये व सन्मानचिन्ह अशा स्वरूपाचा पुरस्कार बागवे यांना कोमसापचे संस्थापक ज्येष्ठ साहित्यिक मधु मंगेश कर्णिक यांच्या हस्ते प्रदान करण्यात आला.

*** मराठी बालकुमार साहित्य संस्थेचे पुरस्कार जाहीर**

अ. भा. मराठी बालकुमार साहित्य संस्थेचे सन २००५ मध्ये प्रकाशित बालवाङ्मयाचे पुरस्कार जाहीर करण्यात येत आहे.

रेणू पाचपोर (एक हिरवंगार वर्ष) कादंबरी (इंदिरा जोशी पुरस्कार)
माधुरी पुरंदरे (राजा शहाणा झाला) शिशुकथा (वेणुताई अरगडे पुरस्कार)
विनया साठे (शोध अफाट विश्वाचा) कथा (वा. गो. आपटे पुरस्कार)

शरयू सोनावळे (बाहुल्यांची शाळा) कथा (ग. ह. पाटील पुरस्कार)
निर्मला मठपती (इंद्रधनुचा गोफ), (ग. ह. पाटील पुरस्कार)
धुंडिराज जोशी (रिमझिम) काव्य (ग. ह. पाटील पुरस्कार)
प्रतिभा गारटकर (डॉ. मार्टिन ल्युथर किंग) चरित्र (रा. गो. देसाई पुरस्कार)
श्रीनिवास पटवर्धन (ज्युडी आणि मार्क) (भा. रा. भागवत पुरस्कार)
शरयू सोनावळे (दूरदेशच्या लोककथा) (श्री. बा. रानडे पुरस्कार)
डॉ. अनिल लचके (असं का?) (श्री. बा. रानडे पुरस्कार)
प्रांजला धडफळे (मनात माझ्या) बालगीत (विंदा करंदीकर पुरस्कार)

उत्तेजनार्थ

शं. ल. नाईक (कोडी सोडवा चित्र रंगवा) सामान्य ज्ञान (बा. मा. भिडे पुरस्कार)
निर्मला मठपती (विजय जहागिरदारांचे बालसाहित्य) शोधनिबंध (अमरेंद्र गाडगीळ पुरस्कार)
उषा परब (धडाडधाडधुम) एकांकिका (रा. वा. शेवडे पुरस्कार)

*** 'जीवनयात्रा' ला 'कोमसाप'चा वाङ्मय पुरस्कार जाहिर**

प्रतिभासंपन्न अभिनेता-दिग्दर्शक मा. विनायक यांच्या चतुरस्त्र व्यक्तिमत्त्वाचा आढावा घेणाऱ्या 'जीवनयात्रा'या ज्येष्ठ पटकथाकार कै. भाई भगत यांनी लिहिलेल्या पुस्तकाला २००६ सालचा कोमसाप वाङ्मय पुरस्कार जाहिर झाला आहे.

मालगुंड येथील कवी केशवसुत स्मारकात झालेल्या एका कार्यक्रमात कोकण मराठी साहित्य परिषदेचे २००६ सालचे वाङ्मयीन पुरस्कार घोषित करण्यात आले. येत्या फेब्रुवारीत वाशी येथे होणाऱ्या कोमसापच्या १०व्या संमेलनात हे पुरस्कार सन्मानपूर्वक प्रदान केले जातील.

'जीवनयात्रा, अभिनेता-दिग्दर्शक मा. विनायक' हे पुस्तक 'मेहता पब्लिशिंग हाऊस' तर्फे प्रकाशित झाले आहे. मा. विनायकांचा जवळून सहवास लाभलेल्या ज्येष्ठ पटकथा लेखक भाई भगत यांनी मा. विनायकांच्या शिक्षक, अभिनेता,

दिग्दर्शक, निर्माता या व्यावसायिक रुपांबरोबरच त्यांच्या कौटुंबिक जीवनाचा आलेखही या पुस्तकातून विस्तृतपणे मांडला आहे.

विशेष वार्ता

* ज्येष्ठ कथालेखिका आशा बगे यांना प्रतिष्ठेचा साहित्य अकादमी पुरस्कार जाहिर

स्त्रियांच्या मनोविश्वातील आंदोलनांचा सामर्थ्याने वेध घेणाऱ्या ज्येष्ठ साहित्यिक आशा बगे यांना २००६ सालचा साहित्य अकादमी पुरस्कार 'भूमी' या कादंबरीसाठी जाहिर झाला आहे. साहित्य अकादमीचे अध्यक्ष गोपीचंद नारंग यांच्या अध्यक्षतेखाली गेल्या २१ डिसेंबर रोजी नवी दिल्लीत या २३ भाषांसाठीच्या या पुरस्काराची घोषणा करण्यात आली. ५०,००० हजार रुपये रोख आणि ताम्रपट असे या पुरस्काराचे स्वरूप आहे. २० फेब्रुवारी रोजी राजधानी दिल्लीत एका विशेष समारंभात सन्मानपात्र साहित्यिकांना हे पुरस्कार देण्यात येतील.

आयुष्याकडे स्त्रीमुक्ती अथवा स्त्रीवादी अशा आवेशात्मक दृष्टीकोणातून न पाहता स्त्री म्हणून जगताना येणाऱ्या अनुभवांचे आणि प्रश्नांचे विश्लेषण श्रीमती आशा बगे यांनी आपल्या साहित्यकृतींमधून मोठ्या ताकदीने केले. पुरस्कारविजेत्या 'भूमी' या कादंबरीतही 'मैथिली' या नायिकेच्या आयुष्याचे वास्तववादी संघर्षात्मक चित्रण वाचकाला अंतर्मुख करते.

मेहता पब्लिशिंग हाऊसतर्फे आशा बगे यांचे एकूण चार कथासंग्रह प्रकाशित झाले आहेत. त्यात पाऊलवाटेवरले गाव, प्रतिद्वंद्वी, निसटलेले आणि ऋतूवेगळे या कथासंग्रहांचा समावेश आहे.

श्रीमती आशा बगे यांच्यासोबतच कोकणी साहित्यिक 'दत्ता नायक' यांनाही 'जाय काय जूय?' या निबंधासाठी साहित्य अकादमी पुरस्काराने गौरविण्यात आले आहे.

आशा बगे यांच्या आशयघन कथा

पाऊलवाटेवरले गाव
११०रु.

प्रतिद्वंद्वी
१२०रु.

निसटलेले
१५०रु.

ऋतूवेगळे
७०रु.

पोस्टेज प्रत्येकी २० रु.

विश्वसाहित्यातील अनोखे..... डेबोरा एलीस

डेबोरा एलिस... प्रखर स्त्रीमुक्तीवादी आणि युद्धविरोधी चळवळींमध्ये सक्रिय सहभाग असणारी दखलपात्र लेखिका. टोरांटो, कॅनडा येथे वास्तव्यास असणारी डेबोरा प्रारंभी बालसाहित्यात अधिक रमत असे.

१९९७ साली अफगाणिस्तानचा दौरा करून आल्यानंतर मात्र तिच्या लेखनाचे, अनुभवाचे संदर्भच बदलले. निर्वासित अफगाणी स्त्रियांची

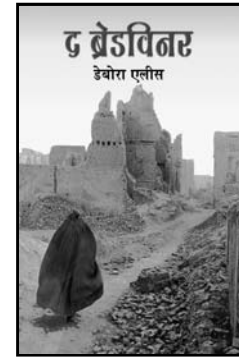
दारूण अवस्था, त्यांना मिळणारी पशुतुल्य वागणूक, युद्धखोर पुरुषी मानसिकतेमुळे त्यांची झालेली फरफट, या सर्व घटना तिला विलक्षण अस्वस्थ करून गेल्या. विशेषतः अफगाणी तरुणींची कैफियत मांडण्यासाठी तिने आपल्या अनुभवातून, सदर तरुणींच्या प्रत्यक्ष मुलाखती घेऊन तीन वास्तववादी कादंबऱ्या लिहिल्या.या कादंबऱ्यांचं पाश्चात्य जगतात जोरदार स्वागत झालं.या तिन्ही कादंबऱ्यांचे हे आत्मीय मराठी अनुवाद....

पोस्टेज प्रत्येकी २० रु.

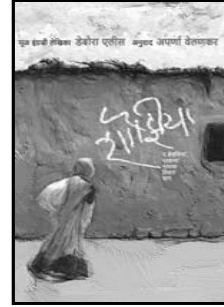

‘द ब्रेडविनर’चा दुसरा भाग
परवाना

अनु. अपर्णा वेलणकर
किंमत १२०रु.

द ब्रेडविनर
अनु. अपर्णा वेलणकर
किंमत १००रु.

‘द ब्रेडविनर’, ‘परवाना’
नंतरचा तिसरा भाग

शौझिया

अनु. अपर्णा वेलणकर
किंमत ११०रु.

 मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.

९२ / जानेवारी २००७ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

से लि ब्रे श न

स्वाती चांदोरकर

१३०रु.

पोस्टेज २०रु.

निसर्गाने दिलेला आनंद आणि निसर्गानेच दिलेलं संकट
नक्की महत्वाचं काय? तर काहीचं नाही. फक्त ‘निसर्ग’
एकमेव महत्वाचा.

या निसर्गाच्याच वरदहस्तानं पृथ्वीवर अखंड न संपणारं
नाटक चालू आहे या नाटकाच्या रंगभूमीवर वावरणारा
प्रत्येकजण कलाकार आहे. या कलाकारांच्या वेगवेगळ्या
भूमिका म्हणजे मानवी वृत्ती आणि प्रवृत्ती
या वृत्ती आणि प्रवृत्ती निखळ आनंदाच्या शोधात असतात.
आनंद नाही गवसला तर नैराश्य आणि गवसलाच तर
तेवढ्या काळापुरतं ‘सेलिब्रेशन’.

 मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जानेवारी २००७ / ९३

प्र सावज

मायकेल क्रायटन

अनु. डॉ. प्रमोद जोगळेकर

३००० रु.
पोस्टेज २५० रु.

नॅनोतंत्रज्ञानातील अफाट प्रगतीमुळे स्वतः पुनरुत्पादन करू शकणाऱ्या अतिसूक्ष्म शिकारी यंत्रमानवांची उत्क्रांती होते....

संपूर्ण मानवजात आणि जैवमंडळावर विपरित परिणाम घडवून आणण्यास समर्थ असलेल्या या यंत्रमानवांवर संशोधकांचे नियंत्रण असते....

मात्र अशा यंत्रमानवांच्या एका गटावरचा संशोधकांचा ताबा सुटतो आणि पुढे.....

* बाळासाहेब भारदे

ज्येष्ठ गांधीवादी नेते, विधानसभेचे माजी अध्यक्ष आणि संतवाङ्मयाचे अभ्यासक त्र्यंबक शिवराम तथा बाळासाहेब भारदे (वय ९२) यांचे २२ नोव्हेंबर रोजी वृद्धापकाळाने निधन झाले.

* पं. त्र्यंबकराव जानोरीकर

भेंडीबझार घराण्याचे ज्येष्ठ गायक पं. त्र्यंबकराव दत्तात्रेय जानोरीकर यांचे २३ नोव्हेंबर रोजी वृद्धापकाळाने निधन झाले. ते ८५ वर्षांचे होते.

लुप्तप्राय बनत चाललेल्या भेंडीबझार घराण्याच्या गायकीला नवसंजीवनी प्राप्त करून देण्याचे श्रेय पं. जानोरीकर यांच्याकडे जाते. त्यांना राज्य सरकारचा सांस्कृतिक पुरस्कार, 'आयटीसी संगीत संशोधन अकादमी'चा पुरस्कार, 'गानवर्धन' संस्थेचा सूर-लय-रत्न पुरस्कार, पुणे महापालिकेचा पुरस्कार आदींनी सन्मानित करण्यात आले होते.

* रघुवीर तळाशीलकर

मराठी रंगभूमीवरील ज्येष्ठ नेपथ्यकार रघुवीर तळाशीलकर यांचे २८ नोव्हेंबर रोजी अन्ननलिकेच्या कर्करोगाने निधन झाले. ते ६९ वर्षांचे होते.

रघुवीर तळाशीलकरांनी जवळजवळ तीन पिढ्यांच्या नाटकांसाठी नेपथ्यरचनेचे काम केले. 'अखेरचा सवाल', 'संध्याछाया', 'वाडा चिरेबंदी', 'काचेचा चंद्र', 'महासागर', 'सभ्य गृहस्थ हो', 'नटसम्राट', 'हिमालयाची सावली', 'दुसरा सामना', 'कसा गं बाई झाला' ते अगदी अलीकडच्या 'वग वॉशिंग्टनचा'पर्यंत अनेक नाटकांचे नेपथ्य त्यांनी केले होते.

* अनंत सालकर

जुन्या पिढीतील नामवंत चित्रकार अनंत सालकर यांचे २० नोव्हेंबर रोजी वृद्धापकाळाने निधन झाले. ते ७६ वर्षांचे होते.

दीनानाथ दलाल यांच्या चित्रशैलीचा वारसा त्यांना लाभला. प्रकाशनक्षेत्रात चित्रकार म्हणून त्यांनी दीर्घकाळ कार्य केले. जे.जे.स्कूल ऑफ आर्टसमधून चित्रकलेचे शिक्षण घेतल्यानंतर ते प्रकाशनव्यवसायात आले. पुस्तकांची मुखपृष्ठे, मासिके, दिवाळी अंक, बालभारतीची पाठ्यपुस्तके सालकर यांच्या चित्रकलेने समृद्ध झाली आहेत.

□

इंडिया इन् स्लो मोशन

मार्क टुली
अनु. अजित ठाकूर

२२० रु. पोस्टेज २५ रु.

तीस वर्षांहूनही अधिक काळ बी.बी.सी.चे भारतातील प्रतिनिधी म्हणून काम करणारे मान्यवर पत्रकार मार्क टुली यांनी अस्थिर भारतीय प्रशासन, काश्मिर प्रश्न, रामजन्मभूमी, तसेच भ्रष्टाचाराच्या विविध प्रलंबित प्रकरणांबाबत केलेले परखड भाष्य.

या पुस्तकातलं कुठलही पानं काढा,
वाचा आणि तुमच्या सामान्यज्ञानात भर
घाला... मुलांच्या जिज्ञासू वृत्तीत भर
टाकणारं, मोजकीच पण सखोल माहिती
देणारं हे उत्कृष्ट पुस्तक...

ज्ञानदीप

आवृत्ती ५वी
निरंजन घाटे

१०० रु.
पोस्टेज २० रु.

मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.

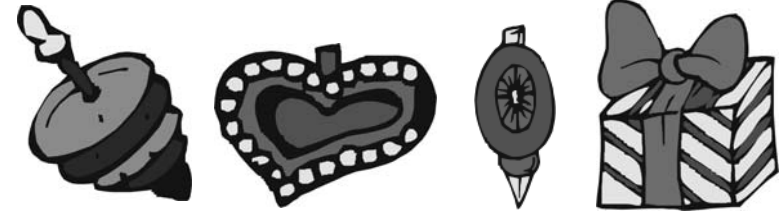
९६ / जानेवारी २००७ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

बालवगरी

अनुक्रमणिका

जादूचा दगड	९८
उडणाऱ्या हत्तींची धमाल	१०८

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जानेवारी २००७ / ९७

जादूचा दगड

माया वळामे

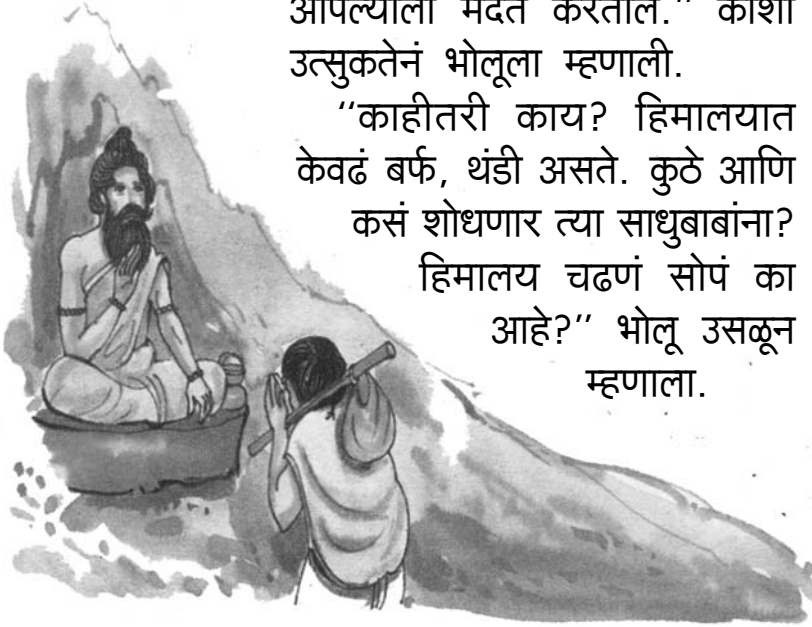
नंदनपूर गावात भोलू हा गरीब ब्राह्मण रहात होता. त्याची पत्नी काशी. प्रेमळ, मनमिळाऊ.

गाव तसं लहान असल्यामुळे भोलूला फारसे काम मिळत नसे. त्यांची शेतीही नव्हती. पती-पत्नी कशीबशी गुजराण करून रहात. अनेकदा उपाशी राहण्याची वेळ यायची. दोघंही वैतागले होते या गरिबीला.

एकदा काशीच्या ऐकण्यात आलं. हिमालयाच्या एका उंच शिखरावर एक साधूबाबा राहतात. अनेक चमत्कार करतात. गरिबांना मदत करतात.

“तुम्ही या बाबांकडे जाऊन का येत नाही? ते नक्की आपल्याला मदत करतील.” काशी उत्सुकतेनं भोलूला म्हणाली.

“काहीतरी काय? हिमालयात केवढं बर्फ, थंडी असते. कुठे आणि कसं शोधणार त्या साधुबाबांना? हिमालय चढणं सोपं का आहे?” भोलू उसळून म्हणाला.

“या गरिबीत राहण्यापेक्षा सगळं सोपं आहे. तुम्ही जाऊन तर या. नक्की उपयोग होईल. नाहीतर आहोतच आपण आणि आपली गरिबी.” काशी त्याला समजावत म्हणाली.

भोलू झाला एकदाचा तयार.

दोन दिवसांनीच तो प्रवासाला निघाला. आठवडाभर

नुसता चालत राहिला. अखेर आला हिमालयाच्या पायथ्याशी. एका गावात त्यानं चौकशी केली.

एका भल्या माणसानं साधुबाबांचा ठावठिकाणा त्याला सांगितला. तो प्रचंड हिमालय बघून भोलूची छातीच दडपली.

त्या उंच शिखरावर जसजसा भोलू चढायला लागला

तसतसा बर्फाचा गारठा त्याला सहन होईना. 'साधुबाबांकडे पोहोचण्याआधीच आपण या बर्फानं गारठून मरून जाऊ' असंच भोलूच्या सारखं मनात येत होतं. नक्की कुठे जावं याचं भानच त्याला येईना.

अचानक काही श्लोक म्हणत असल्याचा आवाज त्यानं ऐकला. त्याचं तिकडे लक्ष गेलं. भोलूच्या नजरेच्या टप्प्यातच साधूबाबा बसले होते. भोलूला एकदम आनंद झाला.

झटकन् त्याने साधुबाबांचे पाय धरले. साधुबाबांनी प्रेमानं त्याला उठवलं. त्याची चौकशी केली.

“एवढ्या लांब, या बर्फात का आलास?” त्याचं गारठलेलं शरीर पाहून बाबांनी विचारलं.

“तुमची कृपा लाभावी म्हणून इथवर आलो. मी फार गरीब आहे. दारिद्र्य दूर करण्याचा काहीतरी उपाय सांगा, एवढं मागणं आहे.” भोलू कसाबसा बोलला.

बाबांनी त्याला धीर दिला. थोडावेळ डोळे मिटले. काही मंत्र म्हटले. अचानक हवेत एक हात फिरवला. काय चमत्कार! साधुबाबांच्या हातात एक चकचकीत छोटा दगड आला.

तो दगड भोलूला देत साधूबाबा म्हणाले, “बेटा, आरामात घरी जा. हा दगड नीट जपून ठेव. रोज सकाळी नदीच्या पाण्यात त्याला स्नान घाल. त्याची पूजा कर. मग म्हण, 'मला एक सोन्याचे नाणे मिळू दे.' तुला रोज एक नाणे मिळेल. तू व तुझी पत्नी

सुखात राहाल.”

साधुबाबांचे पुनः पुन्हा आभार मानून भोलू परत घराकडे यायला निघाला.

वाटेत रात्री एका छोट्या गावात तो मुक्कामाला थांबला. एका घरात त्यानं एका रात्रीसाठी आसरा मागितला. घरमालक गोपीचंद पक्का वस्ताद आणि हुशार होता. त्यानं भोलूची सगळी चौकशी केली.

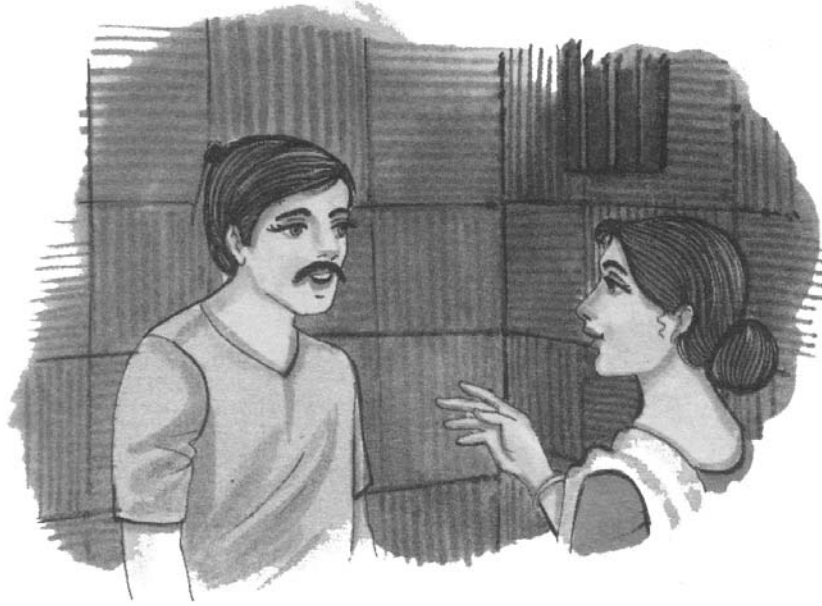
भोलू काय नावाप्रमाणे भोळसटच. सगळं सांगून टाकलं गोपीचंदला. इतकंच काय तो दगडही दाखवला. झालं. गोपीचंदला त्या जादुई दगडाची हावच सुटली.

दिवसभर चालून दमलेला भोलू गाढ झोपला. मग हळूच गोपीचंदनं तो दगड भोलूच्या पिशवीतून काढून घेतला. त्या जागी साधारण तसाच दिसणारा. दुसरा दगड ठेवून दिला.

भोलू सकाळी उठला. उत्तम पाहुणचाराबद्दल गोपीचंदचे आभार मानून भोलू बाहेर पडला.

गोपीचंदनं लगेच दगड धुतला. म्हणाला, “मला सोन्याचे नाणे मिळू दे.” खरंच! एक सोन्याचं नाणं तिथे पडलं. गोपीचंद एकदम खूष.

इकडे भोलू चार दिवसांनी उत्सुकतेनं घरी आला. त्याला सुखरूप पाहून काशीला फार आनंद झाला. भोलूनं सारी हकीगत सांगून तो दगड तिला दाखवला. सकाळी उठल्याबरोबर भोलूनं दगड धुतला, नमस्कार

केला. म्हणाला, “मला सोन्याचं नाणं मिळू दे!”

भोलू-काशी डोळे न हलवता बघत बसले. छे! पण कुठं काय? काहीच नाही. दोघंही खूपच नाराज झाले.

“एवढी तंगडतोड केली. पण त्या साधूनं फसवलंच.”
वैतागून, चिडून भोलू म्हणाला.

“अहो, असं त्या थोर माणसाबाबत एकदम बोलू नका. वाटेत नक्की दगडाचं काहीतरी झालं असणार.”
काशी शांतपणे म्हणाली.

भोलूनं विचार केला, “कुणीच दगडाला हात लावला नाही. मी कुठं ठेवला नाही. मग असं कसं झालं?”

एकदम त्याला गोपीचंदची आठवण झाली. “बरोब्बर. गोपीचंदलाच आपण सगळं सांगितलं होतं.” त्याला आठवलं. काशीला मग ते सारं त्यानं सांगितलं.

काशी हुशार बाई होती. तिंनं हळूच भोलूच्या कानात

काही सांगितलं. भोलू परत प्रवासाला निघाला.
परत एकदा गोपीचंदकडे आला. भोलूला पाहून गोपीचंद

दचकला. 'याला दगडांची अदलाबदल कळली की काय'
त्याच्या मनात आले.

"ये. ये. तू परत कसा?" गोड बोलत गोपीचंद
म्हणाला.

"काय सांगू? त्या पहिल्या दगडानं काहीच झालं
नाही. परत गेलो मी साधुबाबांकडे. त्यांनी दुसरा दगड
दिला. त्यातून आता रोज दोन सोन्याची नाणी मिळतील.
परत घोटाळा नको. साधुबाबांसमोरच त्या दगडाची परीक्षा
पाहिली. अहो, लगेच दोन नाणी मिळाली की." भोलूनं

सहज सांगितलं.

मग काय. गोपीचंदला आता हा दगड मिळावा असं
वाटू लागलं.

"हा दगड पळवू. पहिला त्या जागी बदलून ठेवू."
गोपीचंदनं शहाणा विचार केला.

रात्री गोपीचंदनं दगड बदलला. नवीन स्वतःला घेतला.
पहिला त्या जागेवर ठेवून दिला. आरामात जाऊन झोपला.

सकाळी भोलू आपल्या घरी परतला.

गोपीचंदला अगदी घाई झाली होती. भरभर त्यानं
दगड धुतला, नाणी मागितली. दगडाकडे बघत बसला.
नाणी नाही न् काहीच नाही.

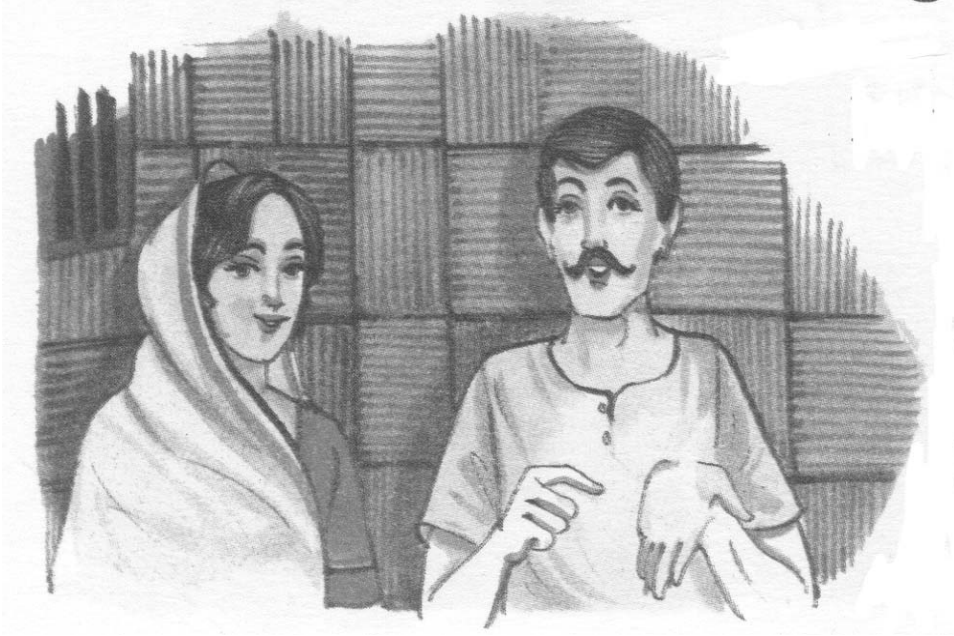
त्या भोळ्या भोलूनं आपल्याला बरोबर उल्लू बनवलं

हे त्याच्या लक्षात आलं. आता काय करणार? बसला डोक्याला हात लावून.

भोलू आनंदात घरी आला. दगड धुतला. मनापासून म्हणाला, "मला एक सोन्याचं नाणं मिळू दे!" लगेच एक सोन्याचं नाणं त्याच्या पुढ्यात पडलं.

भोलू-काशी दोघांना अतिशय आनंद झाला. काशीची

युक्ती उपयोगी पडली.

मनात साधुबाबांना रोज नमस्कार करून सुखा-समाधानात राहू लागले.

□

थोडेसे सामान्यज्ञान

काही मराठी साहित्यिकांची मूळ नावं.....

(टोपणनाव)

(मूळ नाव)

कुसुमाग्रज-

विष्णू वामन शिरवाडकर

गोविंदाग्रज/बाळकराम-

राम गणेश गडकरी

केशवकुमार-

प्रल्हाद केशव अत्रे

विंदा (करंदीकर)

गोविंद विनायक करंदीकर

केशवसुत-

कृष्णाजी केशव दामले

बालकवी-

त्र्यंबक बापूजी ठोमरे

नाथमाधव-

द्वारकानाथ माधव पितळे

ग्रेस (कवि)-

माणिक गोडघाटे

शांताराम-

के. ज. पुरोहित

विभावरी शिरूरकर-

मालती बेडेकर

माधव ज्यूलियन-

माधव त्र्यंबक पटवर्धन

बाबुराव अर्नाळकर-

चंद्रकांत सखाराम चव्हाण

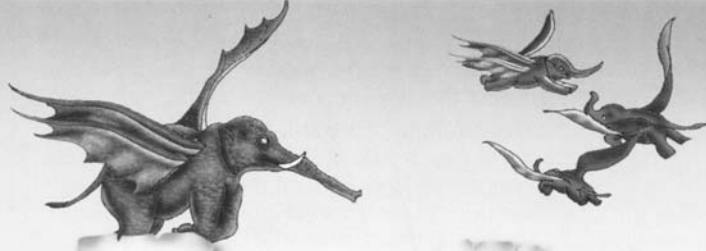
आरती प्रभू-

चिंतामण त्र्यंबक खानोलकर

दिवाकर-

शंकर काशिनाथ गर्गे

तुम्हाला माहितेय..? फार वर्षापूर्वी जेव्हा जगाची निर्मिती होत होती, तेव्हा हत्तींना पंख होते! मोठे मोठे पंख. पंखांची फडफड करत ते पक्ष्यांप्रमाणेच आकाशात उडत असत.

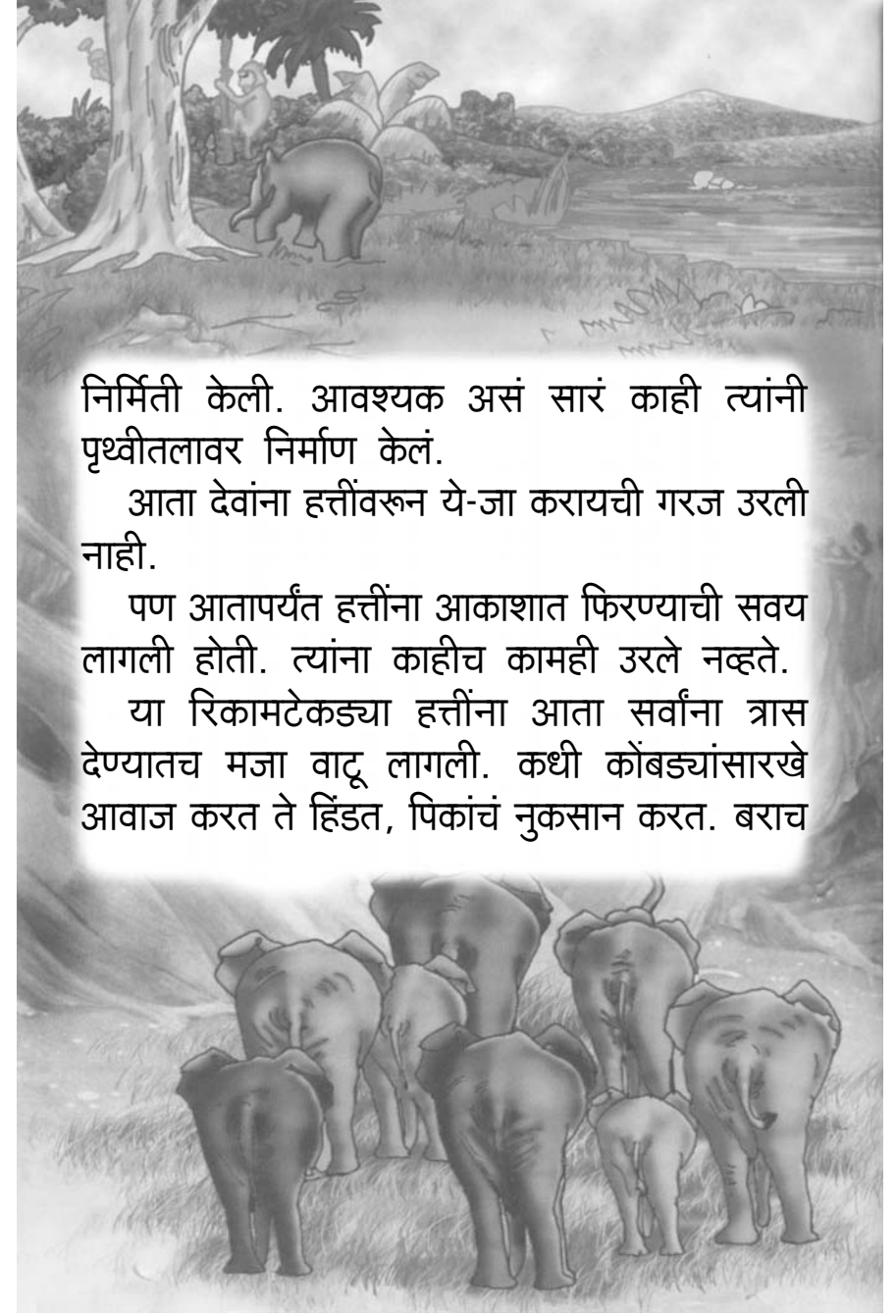

उडणाऱ्या हत्तींची धमाल

देव तर त्यांना आपले वाहन म्हणूनच वापरत असत.

जगाची निर्मिती करत असताना देवांना पृथ्वीवर ये-जा करायला लागायची. तेव्हा हत्तींवरून जाणं जास्त सोयीचं होतं. हत्ती दणकट, मोठे आणि बसण्यास आरामशीर होते.

लवकरच देवांचं विश्वनिर्मितीचं काम संपत आलं. देवांनी पृथ्वीवर झाडे, प्राणी, माणूस यांची

निर्मिती केली. आवश्यक असं सारं काही त्यांनी पृथ्वीतलावर निर्माण केलं.

आता देवांना हत्तींवरून ये-जा करायची गरज उरली नाही.

पण आतापर्यंत हत्तींना आकाशात फिरण्याची सवय लागली होती. त्यांना काहीच कामही उरले नव्हते.

या रिकामटेकड्या हत्तींना आता सर्वांना त्रास देण्यातच मजा वाटू लागली. कधी कोंबड्यांसारखे आवाज करत ते हिंडत, पिकांचं नुकसान करत. बराच

त्रास देऊन दमल्यावर किंवा उडायचा कंटाळा आल्यावर एकदम घरांच्या छपरावर बसत.

हत्ती आणि घराच्या छपरावर! अबब! त्यांच्या वजनानं छप्परच कोसळायचं. घरांची अगदीच वाईट अवस्था व्हायची. हत्तींना कशाचीच पर्वा नव्हती. त्यांचा दंगा चालूच असायचा. सर्वांनाच वैताग आला.

देवांना हे सारं समजलं. हत्तींना धडा शिकवायला हवा असं त्यांनी ठरवलं. देवांना माहीत होतं. हत्ती सहजपणे मागितले तर पंख परत देणार नाहीत. काही युक्तीच करायला हवी.

देवांनी सगळ्या हत्तींना एकदा मेजवानीचं निमंत्रण दिलं.

हत्ती खुषीत देवांच्या दरबारात आले.

इतके छान छान पदार्थ पाहून त्यांनी जेवणावर ताव मारला.

हत्तीच ते! इतकं खाल्ल्यानंतर त्यांना सुस्ती आली. डोळे मिटून निवांत झाडाखाली पसरले.

देवांनी चटकन् त्यांचे पंख कापून घेतले.

त्या पंखांचे देवांनी काय करावे? त्यांनी दोन पंख दिले मोरांना. मोर खूष. त्यांना सुंदर पिसाराच झाला त्या मोठा पंखांचा.

दुसरे दोन पंख जवळच असलेल्या केळींच्या झाडाला लावून टाकले.

तेव्हापासूनच केळीची पानं एवढी मोठी झाली की ताटाऐवजी ती जेवताना पण घेता यायला लागली.

इकडे हत्ती जागे झाले. पाहतात तर काय! पंख गायब. ते खूप रागावले. ची...ची... ओरडत जंगलात लांब पळून गेले. मग तिथेच रमले.

तेव्हापासून दाट जंगलांमध्येच हत्ती रहायला लागले. आता पंख तर नाहीत, पण अजूनही रागावले की हत्ती मोठमोठे वृक्ष तोडतात, पाणी उडवत हिंडतात. पूर्वीचं आयुष्य कधीकधी आठवतंच ना त्यांनाही!

संध्या कुलकर्णी

मेहता पब्लिशिंग हाऊस आणि जगप्रसिद्ध

स्कोलॅस्टिक इंडिया लि. यांचा खास

बालवाचकांसाठी संयुक्त अभिनव उपक्रम.....

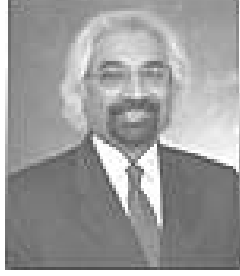
लक्षवेधी, अस्सल छायाचित्रांची, थोडक्यात पण नेमकी माहितीपर अशी उपयुक्त पुस्तके.....

१. सौरमलिका	२. कोळी	३. मधमाशी
४. चंद्र	५. मुंग्या	६. खार
७. सूर्य	८. पृथ्वी	

किंमत प्रत्येकी ३० रु.
पोस्टेज एकत्रित २५ रु.

मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.

ओळखा पाहू

हे आहेत भारतीय ज्ञान
आयोगाचे विद्यमान अध्यक्ष.
भारताने टेलिकम्युनिकेशन क्षेत्रात
सध्या भरारी घेतली आहे याचे
बहुतेक श्रेय या शास्त्रज्ञाला जाते.
यांची ओळख पटवा व
आम्हाला पत्राद्वारे कळवा.

डिसेंबर अंकातील 'ओळखा पाहू'चे उत्तर
विख्यात अर्थतज्ज्ञ डॉ. अमर्त्य सेन.
नोबेल पुरस्कार प्रदान वर्ष १९९८

अचूक उत्तर पाठवणारे वाचक
नानासाहेब कागले, कोल्हापूर

थोडेसे सामान्यज्ञान.....

जगातील प्रमुख धर्म (एकूण लोकसंख्येनुसार).....

धर्म	धर्मग्रंथ	संस्थापक/प्रेषित	प्रार्थनास्थळ
ख्रिश्चन	बायबल	येशू ख्रिस्त	चर्च
इस्लाम	कुराण	महम्मद पैगंबर	मस्जिद
हिंदू	---	---	मंदिर
बौद्ध	त्रिपिटक	भगवान बुद्ध	बौद्धस्तूप
शीख	ग्रंथसाहिब	गुरू नानक	गुरूद्वारा
ज्यू	तोरह	---	सिनेगॉग

आजीनं सांगितलेल्या चातुर्यकथा

वयोगट- ८ पासून पुढे

पंचतंत्रातील मनोरंजक गोष्टी	अनिल किणीकर	२५
पंचतंत्रातील रोचक गोष्टी	अनिल किणीकर	२५
पंचतंत्रातील प्रेरक गोष्टी	अनिल किणीकर	२५
पंचतंत्रातील बोधपर गोष्टी	अनिल किणीकर	२५
हितोपदेश : बोधप्रद कथा	मोहन वेल्हाळ	२०
हितोपदेश : रोचक कथा	मोहन वेल्हाळ	२०
जातक कथा : प्रेरक	निर्मला सारडा	२५
जातक कथा : रोचक	निर्मला सारडा	२५
जातक कथा : शिक्षाप्रद	निर्मला सारडा	२५
लाजवाब बिरबल	निर्मला सारडा	२५
विनोदवीर बिरबल	निर्मला सारडा	२५
बिरबलाचे चातुर्य	निर्मला सारडा	२५
बिरबलाच्या रोचक गोष्टी	निर्मला सारडा	२५
शेखचिल्लीचे किस्से	निर्मला सारडा	२५
तेनालीरामचे चातुर्य	मंजूषा आमडेकर	२५
तेनालीरामच्या रोचक गोष्टी	मंजूषा आमडेकर	२५
तेनालीराम विनोदवीर	मंजूषा आमडेकर	२५
तेनालीरामच्या मनोरंजक कथा	मंजूषा आमडेकर	२५
मज्ञो	मंजूषा आमडेकर	२५
मोठ्यांच्या छोट्या गोष्टी	माधव मोर्डेकर	३०

पोस्टेज प्रत्येकी २० रुपये

कुमार वाङ्मय

वयोगट- ११ पासून पुढे

खरा मित्र आणि इतर गोष्टी	शरद दळवी	३०
एकमेका साहा करु आणि इतर गोष्टी	शरद दळवी	३०
आजीचं घर आणि इतर गोष्टी	शरद दळवी	३०
पत्राचा प्रवास आणि इतर गोष्टी	शकुन्तला फडणीस	३०
पैज जिंकली छोट्याने आणि इतर गोष्टी	शकुन्तला फडणीस	३०
आजीचा धडा आणि इतर गोष्टी	शकुन्तला फडणीस	३०

राजा हरिश्चन्द्र	संपादक : अनंत पै	२०
अभिमन्यू	संपादक : अनंत पै	२०
विक्रमादित्य	संपादक : अनंत पै	२०
छत्रपती शिवाजी	संपादक : अनंत पै	२०
भीष्म	संपादक : अनंत पै	२०
पृथ्वीराज चौहान	संपादक : अनंत पै	२०
सम्राट अशोक	संपादक : अनंत पै	२०
राणा प्रताप	संपादक : अनंत पै	२०
प्रल्हाद	संपादक : अनंत पै	२५
श्रीरामाची कथा	संपादक : अनंत पै	२५
कर्ण	संपादक : अनंत पै	२५
चाणक्य	संपादक : अनंत पै	२५

पोस्टेज प्रत्येकी २० रुपये